

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE
DİN GÖREVLİLERİNİN
YETİŞTİRİLMESİ VE İSTİHDAMI**

İbrahim ARAS

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Veli ÖZTÜRK

2010

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Cumhuriyet Dönemi’nde Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi ve İstihdamı**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

25.10.2010

İbrahim ARAS

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

(Cumhuriyet Dönemi'nde Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi Ve İstihdamı)

(İbrahim ARAS)

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe Din Bilimleri Anabilim Dalı

“Cumhuriyet Dönemi'nde Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi ve İstihdamı” isimli bu çalışma birinci bölümü giriş, ikinci bölümü gelişme bölümü olarak düzenlenmiş iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; din görevlileri ile ilgili bazı kavramlar açıklanmıştır. Ayrıca Cumhuriyet dönemine ışık tutması açısından Hazreti Muhammed(s.a.v.)'den başlayarak Cumhuriyet'e kadar geçen dönemde din görevlilerinin yetiştirilmesi ve istihdamına ilişkin olarak ortaya çıkan gelişmelere yer verilmiştir.

İkinci bölümde ise; özellikle 1920 ve 2010 yılları arasındaki dönemde “İmam-Hatip” ve “Müezzin-Kayyım” kadrolarındaki personelin yetiştirilmesi ve istihdamı konusu işlenmiştir. Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet döneminin tamamında din görevlilerinin kadro sayıları, eğitim seviyeleri, hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim konuları değerlendirilmiştir. Ayrıca Cumhuriyet döneminde din görevlisi yetiştiren eğitim kurumları hakkında bilgi verilmiştir. Yine bu bölümde camiler ve din görevlileri hakkında yetkili kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB)'in teşkilat yapısı ve birimleri hakkında bilgi verilmiştir. İmam-hatip ve müezzin-kayyımların DİB tarafından “hac”, “umre” ve “yurt dışı” için görevlendirilmeleri de değerlendirilmiştir. Ayrıca “İHL” ve “İlahiyat Önlisans” mezunlarının girdiği Öğrenci Seçme Sınavı (ÖSS) ve Dikey Geçiş Sınavı (DGS) ile özellikle 1999 yılından itibaren uygulanmaya başlanan Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS)'nin cami görevlilerinin eğitimi ve istihdamına etkileri açısından incelenmiş ve tablolar halinde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Din Görevlileri, Diyanet İşleri Başkanlığı, DİB, İlahiyat, Cami Hizmetleri, Mescit, İmam-Hatip, Müezzin-Kayyım, Yetiştirme, İstihdam, Eğitim.

ABSTRACT

Master Thesis

(The Employment And Training Of Religious Ministers İn The Republican Era)

İbrahim ARAS

**Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department Of Philosophy Theology**

This study named “The Employment And Training Of The Religious Ministers İn The Republican Era” consists of two parts; the first part “introductory” and the second “development”. İn the first part some concepts regarding religious ministers are explained. Besides, just to shed light on the republic period, all improvements relating to the employment and training of religious counsellors starting from Muhammed the Prophet (s.a.v.) to the Republic Era are also studied.

In the second part, the employment and training of “İmam-Hatip” and “Müezzin-Kayyım” staff between 1920 and 2010 is studied. The number and educational level of religious ministers in the period of Republic are examined. And also, the structure and the units of Religious Affairs Directorate (RAD) that is the only competent authority for mosques and religious ministers are explained; “Hac”, “Umre” and “Overseas” appointments of İmam-Hatips and Müezzin-Kayyıms by RAD are assessed. The effects on religious ministers of the exams “ÖSS” (Üniversity Entrance Exam), “DGS” (The Exam Letting 2 Year Degree Students Join Full Degree Programmes), and KPSS (Republic Sector Personnel Selection Exam) are analysed and the results are presented in charts.

Key Words: Religious Ministers, Religious Affairs Directorate, DİB, Theology, Mosque Services, Mescit (Masjid), İmam-Hatip, Müezzin-Kayyım, Training, Employment, Education.

İÇİNDEKİLER

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE DİN GÖREVLİLERİNİN YETİŞTİRİLMESİ VE İSTİHDAMI

YEMİN METNİ	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	X
TABLO LİSTESİ	XII
GİRİŞ	1
A. PROBLEM	1
B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	4
C. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI	4
D. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI	5
E. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	6

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN GÖREVLİLERİNİN YETİŞTİRİLMESİ VE İSTİHDAMI

1.1. DİN GÖREVLİLERİ İLE İLGİLİ BAZI KAVRAMLAR	7
1.1.1. Terbiye, Eğitim, Öğretim	7
1.1.2 Din, Din Eğitimi, Din Eğitimi Bilimi	8
1.1.3 Medrese, Ders-i Âm, Vâiz, Müftü	9
1.1.4 Şeyhülislam, İlahiyat, Diyanet	12
1.1.5 Hademe-i Hayrat (Hayrat-ı Şerife Hademesi), Din Görevlisi	13
1.1.6 İmam-Hatip, Müezzin-Kayyım	15
1.2. CUMHURİYET'E KADAR DİN EĞİTİMİ, DİN GÖREVLİLERİNİN YETİŞTİRİLMESİ VE İSTİHDAMI	17
1.2.1 Hz. Peygamber Dönemi (610–632) (Asr-ı Saadet Dönemi)	17
1.2.2 Hulefâ-i Râşidîn Dönemi (632–661)	18

1.2.3 Emeviler Dönemi (661–750)	19
1.2.4 Abbasiler Dönemi (750–1258).....	19
1.2.5 Selçuklular Dönemi (1040–1157).....	20
1.2.6 Osmanlı’lar Dönemi (1299–1922)	21

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE DİN GÖREVLİLERİNİN YETİŞTİRİLMESİ VE İSTİHDAMI

2.1 1920–1924 OSMANLI’DAN CUMHURİYET’E GEÇİŞTE DİN GÖREVLİSİ YETİŞTİRME VE İSTİHDAMI.....	24
2.1.1 Şer’iye ve Evkaf Vekâleti (Umur-ı Şer’iye ve Evkaf Vekâleti) Kuruluncaya Kadar Olan Durum	24
2.1.2 Şer’iye ve Evkaf Vekâleti (Umur-ı Şer’iye ve Evkaf Vekâleti) (3 Mayıs 1920–3 Mart 1924).....	26
2.1.2.1 Şer’i ye ve Evkaf Vekâleti’nin Kuruluşu.....	26
2.1.2.2 Şer’iye ve Evkaf Vekâleti’nin Teşkilat Yapısı ve Görevleri	27
2.1.2.3 Şer’iye ve Evkaf Vekâleti ve Medreseler.....	28
2.1.2.4 Şer’iye ve Evkaf Vekâleti Dönemi’nde TBMM’de İmam-Hatip Yetiştirilmesine Dair Tahrir (Karar)	30
2.1.2.5 Şer’iye ve Evkaf Vekâleti’nden DİR’ Geçiş.....	31
2.2 CUMHURİYET DÖNEMİNDE DİN GÖREVLİSİ YETİŞTİREN KURUMLAR.....	32
2.2.1 Kur’an Kursları	32
2.2.2 İmam ve Hatip Mektepleri	34
2.2.3 Dârul Fünûn İlahiyat Fakültesi	35
2.2.4 İmam ve Hatip Kursları.....	36
2.2.5 İmam-Hatip Okulları / Liseleri.....	37
2.2.6 Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Diğer İlahiyat Fakülteleri	39
2.2.7 Yüksek İslam Enstitüleri	40
2.2.8 İlahiyat Meslek Yüksek Okulları	42
2.2.9 Açık Öğretim İlahiyat Önlisans Programı.....	43

2.2.10 İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programı.....	44
2.3 3 MART 1924 DİB'İN KURULUŞU, TARİHÇESİ, BİRİMLERİ VE MEVZUATI.....	45
2.3.1 Diyanet İşleri Reisliği'nin (Başkalığı'nın) Kurulması ve Tarihçesi	45
2.3.1.1 DİB'in Kuruluşundan 1950 Yılına Kadar Olan Dönem	47
2.3.1.2 1950–1965 Arası Dönem	48
2.3.1.3 1965–1982 Arası Dönem	49
2.3.1.4 1982'den Günümüze Kadar Olan Dönem.....	51
2.3.2 DİB'in Anayasal Görevleri ve DİB'le İle İlgili Bazı Mahkeme Kararları	52
2.3.2.1 DİB'in Anayasal ve Yasal Görevleri	52
2.3.2.2 DİB ve Din Görevlileri ile İlgili Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları	53
2.3.3 DİB'in Teşkilat Yapısı ve Birimleri.....	54
2.3.3.1 DİB Merkez Teşkilatı.....	54
2.3.3.2 Taşra Teşkilatı.....	57
2.3.3.3 Yurt Dışı Teşkilatı.....	58
2.3.4 Kuruluşundan Günümüze DİB Başkanları ve Yıllara Göre Personel Sayıları	59
2.3.5 DİB'in 1 Temmuz 2010 Tarihinde Kabul Edilen Yeni Teşkilat Kanunu .	61
2.4 CUMHURİYET'İN İLK YILLARI (1924–1930).....	69
2.4.1 1924–1930 DİB'in Kuruluşu Döneminde Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi ve İstihdamı	69
2.4.1.1 8 Mart 1924'te Kabul Edilen 402 Sayılı Köy Kanunu ve Din Görevlileri	69
2.4.1.2 1924 -1930 DİB'in Kuruluşu Döneminde Din Görevlilerinin İstihdamında Görülen Gelişmeler	71
2.5 TEK PARTİLİ REJİM DÖNEMİ (1930–1946)	76
2.5.1 1930–1949 D.İ.B.'E Bağlı Hademe-i Hayrat Kadrolarının Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne Devri Döneminde Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi ve İstihdamı.....	76
2.5.2 1930 1940'lı Yıllarda Din Hizmetleri ve Dini Hayatla İlgili Yaşanan Bazı Gelişmeler	77

2.6 ÇOK PARTİLİ DEMOKRASİ DÖNEMİ (1946–2010).....	82
2.6.1 1949–1965 Çok Partili Döneme Geçiş ve DİB Teşkilat Kanunu Öncesinde Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi ve İstihdamı.	82
2.6.2 1965–2010 D.İ.B. Teşkilat Kanunu Yürürlükte Olduğu Dönemde Din Görevlisi Yetiştirilmesi ve İstihdamı.	86
2.6.2.1 1965- 1970 Yılları Arasında Din Görevlilerinin İstihdamı.....	86
2.6.2.2 1970–1980 Yılları Arasında Din Görevlilerinin İstihdamı	88
2.6.2.3 1980–1989 Yılları Arasında Din Görevlilerinin İstihdamı	91
2.6.2.4 1990–2010 Yılları Arasında Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi ve İstihdamı.....	95
2.6.2.4.1 Mesleki Eğitimini Tamamlamış Olan Din Görevlisi Adaylarının İstihdam Edilme Durumları	97
2.6.2.4.2 Din Görevlileriyle İlgili Yapılmış Olan Araştırma Sonuçları ve Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlikleri.....	100
2.6.2.4.3 Din Görevlilerinin Hizmet Öncesi ve Hizmet İçi Eğitim Vasıtalarıyla Yetiştirilmeleri.....	102
2.6.2.4.4 Din Görevlilerinin Eğitim Durumları	111
2.6.2.4.5 DİB’in Yurt Dışı Din Görevlisi Seçme Sınavı ve Din Görevlilerinin Yurt Dışında Görevlendirilmeleri.....	113
2.6.2.4.6 Din Görevlilerinin Hac ve Umre İçin Görevlendirilmeleri.....	118
2.6.2.4.7 DİB İstatistiklerine Göre 1990 ve Sonrasındaki Yıllarda Din Görevlilerinin Ödül ve Ceza Durumları.....	122
2.6.2.4.8 DİB’ de Görev Yapan Din Görevlilerinin Göreve Atanma, Görevden Ayrılma Durumları İle Mevcut Kadro Durumları.....	125
2.6.2.4.9 DİB Personeli ve Özellikle Din Görevlileri İle İlgili Yapılan Mevzuat Çalışmaları	127
2.6.2.4.9.1 Kanunlar.....	127
2.6.2.4.9.2 Bakanlar Kurulu Kararları.....	129
2.6.2.4.9.3 Yönetmelikler.....	130
2.6.2.4.9.4 Yönergeler.....	131

2.6.2.4.9.5 DİB’de Personel İle İlgili İlke ve Hedefler ve Bunların Din Görevlilerinin Yetiştirilmesinde ve İstihdamındaki Hayati Fonksiyonları.....	132
2.7 ÖSS, DGS VE KPSS SINAV SİSTEMLERİNİN DİN GÖREVLİLERİNİN YETİŞTİRİLMESİ VE İSTİHDAMINA ETKİLERİ.....	133
2.7.1 ÖSS Sınav Sistemleri ve Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi.....	133
2.7.1.1 1999 Yılı ÖSS Kılavuzu ve Yerleştirme Sistemi.....	133
2.7.1.2 2009 Yılı ÖSYS Sistemi ve ÖSS Kılavuzu	134
2.7.1.3 2010 Yılı ÖSYS Kılavuzu ve Yerleştirme Sistemi	137
2.7.2 Dikey Geçiş Sınavı (DGS) Sisteminin İlahiyat Önlisans Mezunlarına veya Din Görevlisi Adaylarına Etkileri	139
2.7.2.1 2003 Yılı ve Sonraki Yıllarda Yapılan Dikey Geçiş Sınavı (DGS) Sisteminin İlahiyat Önlisans Mezunlarına veya Din Görevlisi Adaylarına Etkileri	139
2.7.2.2 Ankara Üniversitesi ve Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programları	143
2.7.3 Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS)’nin Din Görevlilerinin İstihdamına Etkileri (1999–2010)	144
2.7.3.1 1999 DMS (Devlet Memurluğu Sınavı), 2001 KMS (Kurumlar İçin Merkezi Eleme Sınavı) Kılavuzları.....	145
2.7.3.2 2002, 2003, 2004 Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) Kılavuzları	146
2.7.3.4 Kamu Personel Seçme Sınavı 2006-KPSS Tercih Kılavuzu	149
2.7.3.5 2006- KPSS Tercih /2 Kılavuzu.....	151
2.7.3.6 KPSS 2007 / 5 Tercih Kılavuzu	151
2.7.3.7 KPSS–2007 / 7 Tercih Kılavuzu	152
2.7.3.8 KPSS–2008/4 Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) Tercih Kılavuzu	153
2.7.3.9 KPSS-2009/6 Tercih Kılavuzu.....	154
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	159
BİBLİYOGRAFYA	169

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Ana Bilim Dalı
a.g.e.	Adı geçen eser
ANKUZEM	Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi
APK	Araştırma Planlama ve Koordinasyon
BKK	Bakanlar Kurulu Kararı
bkz.	Bakınız
DGS	Dikey Geçiş Sınavı
DHS	Din Hizmetleri Sınıfı
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
DİR	Diyanet İşleri Reisliği
DMK	Devlet Memurları Kanunu
DMS	Devlet Memurluğu Sınavı
İF	İlahiyat Fakültesi
İH	İmam-Hatip
İHL	İmam-Hatip Lisesi
İHO	İmam-Hatip Okulu
İLİTAM	İlahiyat Lisans Tamamlama
İMYO	İlahiyat Meslek Yüksek Okulu
İÖP	İlahiyat nlisans Programı
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KKÖ	Kur'an Kursu ğreticisi
KMS	Kamu Memurluk Sınavı
KPS	Kamu Personel Sınavı
KPSS	Kamu Personel Seçme Sınavı
MK	Müezzin-Kayyım
ÖSS	Öğrenci Seçme Sınavı
ÖSYS	Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
s.	Sayfa No
ss.	Sayfalar Arası

SAUZEM	Sakarya Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
ŞEV	Şer' iye ve Evkaf Vekâleti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TL	Türk Lirası
Üni.	Üniversitesi
trz.	Tarİhsiz
vb.	ve benzeri
YÖK	Yüksek Öğretim Kurulu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: (1970–2008 Arası) Yıllara Göre Personel Sayıları	s. 61
Tablo 2: DHS'nin Eğitim Durumu ve Derecesine Göre Alacağı Ek Gösterge Tablosu	s. 66
Tablo 3: DHS'nin Eğitim Durumu ve Derecesine Göre Alacağı Ek Gösterge Tablosu	s. 63
Tablo 4: 6002 Sayılı Kanun'a Göre Yeni (2010 Yılı) İhdas Edilen İH Kadroları	s. 67
Tablo 5: 6002 Sayılı Kanun'a Göre yeni İhdas Edilen Müezzinlik Kadroları	s. 68
Tablo 6: 1924 Yılı Bütçe Kanununda Tespit Edilen Unvanlar	s.72
Tablo 7: 1925 Yılı Bütçe Kanununda Tespit Edilen Unvanlar	s. 73
Tablo 8: 1926 Yılı Bütçe Kanununda Tespit Edilen Unvanlar	s. 73
Tablo 9: 1927–1928 Yılları Bütçe Kanunlarında Tespit Edilen Kadrolar	s.75
Tablo 10: 1452 Sayılı Genel Kadro Kanununda ve Bütçe Kanunlarına Ekli D Cetvellerinde Tespit Edilen Kadrolar	s. 76
Tablo 11: 1950–1954 Yıllarında, 5634 Sayılı Teşkilat Kanunu'nda ve Bütçe Kanunlarına Ekli D ve S Cetvellerinde Tespit Edilen Kadrolar	s. 84
Tablo 12: 5634 ve 6465 Sayılı Teşkilat ve Bütçe Kanunlarına Ekli D ve S Cetvellerinde Tespit Edilen Din Görevlilerinin Kadro Sayıları	s. 85
Tablo 13: 633 Sayılı Teşkilat Kanununda ve Bütçe Kanunlarına Ekli D ve S Cetvellerinde Tespit Edilen Kadrolar İle L Cetvellerinde Tutulan Kadrolar	s. 87
Tablo 14: 1322 Sayılı Genel Kadro Kanununda Tespit Edilen ve BKK İle Sınıflar İtibariyle Yıllara İhdas Edilen Kadrolar	s. 89
Tablo 15: 31.7.1970 Tarih ve 1322 Sayılı Genel Kadro Kanunu İle DİB' de Tespit Edilen Kadrolar	s. 89
Tablo 16: Yıllara Göre DİB Personel Sayısı ve Din Görevlileri Sayısı	s. 90
Tablo 17: Yıllara Göre DİB Personel Sayısı ve Din Görevlileri Sayısı	s. 93
Tablo 18: Yıllara Göre Cami Sayıları (1971–2007)	s. 94
Tablo 19: İHL'den ve İF'den Mezun Olan Öğrencilerin DİB' de İstihdam Edilme Sayıları (1980–1985)	s. 97

Tablo 20: İHL’den ve İF’den Mezun Olan Öğrencilerin DİB’ de İstihdam Edilme Sayıları (1985–1989)	s. 98
Tablo 21: Din Görevlilerinin Meslektaşlarını Değerlendirme Biçimlerine Göre Dağılımı	s. 100
Tablo 22: AB Ülkelerinde Görev Yapan Din Görevlilerinin Eğitim Seviyeleri	s. 102
Tablo 23: Unvanlara ve Yıllara Göre Hizmet İçi Eğitim Kursuna Katılan Din Görevlisi Sayıları (1984–1990 Yılları Arası)	s. 108
Tablo 24: 1991–2007 Yılları Arası Tüm Personel Sayıları	s. 108
Tablo 25: 1991–2007 Eğitim Merkezi Müdürlükleri ve Müftülüklerce Yıllara Göre Açılan Hizmet İçi Eğitim Kursuna Katılan Din Görevlilerinin Unvanları ve Personel Sayısı	s. 109
Tablo 26: 1990 Yılı Personelin Mezun Oldukları Okullara Göre Eğitim Durumları ve Sayıları	s. 111
Tablo 27: 2007 Yılı Hizmet Sınıfı ve Öğrenim Durumuna Göre Personel Sayısı	s. 112
Tablo 28: Yıllara Göre İMYO Ve İÖP Mezunu Sayıları	s. 113
Tablo 29: DİB’in Tarafından Yurt Dışına Görevlendirilen Din Görevlilerinin 01.01.2008 Tarihi İtibariyle Dağılımı	s. 115
Tablo 30: Ülkelere Göre Yurt Dışına Gönderilen Personel Sayıları	s. 117
Tablo 31: 1991 Yılı Hacda Görevlendirilen Din Görevlisi Sayıları	s. 118
Tablo 32: 2001 Yılı Hacda ve Umrede Görevlendirilen Din Görevlilerinin Çalıştığı Birim Ve Sayıları	s. 118
Tablo 33: 2001–2007 Yılları Arasında Umreye Giden Kişi Sayılarını Gösterir Tablo	s. 122
Tablo 34: 1990 Yılında Din Görevlilerinin Ödül-Ceza durumları, Çeşitleri ve Sayıları	s. 123
Tablo 35: 1991 Yılı Din Hizmetleri Sınıfı Dolu- Boş Kadro Sayısı	s. 124
Tablo 36: 2007 Yılı Din Hizmetleri Sınıfı Dolu- Boş Kadro Sayısı	s. 126
Tablo 37: 1997 Yılı - Açıktan ve Naklen Atanan ve Teşkilattan Ayrılan Personel Sayısı	s. 126
Tablo 38: 2007 Yılı - Açıktan ve Naklen Atanan ve Teşkilattan Ayrılan Personel Sayısı	s. 127

Tablo 39: 1999 Yılı ÖSS Puan Hesabı Katsayı Tablosu	s. 134
Tablo 40: İHL Mezunlarının Yıllara Göre Kontenjan ve Katsayı Durumları Tablosu	s. 136
Tablo 41: 2010 ÖSS Kılavuzuna Göre Bazı Bölümlere Ait Öğrenci Kontenjanları	s. 138
Tablo 42: 1999, 2009 ve 2010 Yıllarında ÖSS’de Uygulanan Katsayı Oranları Tablosu	s. 139
Tablo 43: 2005–2010 Üniversitelerin İF’lere Verilen (İLİTAM) Kontenjanları Tablosu	s. 142
Tablo 44: 2002, 2004, 2005–1, 2005–1 ve 2006–1 KPSS Tercih Dönemlerinde Yerleştirilen İH Kadrolarının Nitelikleri ve Sayıları Tablosu	s. 155
Tablo 45: 2006–2, 2007–5, 2007–7, 2008–4 ve 2009–6 KPSS Tercih Dönemlerinde Yerleştirilen İH Kadrolarının Nitelikleri ve Sayıları Tablosu	s. 156
Tablo 46: 2004, 2005–1-, 2005–2-, 2006–1-, 2007–5-, 2009–6- KPSS Tercih Dönemlerinde Yerleştirilen MK Kadrolarının Nitelikleri ve Sayıları Tablosu	s. 157

GİRİŞ

A. PROBLEM

Tezimize konu olan araştırmanın problemini ortaya koyarken öncelikle bu araştırmaya bizi iten sebepler üzerinde durmak yerinde olur kanaatindeyim.

Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından İslam Dini tebliğ edilmeye başlamasıyla doğal olarak son dinin ilk tebliğcisi olan bu son peygamber aynı zamanda ilk imam, hatip, müftü, vaiz ve kısacası ilk din görevlisi konumundaydı. 23 senede pek çok sıkıntılı ve bazen de sevinçli olaylar üzerine inen Kur'an ayetlerini etrafındakilere açıklayan ve onlara namaz kılmayı, ibadetleri, helal ve haramları anlatan peygamber efendimiz gelecek halifeler ve diğer cami görevlileri için de bir model ve örnek görevini vefat edinceye kadar yerine getirmiştir. Peygamberliği döneminde çeşitli merkezlere İslam Dinini anlatmaları için âlimler ve din görevlileri göndermiştir. Bu uygulama halifeler döneminde de devam etmiştir. Bütün bunların yanında başta Mescid-i Nebî'de olmak üzere cami dersleri ve ders halkaları devam etmiş, bu sayede pek çok din görevlisi yetiştirilmiştir.

Türk İslam devletlerinden Abbasiler döneminde cami görevliliği bir meslek dalı haline getirilmiş ve maaşlı görevliler tayin edilir hale gelmiştir. Osmanlı Dönemi'nde cami görevlilerine ayrı bir önem verilmiş, devlet ve halk arasında itibarlı konuları muhafaza edilmiştir. Osmanlı idari sisteminde mahalle imamlarına devletçe idari, mahalli ve dini birçok görev verilmiştir. Dini görevleri de günde beş vakit namazı kıldırmak, ölenlerin dini vecibelerini yapmaktır. Mahalle imamları medrese tahsilini tamamlayan kişilerden tercih edilmiştir. Osmanlı'nın son döneminde devlet idaresindeki bazı hatalar, devlet sınırlarının çok geniş bir coğrafyaya yayılması, dış devletlerin paylaşma emellerine ve açık saldırılarına maruz kalmış, devlet yapısı zayıflamış ve yıkılmaktan kurtulamamıştır.

Osmanlı Devleti zamanında askeri birçok vazifeyi îfâ eden Gâzî Mustafa Kemal Atatürk vatanın ve Türk Milleti'nin esarete asla tahammül edemeyeceği anlayışından da yola çıkarak kurtuluş mücadelesini başlatmıştır. Atatürk, Türk

Milleti'nin değerlerine uygun olacak şekilde dini konularda da gerekenleri yapmaya ve yaptırmaya çalışmıştır.

Kurtuluş savaşı mücadelesinin en zor aşamalarında bile, camilerin imamsız kalmaması ve ihtiyaç duyulan din görevlilerinin yetiştirilmesi meselesini aldıkları kararlar doğrultusunda çözmeye çalışmışlardır. TBMM'nin kurulmasından sonra hemen 10 gün gibi kısa bir süre sonra alınan bir kararla şer'ye ve Evkaf Vekâleti kurulmuş ve kabinedeki en önemli bakanlık haline getirilmiş, din hizmetleri bu bakanlık tarafından yürütülmeye çalışılmıştır. Bakanlık, Cumhuriyet'in ilanından yaklaşık 5 ay gibi bir süre sonra kaldırılmış ve Diyanet İşleri Reisliği (DİR) ismiyle yeni bir teşkilat kurulmuş, cami içi ve dışı din hizmetleri, inanç, ibadet ve ahlak ile ilgili iş ve işlemler bu kurumun yetkisine verilmiştir. Günümüzde DİB teşkilatında yaklaşık 90.000 personel cami görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Bize göre, bu personelin Cumhuriyet Dönemi ile birlikte hangi eğitimlerden geçerek din görevlisi olabildikleri, köy imamlarının atanmasının nasıl olduğu, tek partili dönem ve özellikle çok partili dönemlerde din görevlilerinin atanmasına yönelik meydana gelen gelişmeler yeteri kadar araştırılmamıştır. Din görevlilerine yönelik olarak yapılan hizmet öncesi, hizmet içi eğitim kursları, yıllara göre din görevlilerinin atanma sayıları, oranları, din görevlilerinin özlük, ödül ve ceza alma durumları, hac, umre ve yurt dışına görevlendirilmeleri durumları da ayrıntılı olarak araştırma konusu yapılmamıştır. Din görevlilerinin üzerine yapılmış araştırmalar, ortaya çıkan sonuçlar ve din görevlileri ile ilgili beklentiler de yeteri kadar değerlendirilmiş değildir.

Yine bize göre, Türkiye'de SS olarak bilinen niversiteye yerleştirme sınavlarında din görevlisi olmak isteyen adayların nasıl etkilendikleri, ilahiyat nlisans bölümünden mezun olan ve her birisi din görevlisi adayı olan adayların 4 yıllık fakültelere geçişini düzenleyen Dikey Geçiş Sınavı (DGS) sonuçlarıyla nasıl etkilendikleri de yeterince incelenmemiştir. Özellikle 1999 yılından itibaren ortaya çıkan ve din görevlilerinin istihdamını doğrudan etkileyen ve günümüzde yaklaşık iki milyon iki yüz bin kişinin başvuru yaptığı, Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS)

Sonuçlarının Din Görevlisi adaylarını nasıl etkilediği, yıllara göre ve tablolar halinde değerlendirmelerini yeteri kadar yapan bir araştırma yapılmış değildir.

Problem olarak gördüğümüz ve yeteri kadar araştırılmadığını düşündüğümüz bütün bu meselelerde çok geniş bir kesimi içine alan “din görevlisi” tabirini sadece “İmam-Hatip (İH)” ve “Müezzin-Kayyım (MK)” kadroları açısından ele aldık ve sorduğumuz sorularda sadece özellikle bu iki meslek dalını içine alacak şekilde değerlendirmeye tabi tuttuk.

Bu araştırmanın problem cümlesini şu sorular oluşturmaktadır:

Din Görevlisi yetiştirilmesi ve istihdamı ile ilgili bilmemiz gereken terimler nelerdir? Cumhuriyet Dönemi’nde ki gelişmelerin daha iyi anlaşılabilmesi için Cumhuriyet’e kadar din görevlisi yetiştirilmesi ve istihdamı tarihi seyir içerisinde nasıl olmuştur? Cumhuriyet Dönemi’nde din görevlileri nasıl yetiştirilmiştir ve nasıl istihdam edilmiştir? Din görevlilerinin teşkilatı konumunda olan DİB’in teşkilat yapısı, anayasal, yasal görevleri nelerdir? DİB hakkında özellikle de din görevlileri ile ilgili verilmiş olan yüksek mahkeme kararları nelerdir? DİB’ de din görevlileri ile ilgili mevzuat nasıldır ve ne gibi çalışmalar yapılmaktadır? Cumhuriyet Dönemi’nde DİR teşkilat kanunu ile din görevlileri ve camilerin denetimi DİR’e verilmişken Köy İmamları Köy Kanunu’na tabi olarak nasıl atanmışlar nasıl ücret almışlardır? Özellikle tek partili dönemde dini hayat, din görevlilerinin istihdamı ve eğitilmesi ile ilgili yaşanan hadiseler nelerdir? (1930–1949) DİB’e bağlı cami görevlisi kadrolarının Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne devri döneminde din görevlilerinin yetiştirilmesi ve istihdamında ne gibi gelişmeler yaşanmıştır, bu dönemde Cami görevlilerinin denetlenmesi hangi kurum tarafından yapılmıştır? (1949–1965) Çok partili döneme geçilmesi sürecinde ve daha sonrasında (1965–2010) DİB Teşkilat Kanunu yürürlükte olduğu dönemde din görevlilerinin yetiştirilmesi ve istihdamında ne gibi gelişmeler yaşanmıştır? Din görevlilerinin hac ve umreye ayrıca yurt dışına din görevlisi olarak görevlendirilmeleri nasıl olmaktadır? Özellikle 1999 yılından başlayarak 2010 yılına kadar ÖSS sınavına giren ve din görevlisi yetiştiren fakülte veya yüksek okulda okumak isteyen İHL mezunları, yıllara göre ÖSYS’de ne gibi katsayılar ve kontenjanlarla karşılaşmışlardır? İlahiyat Önlisans İHL’nin devamı

kabul edilir, ilahiyat önlisansın devamı da 2010 DGS kılavuzuna göre artık Arapça Öğretmenliği ve Arap Dili ve Edebiyatı bölümleri olabildiğine göre o halde niçin İHL mezunu bir aday Arap Dili ve Edebiyatı veya Arapça Öğretmenliği bölümlerini tercih ettiğinde alan dışı olarak kabul edilip puanı kırılmaktadır? DİB’ de görev yapan personel arasından Arapça bilgisi çok iyi olan personeller hac mevsiminde tercüman olarak görevlendirildiklerinden, din görevlileri istihdam açısından etkilediği için bu husus üzerinde de durma ihtiyacı hissettik. 1 Temmuz 2010 tarihinde TBMM’de kabul edilen ve 1965 tarih ve 633 Sayılı Teşkilat Kanunu’nun bazı maddelerinde değişiklik yapılmasına dair kanun, özellikle din görevlileri açısından ne gibi yenilikler ve değişiklikler getirmektedir?

B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Tezimize konu olan araştırmamızın temel amacı, günümüzde devlet kurumları arasında yaklaşık 100.000 civarındaki maaşlı memur kadrosuyla istihdam edilen ve hiç de azımsanamayacak bir sayıya ulaşmış olan din görevlilerinin Cumhuriyet Dönemi boyunca eğitilmeleri ve istihdamlarını ayrıntılı tablolar ve karşılaştırmalarla ortaya koymaktır. Çok kapsamlı olan bu konunun bazı başlıkları açısından birtakım araştırmalar yapılmış olsa bile genel çerçevede Cumhuriyet Dönemi’nin başından günümüze kadar sürecektir şekilde din görevlilerinin eğitilmeleri ve istihdamı konusu tek bir çalışmada ortaya konulmuş değildir. Bu çalışmanın bir amacı da yapılan bazı çalışma, araştırma, din görevlisi yetiştiren kurumların durumları, DİB istatistikleri, ÖSS, DGS, KPSS kılavuzları ve yerleştirme sonuçlarından da yararlanarak din görevlilerinin eğitimi ve istihdamı konusunda olumlu ve olumsuz gelişmeleri ortaya koymak, yapılmış olan eksiklik veya yanlışlıkların tekrar edilmemesi sürecine katkıda bulunmaktır.

C. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Tezimize konu olan araştırmamızı yaparken DİB istatistiklerinden, din görevlileri, din eğitimi, İslam tarihi ve DİB ile ilgili olarak yazılmış eserlerden, yapılan araştırmalardan, yine bu alanlarda yapılmış seminer ve sempozyumlarda sunulmuş olan makale ve bildirimlerinden yararlanılmıştır. ÖSYM’nin ve DİB’in resmi internet sitelerindeki bilgi ve istatistiklere de başvurulmuştur. Resmi gazetede

yayımlanmış kanunlar ve BKK'lar da araştırmamızda kaynak gösterilerek kullanılmıştır. Ayrıca Ankara Üniversitesi ve Sakarya Üniversitesi resmi internet sitelerinden ulaştığımız İLİTAM bölümleriyle ilgili bazı bilgilerden de yararlanılmıştır. ÖSYM'nin yaptığı ÖSS, DGS ve KPSS sınavlarıyla ilgili Kılavuzlara da istatistik ve değerlendirme açısından başvurulmuştur. Ayrıca yazılı basında yer alan haber ve bilgilere bir yerde kısaca değinilmek suretiyle yer verilmiştir.

D. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI

Bilindiği gibi “din görevlileri” tabiri “İmam-Hatip”, “Müezzin-Kayyım”, “Vaiz”, “Müftü”, “Kur'an Kursu Öğreticisi”, “Ders-i Âm” ve diğer cami hizmetlerinde çalışanlar için kullanılan geniş kapsamlı bir tabirdir.

“Cumhuriyet Döneminde Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi ve İstihdamı” isimli bu çalışmamız, din görevlisi çalışanlarından olan sınıf içerisinde sadece “İmam-Hatip” ve “Müezzin-Kayyım” olarak bilinen cami görevlileri ile sınırlı tutulmuştur. Bu çalışmamızda, İmam-Hatip” ve “Müezzin-Kayyım” dışındaki din görevlileri ile ilgili hususlara zaman zaman kısaca değinilmiş, ayrıntıya girilmemiştir.

Tezimize konu olan araştırma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde din görevlileri ve eğitilmeleri ile ilgili temel kavramlar verilmeye ve kavramsal çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Birinci bölümün devamında Cumhuriyet dönemini daha iyi değerlendirmemize yardımcı olması amacıyla “Cumhuriyet'e Kadar Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi ve İstihdamı” konusuna kısa ve öz bir şekilde değinildi.

Tezimizin ana bölümü olarak kabul ettiğimiz ikinci bölümde ise “Cumhuriyet Döneminde Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi ve İstihdamı” konusunu özellikle 1920'den günümüze kadar geçen süre (2010) içinde din görevlisi olan “imam-hatip” ve “müezzin-kayyım” kadrolarının hizmet öncesi ve hizmet içi yetiştirilmesi ve istihdamı hususları dönemler halinde değerlendirilmiştir. Cumhuriyet Döneminde din görevlisi yetiştiren kurumlar ayrıca değerlendirilmiştir. DİB'in kuruluşu, tarihçesi, birimleri ve mevzuatı ve yeni DİB Teşkilat Kanunu hakkında ayrıntılı olarak bilgiler

verdik. Cumhuriyet döneminde Tek parti ve çok partili dönemde din görevlilerinin yetiştirilmesi ve istihdamı konusunda meydana gelen gelişmeler açıklanmıştır. 8 Mart 1924'te kabul edilen 402 Sayılı Köy Kanunu ile mahalle ve köy imamlarının atanması, görevleri ve denetlenmesi hususu da değerlendirilmeye tabi tutuldu. Din görevlilerinin eğitim durumları ile hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim durumları, hac, umre ve yurt dışı için girdikleri sınavların eğitimlerine ve istihdamlarına etkileri de değerlendirilmiştir. Araştırmamızın son kısmında özellikle ÖSS, DGS ve KPSS sınav sistemlerinin ve yerleştirme sonuçlarının din görevlisi olmak isteyen kesim olarak kabul ettiğimiz İHL, İlahiyat Önlisans ve İlahiyat Fakültesi mezunu olan kesimin eğitimlerini ve istihdamlarını nasıl etkilediği konusu ayrıntılı olarak inceledik.

E. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Tezimizi hazırlarken bilgi edinme kanunundan da yararlanarak DİB içindeki bazı daire başkanlıkları ile yazışmalar yaptıysak ta aldığımız cevaplar genelde yuvarlak cevaplar olmuş, araştırmamıza katkı sağlamaya yönelik olmamıştır. Çalışmalarında Dokuz Eylül Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Fırat Üniversitesi Kütüphanesi, DİB Merkez Kütüphanesi, DİB Başkanlık Binası Kütüphanesi, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi ve Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi faydalandığım kütüphanelerdir. ÖSYM'nin resmi internet sitesi olan www.osym.gov.tr adresinden de faydalanılmıştır. Ayrıca DİB ve din görevlileriyle ilgili olarak bazı bilgilere DİB'in resmi internet sitesi olan www.diyamet.gov.tr adresinden ulaşılmıştır. İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) bölümüyle ilgili olarak Ankara üniversitesi ve Sakarya üniversitesi resmi internet sitesinde verilen bilgilerden de yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN GÖREVLİLERİNİN YETİŞTİRİLMESİ VE İSTİHDAMI

1.1. DİN GÖREVLİLERİ İLE İLGİLİ BAZI KAVRAMLAR

1.1.1. Terbiye, Eğitim, Öğretim

Terbiye, eğitim ve öğretim kavramlarını birbirlerine olan yakınlığı ve farklılıklarını aynı başlık altında değerlendireceğiz.

Terbiye; “rab” kökünden gelen Arapça bir kavramdır. Rab; baba, efendi, sahip anlamlarında kullanılmıştır. Rab, aynı zamanda Allah’ın en çok kullanılan isimlerinden biridir. Rab kelimesi Allah için kullanıldığında, Allah’ın varlıkları var edip, büyütüp geliştirmesi, halden hale geçirerek mükemmelleştirmesi anlamına gelmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, “Beni rabbim terbiye etti, ne güzel terbiye etti.” demesi bu anlamda kullanılmıştır. Öğrenme, öğretim ve eğitim birbiri içinde, bazen de birbiri için kullanılabilen kavramlardır. Öğretim, eğitim işinin, düzenli faaliyetlerle planlı, kontrollü ve kurumsal bir şekilde gerçekleştirilmesidir. Öğretim işi bir düzen ve plan içerisinde yürütülür. Baş, sonu, hedef kitlesi belli olan bir faaliyettir. Öğretim, genellikle okullarda olmakla birlikte, bütün diğer kurumların içinde hatta özel kuruluşlar ve kurslar içerisinde de bulunabilmektedir.¹

Eğitim kavramı; olumlu davranış değişikliği meydana getirme faaliyeti, kişinin davranışlarında istendik değişiklikler meydana getirme faaliyeti gibi anlamlara gelmektedir. John Dewey, eğitimi bir sosyal süreç diye nitелеmekte ve kesintisiz bir gelişim sürecini eğitim süreci olarak açıklamaktadır.²

Öğrenme, öğrenci bakımından kullanılan bir terim olup, tekrar veya tecrübe sonucu davranışta meydana gelen bir değişiklik olarak tarif edilmektedir. Öğretim

¹ Beyza Bilgin, **Eğitim Bilimi Ve Din Eğitimi**, Gün Yayıncılık, Ankara 2001, ss. 7,8

² Cemal Tosun, **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, Pagem A Yayıncılık, Ankara 2002, ss. 14, 15, 16

ise, planlı, programlı bir faaliyettir. Eğitim (education) sözü genelde eğitici veya öğretici açısından kullanılan bir terimdir.³

Eğitimin amacı insanı yetiştirmektir. İnsanı “İnsan-ı Kâmil” haline getirmektir. Belirli değerleri kazanmış insan mertebesine çıkarmaktır. İnsan eğitim vasıtasıyla yaratılışındaki imkâna ve kabiliyetlerinden en iyi ve en geniş bir şekilde faydalanma yollarını öğrenir, kabiliyetlerini geliştirir.⁴

1.1.2 Din, Din Eğitimi, Din Eğitimi Bilimi

Din; Dinin tarihi insanın tarihi ile başlar. Din konusuna değişik bilim dalları tarafından birbirinden farklı yaklaşımlar ve çok çeşitli anlamlar yüklenilmektedir. Dine kısaca “İnsan-Allah ilişkisi” diyebiliriz. Din; doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara, tanrıya inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, bu nitelikteki inançları kurallar biçiminde toplayan düzen olarak tarif edilmektedir. Latince din (religare’ den religo) bağlamak ve cemaat anlamlarına gelmektedir. Dil âlimleri din kelimesinin Arapça “deyn” kökünden mastar ve isim olduğunu kabul etmektedirler. Lügat bakımından din; ceza, mükâfat, adet, durum ve itaat anlamlarına gelmektedir.⁵

İslam’a ve İslam âlimlerine göre din; “akıl sahibi insanları kendi istekleriyle doğru yola götüren, peygamberin hay ve ilhamına dayanan ilahi bir kanundur.” İslam âlimlerinin genel olarak kabul ettikleri tarif budur.⁶

Din eğitimi; kişinin dini davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla, bilerek ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemelerinin yaşandığı süreçtir. Din eğitimi, “Ferdin çeşitli terbiye ediciler vasıtasıyla, ruhî ve manevî olarak

³Selahattin Parlador, **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, İzmir 1996, s. 11.

⁴ Mehmet Bulut, **DİB’nin Yaygın Din Eğitimindeki Yeri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1997 s. 10

⁵ Hasan Yavuzer, **Çağdaş Din Hizmeti Ve Diyanet İşleri Başkanlığı-Dini Otorite Ve Teşkilatların Sosyolojik Analizi**, Lâçin Yayınları, Kayseri 2006, ss. 1–19

⁶ Hakan Kahraman, **Sosyolojik Açıdan Diyanet İşleri Başkanlığı Üzerine Bir İnceleme**, (İstanbul Ü. SBE Sosyal Yapı Ve Sosyal Değişme ABD.) Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1993, s. 13

geliştirilmek suretiyle, Allah'ın emirlerine itaat edecek hale getirilmesi, bu hususla ilgili olan gerekli bilgileri öğrenmesi, içselleştirmesi ve özümsemesidir.⁷

Din eğitimi, din kültürünün verilmesi, dini kişiliğin kazandırılması doğrultusundaki faaliyetlerdir. Okulda öğretmenler, ailede aile büyükleri, camilerde din görevlileri ve diğer ortamlarda bu konuda yeterli kişilerin marifetiyle gerçekleştirilmektedir.⁸

Din eğitimi bilimi; bireyin dini davranışlarında kendi yaşantıları vasıtasıyla ve kasıtlı olarak istem dâhilinde değişme meydana getirme denemeleri sürecini, geçmişi, bugünü ve geleceğiyle, bilimsel metotları kullanarak, açıklamaya, betimlemeye ve kontrol altına almaya çalışan bilimsel disiplindir. Kerim Yavuz din eğitimi bilimini şöyle tarif etmektedir: “... *Din eğitimi, objektif ve sistematik bir biçimde dini terbiye olaylarını araştıran, anlamaya, açıklamaya, yorumlamaya ve değerlendirmelerden sentezlere ulaşmaya çalışan bir bilimdir.*”⁹

“Allah” sorusu dinin asıl sorusudur. Din eğitimi bilimi bu soruyu çeşitli yönlerden ve bilinçli olarak sorar ve derinlemesine irdeler.¹⁰

1.1.3 Medrese, Ders-i Âm, Vâiz, Müftü

Medrese; İslam ülkelerinde genellikle İslam dini esaslarına uygun bilgilerin okutulduğu, ders verilen yer, eğitim-öğretim kurumu anlamına gelen medrese, İslam dininin doğuşundan, cami ve mescit gibi ibadethanelerin belli bir düzene göre kuruluşundan sonra ortaya çıkmıştır.¹¹

İslam tarihinde medreselerin ilk ortaya çıkışı, Alparslan ve Melik şah'a vezirlik yapan büyük vezir Nizam'ül-Mülk'ün sayesinde olmuştur. Bu medreseler, kurucusu Nizam'ül-Mülk'e nispet edilerek Nizamiye Medreseleri ismi ile

⁷ Tosun, s. 23

⁸ Bulut, s. 14

⁹ Tosun, ss. 30,31

¹⁰ Bilgin, ss. 28, 29

¹¹ **Meydan Larousse Ansiklopedisi**, Meydan Yayınevi, İstanbul 1987, Cilt 8, s. 515

anılmışlardır. Son derece heybetli ve azametli bir görünüme ve teşkilata sahip olan medreselerin zamanla sayıları çoğalmıştır.¹²

İslam dünyasında eğitim medrese düzeni kurulmadan önce küttâplar, saraylar, kitapçı dükkânları, bilgin evleri, edebi salonlar ve camilerde yapılmaktaydı.

Osmanlı dönemi medreselerinde belirli bir tahsilden sonra icazeti mülâzemet ve beratla medreselerde ders veren kimselere müderris denilmekteydi. Akademik bir kurum olan medreselerin ders programında Arapça diğer dersler için daima bir ön şart olma niteliğini korumuş, Tefsir, Hadis, Fıkıh usulü ve Fıkıh gibi dersler her dönemde medreselerde var olmuştur.¹³

Ders-i Âm; Arapça'daki “ders” ve “âm” kelimelerinin birleşimi olan ders-iâm; Osmanlı İmparatorluğu zamanında medreselerde ders veren müderrislere verilen isimdir.¹⁴

Ayrıca medreselerde talebeye (öğrenciye) camilerde ve bilinen bazı önemli mekânlarda halka açık olarak, gelen herkese ders vermeye yetkili bulunan kimse için kullanılan bir unvandır. Diğer taraftan cami hocası için de ders-iâm tabiri kullanılmıştır.¹⁵

Cami ve mescitlerde halka açık ders veren müderrislere “ders-iam” unvanı verilmesine Osmanlı devletinde XVIII. yüzyılda başlanmıştır. Osmanlı döneminde camide verilen vaaz ve hutbelerden başka, cami ve mescit içerisinde belli bir kitap takip edilerek sürdürülen cami dersleri, yetkili kişilerce ramazan dışında bütün yıl boyunca yapılan sürekli derslerdir. Cami derslerinin konuları çok değişik olmakla beraber tefsir, hadis, fıkıh ve tasavvuf konuları ağırlıklı olarak yer alırdı. Bu cami dersleri faaliyetlerinin idaresi ise; “Ders Vekâleti”nce yürütülmüştür.¹⁶

¹² Ahmet Çelebi, **İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi**, (Tercüme: Prof. Dr. Ali Yardım), Damla Yayınevi, İstanbul 1998, s. 84

¹³ Halit Ev, **Türkiye'de Yüksek Din Öğretimi Kurumları Ve Öğretmen Yetiştirme**, Tibyan Yayıncılık, İzmir 2003, ss. 33, 34, 37

¹⁴ **Meydan Larousse Ansiklopedisi**, Meydan Gazetecilik ve Neşriyat Ltd. Şti. Yayı, İstanbul 1998, Cilt 3, s. 583

¹⁵ Ferit, Develioğlu, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitabevi Yayınları 11. Baskı, Ankara 1993, s. 176.

¹⁶ Bulut, s. 90

1927–1930 yılları arasında 431–402 arası, 1937–1945 yılları arasında 293–204 arası, 1970 yılında 36 adet ders-iam kadrosu tespit edilmiştir. Bu kadroların 1927 yılından 1969 yılına kadar sürekli azalma eğiliminde olan ders-iam kadroları, DİB istatistiklerine göre 1997 yılından itibaren artık 3'e kadar düşmüş ve istatistik tablolarında müezzin-kayyımlar sayısına dâhil edilerek gösterilmiştir.¹⁷

Vaiz; vaaz etmekle görevli din adamlarına verilen unvandır. Vaiz, nasihat eden, öğüt veren, güzel tavsiyelerde bulunan kişi gibi anlamlara gelmektedir. Vaiz karşısındakilerin hayrını, iyiliğini, güzelliğini isteyen kişi demektir. Buna göre vaizlik de Müslümanların iyiliğini arttırma hizmeti, olgunlaştırma faaliyeti olmaktadır. Günümüzde vaiz, topluca ibadet edilen yerlerde ve özellikle de camilerde cemaati dini yönden aydınlatmak amacıyla, ibadet öncesi ve sonrasında kürsüden öğütler veren görevli din adamıdır.¹⁸

Vaaz, vaizlik ve hitabet, çok eski geçmişi olan bir faaliyettir. Dünya kurulduğundan bu yana, Allah Teâlâ'nın gönderdiği peygamberler Allah'ın dinini, emir ve yasaklarını insanlara vaaz ve nasihat yoluyla duyurmuşlar, onları ikna etmeye çalışmışlardır. İslâmî anlayışa göre olan vaaz ve hitabet ise Hz. Muhammed (s.a.v.) ile başlar. Kuran'ı Kerim'de de vaaz, öğüt vermek, etkili üslup ve sözle uyarmak anlamında kullanılmıştır.¹⁹

Vaizlik uygulaması günümüzde de devam etmektedir. Halen DİB'de vaizler genel idare hizmetleri sınıfında görev almaktadırlar. Başkanlık teşkilatında halen merkez, gezici vaiz, başkanlık vaizi ve cezaevi vaizi olmak üzere görev yapan vaizler, ilçelerde ilçe müftüsü olmadığı zamanlarda müftü vekili olarak görev alabilmektedirler.

Müftü; fetva veren, vilayet ve kazalarda din işlerine bakan kimse anlamına gelen Arapça bir kelimedir. İslam tarihinde, İslam hukuku ile ilgili konularda görüş

¹⁷ **DİB 1997 Yılı İstatistikleri**, D.İ.B. APK D.Bşk. Ankara 1998, s. 7.

Ayrıca **Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924–1997)**, DİB APK Daire Başkanlığı, Ankara 1999, ss. 474–482 bkz.

¹⁸ Abdurrahman Çetin, **Hitabet Ve İrşad (Güzel Konuşma ve İnsanları Etkileme Yolları)**, Akso Yayınları, Bursa 1998, s. 242.

¹⁹ Mehmet Faruk Bayraktar, **Türkiye'de Vaizlik (Tarihçesi Ve Problemleri)**, Marmara Ü. İF V. Yayınları, İstanbul 1997, ss. 17–21

beyan eden, açıklama yapmaya yetkisi bulunan, fetva veren, Kur'an ve sünnetten çözümler sunabilen, içtihat yapabilen İslam âlimi, fıkıh bilgini, din bilimleri uzmanı gibi özellikleri olan kişilere verilen unvandır. Ayrıca İl ve ilçelerde Müslümanların din işlerine bakan ve din görevlilerinin idari işlemlerinden sorumlu olan, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak görev yapan din görevlisine de müftü denir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) dini konularda fetva verecek olan kişilerle ilgili olarak, bu görevin sorumluluğunu ve önemini hatırlatmak için şöyle buyurmuşlardır: *“Kim bilmediği bir konuda fetva verirse, vermiş olduğu fetvanın günahı bu fetvayı veren müftüye aittir.”*²⁰

Türkiye Cumhuriyeti'nde DİB kurulduktan sonra fetva görevinin yanı sıra il ve ilçelerde vaiz, İH ve MK'ları yöneten, müftülük hizmetlerini sevk ve idare eden, kamu görevlilerini denetleyen, amirler için kullanılan bir kavramdır. İslam Dini'nde ilk müftü Hz. Peygamber'dir.²¹

1.1.4 Şeyhülislam, İlahiyat, Diyanet

Şeyhülislam; Osmanlı İmparatorluğu'nda ulemanın ve din işlerinin uygulamadaki başkanı için kullanılan tabirdir. Ulema adalet, eğitim-öğretim, fetva, ibadet ve dini hizmetler alanında görevli ve yetkilidir. Şeyhülislam, kadılar, müftüler, imamlar, müezzinler, müderrisler ve diğer ilgililerin tamamı iktidarın kontrolünde bir kamu görevlisi konumundaki kişiler vasıtasıyla din hizmetleri yürütülmüştür. Başlangıcından kaldırılmasına kadar 130 şeyhülislam görev yapmıştır. Şeyhüislamlık, İslam ve Türk devletlerinden sadece Osmanlı'da mevcuttur. Şeyhülislam, 1830'dan itibaren 1922'ye kadar kabinedeki bakanlardan biri olmuştur. Göreve gelen 130 şeyhülislamdan 80 tanesinin azledilmesi, pek çoğunun da istifaya zorlanması şeyhüislamın da fazlaca özgür olamadıklarına ve yönetime uygun davranmak zorunda olduklarının bir göstergesidir. 2 Kasım 1922'de TBMM tarafından İstanbul Hükümeti'nin görevine son verilmiştir. Bu karar gereğince Babı Meşihat Müessesesi de lağvedilerek Mustafa Kemal'in önderliğinde Ankara'da

²⁰ MEB Dini Terimler Sözlüğü, Ankara 2009, s. 257

²¹ Yavuzer, ss. 20, 21

kurulan yeni kabinede din işlerini yürütmek üzere “Şer’iye ve Evkaf Vekâleti” kurulmuştur.²²

İlahiyat; Din ile ilgili bilimler topluluğunun ortak ismidir. İlahiyatın görevi dinin tarih içindeki işleyişini araştırarak bugünkü din öğretimine katkılar sağlamaktır. İslam inancının, onun hayatı yorumlayışının, yaşayış biçimleriyle ilgili tavsiyelerinin günümüz dünyasının gerçekleri ve ihtiyaçlarıyla birlikte nasıl anlaşılacağı ve uygulanacağı konusunda bilgi vermek İslam ilahiyatının görevidir.²³

Diyanet; Din ve dini emirlere hakkıyla uymak, dindarlık anlamlarına gelen diyanet; Türkiye’de İslam dini ile ilgili işleri yürütmek, toplumu din konusunda aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmekle ilgili kamu kuruluşu; DİB için kullanılan bir tabirdir. DİB, kuruluşundan bugüne kadar gerek Türkiye’de Müslüman halka, gerekse 1960’lı yıllardan sonra yurt dışındaki Müslüman Türk toplumlarına imkânları ölçüsünde din hizmeti vermeye çalışmış, bugün de bu görevini sürdürmektedir.²⁴

1.1.5 Hademe-i Hayrat (Hayrat-ı Şerife Hademesi), Din Görevlisi

Hademe-i Hayrat (Hayrat-ı Şerif-e Hademesi = Hayrat Hademesi = Cami Hademesi); geçmiş zamanlarda camilerde görevli bulunan din görevlilerini (imam-hatip, müezzin kayyım) ifade etmek için kullanılmış bir terimdir.²⁵

Hayrat-ı Şerife Hademesi, Osmanlı İmparatorluğu’nda ve özellikle Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında camilerde görev yapan din görevlileri için kullanılmıştır. 1924 yılı bütçe kanununda tespit edilen unvanlar arasında da gördüğümüz Hayrat-ı Şerife Hademesi, cami din görevlileri için kullanılmıştır. Bu unvan 1925 yılı bütçe kanununda da aynı isimle tespit edilmiş, 1926 yılında Diyanet İşleri Reisliği’nin taşra teşkilatı başlığı altında Umur-u Hayriye (Hayır İşleri) alt başlığında hademe (cami görevlisi) olarak geçmiştir. 1927 ve 1928 yıllarında ise aynı unvanlar hademe-i hayrat olarak tespit edilmiştir. 1929 ve 1930 yılları Bütçe

²² Yavuzer, ss. 42–47

²³ Bilgin, s. 2

²⁴ MEB Dini Terimler Sözlüğü, s. 61.

²⁵ Bulut, s.17.

Kanunları'nda da hademeci (hayrat) olarak tespit edilmiştir. 1950–1954 yıllarında, 5634 Sayılı Teşkilat Kanunu'nda ve Bütçe Kanunlarına Ekli D ve S Cetvellerinde Tespit Edilen Kadrolar arasında Hayrat Hademesi (Din Görevlisi, İmam-Hatip, Müezzin-Kayyım) olarak tespit edilmiştir. 1965 yılına kadar hayrat hademesi veya hademe-i hayrat ismi kullanılırken, 1965 yılında çıkartılan 633 sayılı DİB Teşkilat Kanunu'ndan itibaren bu isim kullanılmamaya ve din görevlileri için “imam-hatip” ve “müezzin-kayyım” isimleri kullanılmaya başlanmıştır.²⁶

Günümüzde özellikle imam, hatip, müezzin gibi cami görevlilerini ifade etmek üzere kullandığımız “din görevlisi” kavramı, yeni sayılabilecek bir terimdir ve Cumhuriyet döneminde 1960'lı yıllardan sonra kullanılmaya başlanmıştır. Bu yıllara kadar din ve cami hizmetlerini ifade etmek üzere “hademe (hizmetliler)” ve “hayrat” kelimelerinden oluşmuş Osmanlıca bir terkip olan “hademe-i hayrat” kavramı kullanılmıştır. 1960'lı yıllara kadar DİB'e ilişkin mevzuatlarda “hademe-i hayrat”, “hayrat hademesi” ve “cami hademesi” terkiplerine yer verilmiştir. Bu kavramlar içerisinde geçen “hademe” kelimesinin zamanla anlam kaymasına uğrayarak günümüzdeki anlaşıldığı şekliyle hizmetli anlamında kullanılmaya başlanması sonucu bu tabir, din görevlileri için artık kullanılmaz olmuştur.²⁷

Din Görevlisi; İmam, müftü, vaiz, müezzin, Kur'an kursu öğreticisi gibi diyanet mensupları “din görevlisi” adıyla adlandırılmaktadır. Halk arasında bunlar için nadiren “din adamı” tabiri de kullanılmaktadır. Ancak “din adamı” tabiri aslında ruhbanlığı ifade ettiği için din görevlileri için bu ifadenin kullanılması uygun düşmemektedir. “Din görevlisi” tabiri de aslında bu ayrımı belli etmek için ortaya konulmuştur.²⁸

Kur'an öğretim ve İslam Dini din görevliliği vazifesi ilk vahiy ve Hazreti Muhammed (s.a.v.) ile başlamaktadır. Hazreti Muhammed (s.a.v.) zamanında yapılan din ve Kur'an eğitiminin iyi yetiştirilmiş öğrencilerinden olan Mus'ab b. Umeyr,

²⁶ **Kuruluşundan Günümüze DİB**, (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924–1997), DİB APK Daire Başkanlığı, ss. 474, 480.

²⁷ **Diyanet İlmî Dergi**, DİB Dini Yayınlar Daire Başkanlığı, Cilt 41, Sayı 3, Ankara 2005, ss. 56, 57

²⁸ Yavuzer, ss. 21- 23

müminlere Kur'an'ı ve İslam'ı öğretmesi için Hicret'ten iki yıl önce yine Hz. Peygamber tarafından müminlere Kur'an'ı ve İslam'ı öğretmesi için yani şimdiki tabirle "din görevlisi" olarak Medine'ye gönderilmiştir.²⁹

1.1.6 İmam-Hatip, Müezzin-Kayyım

İmam; Arapça bir kelime olan "imam"; önder, lider, rehber, devlet başkanı, büyük İslam bilgini, mezhep kurucusu, camilerde cemaate namaz kıldırın, Kur'an-ı Kerim ve diğer İslami ilimlere sahip kişi, kıraat ilminde yetki sahibi olan âlim, sahasında otorite ve güvenilir olan hadis âlimi gibi anlamlara gelmektedir.³⁰

Bütün bunların yanında imam, önde bulunan kimseye, Hazreti Ali neslinden gelen, halife olan kimselere de "imam" ismi verilmiştir. Sadece camide değil herhangi bir yerde, cemaat iki kişi bile olsa, cemaate namazı kıldırın kişiye imam denilmektedir. Ancak genel olarak imam: Genelde camilerde toplu olarak ve cemaat halinde kılınan Cuma, bayram ve diğer farz namazlarda cemaatin önüne geçerek onlara namaz kıldırın kişiyi (din görevlisini) ifade eden bir kavramdır. İmam Cuma ve bayram günlerinde minberden hutbe okuduğu cemaate vaaz ve hitabet de ettikleri için "hatip" olarak, her iki görevi beraberce yürüttüğü için de imam-hatip diye adlandırılmaktadır. İmam kelimesi bu ve buna benzer anlamların dışında özellikle Şiiilerde devlet yönetimi ile ilgili konularda etkili olan din bilginlerine ve cemaat önderleri için de kullanılmaktadır.

İmamlık İslam dininde namazın farz kılınmasıyla ortaya çıkmıştır. Hz. Peygamber cemaate namaz kıldırın imam ve hutbe okuyan ilk hatip olmuş, vefatına kadar da bu görevi ifa etmiştir. Abbasiler döneminde imamlık ve hatiplik özel bir meslek haline gelmiş ve Abbasilerden itibaren dini hizmetler örgütlenmeye başlamıştır. Osmanlı devletinde imamlar, buldukları yerlerde ahlak zabıtasına bakmaya, iptidai şekilde nüfus ve tapu kayıtlarını tutmaya, evlenme ve boşanma işlerini idareye memur, ayrıca mahalle veya köyde yönetime yardımcı olan önemli

²⁹ Mehmet Emin AY, **Problemleri ve Beklentileriyle Türkiye'de Kur'an Kursları**, Düşünce Kitabevi Yayın-Dağıtım, Bursa 2005, ss. 1, 2

³⁰ **MEB Dini Terimler Sözlüğü**, s. 166

bir kişi idi. Hükümetin mahalle halkına duyurulması gereken bildirimleri ilan görevinde de bulunmuşlardır.³¹

Günümüzde din hizmetlerinden ve camilerin yönetiminden sorumlu olan DİB teşkilatında camilerde namaz kıldırma görevlilere imam denilmektedir. Bu gün DİB teşkilatındaki İH'ler ülke genelinde ve yurt dışında namaz kıldırma ve diğer dini görevleri yerine getirmektedirler.³²

Müezzin-Kayyım; Müezzin “ezan okuyan” anlamında Arapça bir kelimedir. Camilerde yapılan vazifenin önemi, önderlik bakımından imamdan sonra gelen ve namaz ibadeti için ezan okuma, kamet etme gibi görevleri yerine getiren din görevlisine müezzin denir. İslam dininde müezzinlik namaz ibadeti farz kılındıktan sonra ortaya çıkmış bir görevdir. Hz. Peygamber'in emri ve isteği üzerine İslam tarihinde ilk ezanı okuyan Bilal-i Habeşi olmuştur. Bu nedenle ilk müezzin Bilal-i Habeşi'dir. Hz. Peygamber'in Bilal-i Habeşi'den başka İbn Ümmü Mektum adında bir müezzini daha olmuştur. DİB bünyesinde görev yapan müezzinler camilerin temizlik, bakım ve demirbaş işleri ile de sorumlu olduklarından kayyım da denilmiş, asli görevleri olan ezan okuma görevini de ifa ettikleri için günümüzde bu personel “müezzin kayyım” unvanıyla zikredilmektedir.³³

İslam dini, müezzinliği önemli bir görev saymış ve yüksek bir mertebeye denk saymış, Müslüman halk arasında da saygı ve itibar görmüşlerdir. İslam'a göre müezzinin ezan okuması, ezanın içeriğine ilişkin bir duyuru ve şahitliktir. Dolayısıyla bu duyuru ve şahitliği yapacak kişilerde bazı özelliklerin bulunması gerekir. Bunlar; Müslüman olmak, akıllı ve ergin olmak, sünneti iyi bilmek ve güzel ahlakla donanmaktır.³⁴

³¹ Bulut, s. 89

³² Yavuzer, ss. 21- 23

³³ Yavuzer, ss. 23, 24

³⁴ **MEB Dini Terimler Sözlüğü**, ss. 256, 257

1.2. CUMHURİYET'E KADAR DİN EĞİTİMİ, DİN GÖREVLİLERİNİN YETİŞTİRİLMESİ VE İSTİHDAMI

1.2.1 Hz. Peygamber Dönemi (610–632) (Asr-ı Saadet Dönemi)

Peygamberler, peygamberi oldukları dinin ilk öğretmenleri olmuşlardır. İslam Dini'nin Peygamber'i Hz. Muhammed (S.A.V)'de “*Ben öğretici olarak gönderildim*” sözünü söylemiş ve İslam dininin ilk öğretmeni olmuştur. Kur-ân-ı Kerim bilmeyi, öğrenmeyi ve öğretmeyi tavsiye eden pek çok ayetlerle doludur. Bu ayetlerin hemen tamamı Mekke devrinde vah yolunmuştur. “*Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu ?*” (39. Zümer, 9). “*Eğer bilmiyorsanız bilenlere sorun!*” (16. Nahl, 73) gibi ayetler bundan bazılarıdır.³⁵

Müslümanların eğitilmesi meselesi her zaman önemini korumuş ve savaş ortamında bile devam ettirilmiştir. Bedir Savaşı'nda, Mekkeli müşriklerden birçoğu esir düşmüş, Rasûlullah (S.A.V.) esir müşriklerden, okuma yazma bilenlere; Müslüman çocuklarından bir kısmına okuma yazma öğretmek suretiyle, kendilerini hürriyete kavuşturabileceklerini şart koşmuştu.³⁶

Kur'an öğretiminin Mekke dönemindeki safhası “Dârul Erkam” ismi ile anılan mekânda gerçekleştirilmişti. Burada Hz. Peygamber, hem İslam'ı anlatıyor, hem de gelen ayetleri ashabına öğretiyordu. Bu öğretim faaliyetleri esnasında yetiştirilmiş olan Mus'ab b. Umeyr, müminlere Kur'an'ı ve İslam'ı öğretmesi için Hicret'ten iki yıl önce Hz. Peygamber tarafından Medine'ye gönderilmişti. Bu sebeple Mus'ab b. Umeyr'e İslam Dini'ni ve Kur'an-ı Kerim'i öğretmek amacıyla görevlendirilmiş ilk din görevlisiydi diyebiliriz. “Öğretmen” veya “din görevlisi” yetiştirip ihtiyaç duyulan kesimlere gönderme (görevlendirme) uygulaması Medine'de daha da geliştirilmiştir.³⁷

Hicret'ten sonra, bu özelliği Hz. Peygamber'in mescidi olan Mescid-i Nebevi kazanmıştır. Zira Mescid-i Nebevi, içindeki Suffe Mektebi ile Müslümanların İslam'ı ve Kur'an'ı öğrendikleri, yetiştikleri bir eğitim kurumu fonksiyonu icra etmiştir.

³⁵ Bilgin, ss. 10–13

³⁶ Çelebi, s. 24

³⁷ Ay, ss. 1, 2

Camilerde oluşturulan ders halkaları daha sonra da devam etmiş ve bu anlamda cami, bazı âlimlere göre de İslam'ın ilk üniversitesi olmuştur. Hz. Peygamber'in daha hayatında Mescid-i Nebevi'den başka 9 caminin inşa edildiği de bildirilmiştir. Esasen mescit yani cami, İslam'ın başlangıcından günümüze din hizmetleri yanında din eğitim faaliyetlerinin de en önemli mekânı olmuştur.³⁸

1.2.2 Hulefâ-i Râşidîn Dönemi (632–661)

Halifelik, Hz. Peygamber'in vefatından sonra kurulan ve Müslümanların dini ve dünyevi işlerini yürüten bir müesseseye verilen isimdir. İlk halife Hz. Ebu Bekir olmuş, sırasıyla Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali bu görevi yürütmüştür. Hz. Peygamber'den sonra İslam Devleti'nin başına geçen bu dört halife "Hulefâ-i Râşidîn" olarak kabul edilmiştir.³⁹

Hz. Peygamber'in vefatından sonra, halifelik görevini yürüten Hz. Ebu Bekir (r.a.) döneminde, Kur'an-ı Kerim "Mushaf" halinde bir araya toplanarak muhafaza altına alındı. Hz. Ömer (r.a.) döneminde de Kur'an öğretimi faaliyetleri artarak devam etti.⁴⁰

İslamiyet'in daha geniş alanlara yayıldığı halifeler döneminde dini iyi bilen öğretmen ihtiyacı çok daha fazla hissedilmiştir. Hz. Ömer, İslam ülkesinin bütün şehirlerine İslam dinini tebliğ etmek, Kur'an-ı Kerim'i ve dinin hükümlerini öğretmek, namazları kıldırmak, davaları halletmek için öğretmenler göndermiş, bu görevliler mescitlerde ders vermişlerdir.⁴¹

Hz. Osman zamanında, Hz. Ebu Bekir (r.a.) tarafından bir araya toplanan Mushaf esas alınarak, yeni Kur'an nüshaları yazdırılmış ve çoğaltılarak çeşitli merkezlere gönderilmiştir. Hz. Osman zamanında, Medine'de Zeyd b. Sabit, Mekke'de ise Abdullah b. Sâib İslam Dini Öğreticisi olarak görev yapmaktaydılar.⁴²

³⁸ Bulut, ss. 66–71

³⁹ Yavuzer, s. 33

⁴⁰ Ay, s. 3

⁴¹ Yavuzerr, s. 35

⁴² Ay, ss. 3, 4

Hulefâ-i Râşidîn döneminde Müslümanların eğitimine önem verilmiş ve dini bilgisi yeterli olan kişiler çeşitli bölgelere ve şehirlere din görevlisi olarak gönderilmişlerdir.

1.2.3 Emeviler Dönemi (661–750)

Emevîler Hulefâ-i Râşidîn'den sonra (661–750) yıllarında hüküm süren ilk İslam hânedânıdır. Hz. Ali'den sonra yönetim bu hanedan'a intikal etmiştir. İlk dört halifenin seçimle bu göreve gelmelerine rağmen Muâviye güç kullanarak bu makamı ele geçirmiş, kendisinden sonra da oğlu Yezid'i bu göreve veliaht olarak atamıştır. Bu nedenle Emevîler dönemi hilafetin saltanata dönüştüğü dönem olarak kabul edilmektedir. Muâviye ile başlayan Emevi Saltanatı 750 yılına kadar devam etmiş ve bu süre içerisinde on dört Emevi halifesi yönetimin başına gelmiştir.⁴³

Bu dönemde de eğitim sistematik hale getirilemediği gibi kurumlaşmamıştır. Halifeler bütün bölgelere muallimler göndermişler, bu muallimler de Cuma günleri gittiği bölge halkına dini konularda ders vermişlerdir. Daha önceki devirlerde olduğu gibi, cami ve mescitler eğitim öğretim merkezi olmaya devam etmişlerdir. Hadisle ilgili çalışmaların gelişmesiyle Dârulkurrâ'ların yanında Dârul Hadîs adı verilen özel ihtisas mektepleri Emeviler Döneminde hizmete girmiştir.⁴⁴

Bu dönemde camilerin kapıları devamlı açık olup mabetlerde toplu halde yapılan ibadetler, genelde cemaat içerisinde en ehil sayılan kişilerin imameti ile yerine getirilmekteydi. Emevîler döneminde de henüz din hizmetlerinin yerine getirilmesi için resmi otoriteden ayrılmış bir otorite ve resmi bir yapı teşkilatlanamamıştır.⁴⁵

1.2.4 Abbasiler Dönemi (750–1258)

750–1258 yılları arasında hüküm süren Abbâsîler, İslam tarihinde Osmanlılardan sonra en uzun ömürlü hanedandır. İslam medeniyeti en parlak devirlerinden birini bu hanedan zamanında yaşamıştır. Abbâsîler döneminde 37

⁴³ Yavuzer, ss. 3–6

⁴⁴ Bulut, s. 77

⁴⁵ Yavuzer, s. 37

Halife görev yapmıştır. Ehil olmayan kişilerin hilafet görevine getirildiği gibi, çocuk yaşta olup henüz bulûğ çağına ermemiş kişiler de bu göreve getirilmiştir.

Tasavvuf hareketinin ortaya çıkışı ve gelişmesi de Abbâsîler dönemine rastlamaktadır. Tasavvufun temel kaynakları sayılan eserler de bu dönemde kaleme alınmıştır. Fıkhın tedvini, mezheplerin doğuşu, gelişmesi ve müçtehit imamların ortaya çıkışı da Abbasîler Dönemi'nde olmuştur. Bu devirde yetişen Ebu Hanife, İmam Malik ve Ahmet b. Hanbel gibi ilmi otorite ise idarecilerin yaptıkları yanlışlara ortak olmamak için kendilerine teklif edilen bazı üst düzey görevleri kabul etmemişlerdir. İmamı Azam Halife Mansur'un kadılık tekliflerini reddettiği için hapse atılmış ve hapiste iken vefat etmiştir. Bu durum, herkes tarafından saygı duyulan bir din âliminin, yine onun değerli bir âlim olduğunu düşünen bir halife tarafından hapse atılmış olması da durumun vahametini gösteren ilginç bir trajedidir.⁴⁶

Bu dönemde camilerin dışında eğitim alanın da oluşturulan ilk kurum Halife Me'mun (813–833) tarafından Bağdat'ta kurulan Beytül Hikme'dir. Dârul İlm ve Darul Hikme gibi kurumlarda yine bu devirde kurulmuştu. Gerçek anlamda ilk yüksek eğitim kurumu, meşhur Selçuklu Veziri Nizâmülmülk (1063- 1092)'ün Bağdat'ta kurduğu nizamiye medresesidir. İslam tarihinde ilk eğitim kurumudur. Bu medreseyi diğerleri takip etmiş ve XII. Yüzyılda Bağdat'ta açılan medreselerin sayısı 30'a varmıştır. Daha sonra halife Müstansır (1226–1242)'da Müstansırıye adıyla meşhur bir medrese kurmuştur. Cami hizmetlerinde daha önceki dönemlerden farklı olarak namaz kıldırmak için maaşlı görevliler tayin edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde de din hizmetleri devlet kanalıyla yerine getirilmeye devam edilmiş, özerk olarak örgütlenmiş bir dini teşkilatlanma oluşturulmamıştır.⁴⁷

1.2.5 Selçuklular Dönemi (1040–1157)

Camilerdeki eğitim ve öğretim faaliyetleri Selçuklular döneminde çok yaygın bir şekilde devam etti. Anadolu köy ve kasabalarında cami ve mescitler halk için başlıca eğitim merkezleri oldu. Büyük Selçuklu Devleti'nde, Cuma hutbeleri,

⁴⁶ Yavuzer, ss. 37–40

⁴⁷ Bulut, ss. 77, 78

hâkimiyet yetkisini elinde tutan hükümdar adına okunmuştu. Hutbelerde halifenin adına da yer veriliyordu. Cami ve mescitler yanında, bilginlerin evleri, saraylar, ilmi ve edebi meclisler, kitapçı dükkânları ve kütüphaneler birer yaygın eğitim kurumları olma özelliklerini bu devride sürdürdü. Sultan Alparslan tarafından kurulan medreseler (Nizamiye Medresesi) adıyla şöhet bulmuştur. Ebul Kâsım Kureyşî (ö. 1072) , Ebû İshak Şirâzî (ö. 1038) , gazali (ö. 1111) gibi İslam dünyasının şöhetli âlimleri bu devirde yetişmiştir.⁴⁸

Bu dönemde medreselerin başında bulunan ve ders veren hocalara müderris denirdi. Dini eğitim yapan bu medreselerde Kur'an, fıkıh, tefsir, hadis, nahiv, dil ve edebiyat dersleri okutulmakta, ilmiye teşkilatı içerisindeki din adamları, müderrislikten ayrı olarak müftülük, şeyhülislamlık, hatiplik ve imamlık gibi görevler de yapmaktaydılar. Hatibin başlıca görevi cuma ve bayramlarda hutbe okumak olmuştur. Selçuklular zamanında devletin din adamları üzerinde herhangi bir kontrolü veya etkisi söz konusu olmamıştır.⁴⁹

1.2.6 Osmanlı'lar Dönemi (1299–1922)

Osmanlı İmparatorluğu döneminde devletin sınırları oldukça genişlemiş üç kıtaya yayılmıştır. Din işleri baştaki halifeye bağlı olarak çeşitli unvanlarda görevliler yoluyla yerine getirilmiştir. Şeyhülislam, kadılar, müftüler, imamlar, müezzinler, müderrisler ve diğer kişiler tarafından, tamamı iktidarın kontrolündeki görevlilerle din hizmetleri yürütülmüştür. Osmanlı'da din ve devlet işleri batılı laik devletlerin anlayışına benzer bir anlayışla birbirinden ayrılmamıştır. Dinin korunması için devletin bekasının şart olduğu kabul edilmiştir.⁵⁰

Daha önceki İslam devletlerinden farklı olarak Osmanlı Devleti Dönemi, eğitim öğretim faaliyetlerinin ve din hizmetlerinin kurumlaştığı bir dönemdir. Osmanlı yönetiminde müftülük hizmetleri müftülerce, tedris (öğretim) hizmetleri de müderrisler eliyle yürütülmüştür.⁵¹

⁴⁸ Bulut, ss. 80, 81

⁴⁹ Yavuzer, ss. 40, 41

⁵⁰ Yavuzer, ss. 42–46

⁵¹ Bulut, ss. 83–86

Kur'an öğretimi, Osmanlılar zamanında da kesintisiz olarak sürdürülmüştür. Bu eğitim kurumlarına Osmanlılar zamanında "Dâru'l Kurrâ" denilmiştir. Osmanlı devletinin ilk Dâru'l Kurrâ'sı Bursa Ulu Camiinde tesis edilen Yıldırım Daru'l Kurrâ'sıdır.⁵²

Osmanlı döneminde camiler yaptırımları kurduğu vakıfların mütevellileri tarafından yönetiliyordu. Bu vakıfların hukuki statüsü vakfiyelerle belirlenmekteydi. Camide bir görev boşaldığında mütevellinin doğrudan tayin yapma yetkisi olmadığından kadıya münasip birini teklif eder, kadı da bir i'lâmla durumu İstanbul'da divanı hümayuna arz eder, teklif edilen şahsın durumu incelendikten sonra uygun görülürse kendine görev verilirdi. Vakıf sahibinin vakfiyede tespit ettiği imam, müezzin, hatip, kayyım, cüzhân, devirhan, surehan, ders-iâm gibi cami görevlilerinin ücretleri mütevellilerce ödenirdi. Artan gelirler de (zevâid-i evkâf) caminin bakım, onarım vb. ihtiyaçları için kullanılırdı.⁵³

Osmanlı imparatorluğu topraklarının en küçük merkezlerine kadar her yerde bulunan cami ve mescitlerde dini hizmet görenler ilmiye mensuplarıydı. Bu gibi yerlerin temizlik ve bakımı için vakfeden tarafından ayrı kişiler tayin edilirdi. İmamlık ve müezzinlik gibi görevleri ise daha çok Darul-Kurra mezunları yerine getirdikleri gibi, bu görev medrese mensuplarına da verilmiştir. Özellikle hatiplik ve vaizlik görevleri medrese eğitimi görmüş olanlara verilirdi. Bunlardan tarikat mensubu olanlar daha çok vaizlik için tercih olunmuşlardır. Camilerde imamdan başka hatip görevlendirme durumunu Osmanlılarda da görüyoruz. Osmanlı idari sisteminde mahalle imamlarına devletçe idari, mahalli ve dini birçok görev verilmişti. Dini görevleri de günde beş vakit namazı kıldırmak, ölenlerin dini vecibelerini yapmaktı. Mahalle imamları medrese tahsilini tamamlayan kişilerden oluşuyordu.⁵⁴

Osmanlı imparatorluğunun son zamanlarında yaşanan sıkıntılı dönemde başta halife-padişah ve ona bağlı diğer kuruluşlar çaresiz kalmış, görevlerini yapamaz

⁵² Ay, s.4

⁵³ Bulut, s. 88

⁵⁴ Bulut, s. 89

duruma düşmüşlerdir. 2 Kasım 1922'de TBMM tarafından İstanbul hükümetinin görevine son verilmiştir. Ankara'da çalışmalarını başlatan TBMM Hükümeti'nce yeni kabinede din işlerini yürütmek üzere Şer'îye ve Evkaf Vekâleti kurulmuştur.⁵⁵

⁵⁵ Yavuzer, ss. 46, 47

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE DİN GÖREVLİLERİNİN YETİŞTİRİLMESİ VE İSTİHDAMI

2.1 1920–1924 OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E GEÇİŞTE DİN GÖREVLİSİ YETİŞTİRME VE İSTİHDAMI

2.1.1 Şer'îye ve Evkaf Vekâleti (Umur-ı Şer'îye ve Evkaf Vekâleti) Kuruluncaya Kadar Olan Durum

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde “padişah” din ve dünya işlerinin başkanı konumundadır. Padişah, aynı zamanda hem halife hem devlet başkanı hem de orduların başkomutanıdır. Din işlerinin ve ulemanın uygulama bakımından başkanı ise şeyhülislamdır. Şeyhülislam, kadılar, müftüler, imamlar, müezzinler, müderrisler ve bazı kişiler iktidarın kontrolündedir. Din ile devlet işleri birbirinden ayrılmamıştır. Her iş ve işlemde dinin etkisi hissedilmiştir. Osmanlı Dönemi'nde şeyhüislamla bağlı olarak kadı, kadı asker, müftü, vaiz, imam, müezzin gibi görevlilerle din hizmetleri yürütülmüştür. Şeyhüislamlık müessesesinin başlangıcından kaldırılmasına kadar yüz otuz şeyhülislam görev yapmıştır. Hiç kesintiye uğramadan dört yüz doksan sekiz sene devam eden şeyhüislamlık makamında en uzun süre kalan kişi Kânî ve II. Selim dönemlerinin şeyhülislamı olan Ebu's Suud Efendi'dir.⁵⁶

Daha önceki İslam devletlerinden farklı olarak Osmanlı Devleti dönemi, eğitim-öğretim faaliyetlerinin ve din hizmetlerinin kurumsallaştığı bir dönemdir. Din hizmetlerinin yerine getirilmesinde etkili ve yetkili olan kurum şeyhüislamlıktır. Osmanlı Devleti'nde “Dini Teşkilatlanma”; “Şeyhüislamlık” adıyla oluşturulmuştur. Şeyhülislam, padişahın yardımcı elemanlarından biridir ve protokolde veziriazamdan hemen sonra gelmektedir. Şeyhülislam divan üyesi değildi; ama önemli konularda görüşlerini almak için zaman zaman divana davet edilirdi. Şeyhüislamlık halkı din konusunda aydınlatma faaliyetini, kısmen medreseler, kısmen de müftülük kurumu aracılığıyla yerine getirmiştir. Osmanlı yönetiminde tedris (öğretim) hizmetleri müderrisler eliyle yürütülüyordu. Medreseyi bitirenler ilk defa yirmili bir medreseye tayin oluyordu. Daha sonra sırasıyla otuzlu, kırklı ve ellili medreselere

⁵⁶ Yavuzer, ss. 43–45

yükselebilirlerdi. Diğer yüksek seviyeli medreselerde de görev yaptıktan sonra kadılığa ve hatta şeyhülislamlığa kadar tayin edilebilirlerdi. Müderrislerin talepleri doğrultusunda kadılık veya müftülüğe geçmeleri de mümkündü.⁵⁷

Osmanlı İmparatorluğu döneminde cami yaptıranların kurduğu vakıflar, mütevellî heyetleri tarafından yönetiliyordu. Camide bir görevli ihtiyacı olduğunda veya cami boşaldığında mütevellinin doğrudan tayin yapma yetkisi olmadığı için önce kadıya münasip birini teklif eder, kadı da bir i'lamla durumu İstanbul'da Divan-ı Hümayun'a arz ederdi. Teklif edilen şahsın durumu incelendikten sonra uygun görülürse, camide görev verilirdi. Vakıf sahibinin vakfiyede tespit ettiği imam, müezzin, hatip, kayyım, cüzhan, devirhan, s□rehan, ders-i âm gibi cami görevlilerinin ücretleri cami mütevellilerince ödenirdi. Cami ve mescitlerin temizlik ve bakımı için vakfeden tarafından ayrı kişiler tayin edilirdi. Camilerde imamlık ve müezzinlik gibi görevlere daha çok Dârul-Kurrâ mezunları getirilirken, bazen de medrese mensuplarının bu görevlere getirildiği olmuştur. Özellikle hatiplik ve vaizlik görevleri medrese eğitimi görmüş olanlara verilmiştir. Cami hizmetlerinde imamdan başka bir de hatip görevlendirme durumu Osmanlı Döneminde de olmuştur. Daha sonraki dönemlerde müftülerin, imam hatiplerin ve müezzinlerin tayinleri şeyhülislamlığın emrine verilmiştir. Bu tayin işlemi ise şu şekilde oluyordu: İmam hatip ve müezzin tayinlerinde caminin vakıf mütevellisi tarafından şeyhülislama dilekçe ile başvuru yapılıyordu. Şeyhülislam başvuru dilekçesinin üzerine “tevcih buyrula” diye yazarak Sadaret'e havale ediyor, oradan da padişaha sunuluyor ve bu şekilde görevlendirme işlemi yapılıyordu. Bu tür görevlere tayin işleri taşrada oranın kadısının i'lamı üzerine yapılırdı.⁵⁸

Osmanlı Devletinde imamlar idari yapı içerisinde önemli fonksiyonlara sahipti. İmamlar buldukları yerlerde ahlak zabıtasına bakmaya, nüfus ve tapu kayıtlarını tutmaya, evlenme ve boşanma işlerini idare eden memurdu. Ayrıca devlet tarafından halka duyurulması istenen bildirimleri ilan görevinde de bulunmuşlardır. İmamların dini görevleri ise, günde beş vakit namazı kıldırmak, ölen kişilerin cenaze

⁵⁷ Bulut, ss. 83- 88.

⁵⁸ Bulut, s. 89

işlemleri ve dini vecibelerini yapmaktı. Mahalle imamları genelde medrese tahsilini tamamlamış kişilerden oluyordu.⁵⁹

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde halife-padişah ve ona bağlı diğer kuruluşlar çaresiz bir şekilde görevlerini yapamaz duruma gelmişler ve 2 Kasım 1922'de TBMM tarafından İstanbul Hükümeti'nin görevine son verilmiştir.⁶⁰

2.1.2 Şer'îye ve Evkaf Vekâleti (Umur-ı Şer'îye ve Evkaf Vekâleti) (3 Mayıs 1920–3 Mart 1924)

2.1.2.1 Şer'îye ve Evkaf Vekâleti'nin Kuruluşu

Anadolu'da başlatılan kurtuluş mücadelesi ve sonrasında Mustafa Kemal önderliğinde, Ankara'da kurulan yeni hükümette, din hizmetlerini yürütmek amacıyla Şer'îye ve Evkaf Vekâleti kuruldu. Osmanlılar zamanında şeyhülislam tarafından yürütülen din hizmetleri, Şer'îye ve Evkaf Vekâleti ilga edilerek Diyanet İşleri Reisliği'nin kurulduğu 3 Mart 1340(1924) tarihine kadar bu vekâlet (bakanlık) tarafından yürütülmüştür. Böylece İslam tarihi geleneğinde devam eden din işlerinin devlet tarafından yerine getirilme geleneği, bu dönemde de en üst seviyede ve bir bakanlık düzeyinde devam ettirilmiştir. TBMM bu bakanlığa gereken değeri vermiş ve Bakanlar Kurulu listesinde Şer'îye ve Evkaf Vekili'ne Başbakan'dan sonra ilk sırada yer verilmiştir. Şer'îye ve Evkaf Vekâleti dönemi 3 Mayıs 1920, 3 Mart 1924 tarihleri arasındaki zaman içerisinde 3 yıl 10 ay sürmüştür.⁶¹

Bu dönem içerisinde Şer'îye ve Evkaf Vekili olarak sırasıyla beş kişi görev yapmıştır. Bunlar;

Mustafa Fehmi Efendi. (Gerçekler) 03 Mayıs 1920 – 27 Nisan 1922

Abdullah Azmi Efendi. 11 Mayıs 1922 – 06 Kasım 1922

Mehmet Vehbi Efendi. (Çelik) 06 Kasım 1922 – 04 Ağustos 1923

Musa Kâzım Efendi. (Onar) 04 Ağustos 1923 – 01 Eylül 1923

⁵⁹ Bulut, s. 89

⁶⁰ Yavuzer, ss. 46,47.

⁶¹ Yavuzer, ss. 47, 48.

Mustafa Fevzi Efendi. 01 Eylül 1923 – 27 Ekim 1923

Ankara’da TBMM’nin açılışından DİR’in kuruluşuna kadar geçen süre içerisinde yaklaşık 4 yıl Türkiye’de din eğitimi ve din hizmetlerinin yönetimini üstlenen Umûr-ı Şer’iye ve Evkaf Vekâleti “İcrâ Vekilleri Heyeti’nin” on bir vekâletinden sıra ve önem olarak ta birinci sıradaki yerini korumuştur. Din işlerinin kabinede bir bakan aracılığı ile yürütülmesi, din ve devlet ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmıştır. Şer’iye Vekâleti TBMM Hükümetlerinin İcra Vekilleri Heyeti’nin hepsinde yer almıştır. Şer’iye vekillerinden Mustafa Fehmi Efendi’nin Meclis Reisi Mustafa Kemal Paşa’nın yerine Meclis Başkanlığı’na; Mustafa Fevzi Efendi’nin de, Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal’in onayıyla Başvekil İsmet Paşa’nın yerine başvekâlete (başbakanlığa) vekâlet etmeleri de bu vekâlete (bakanlığa) verilen değeri göstermektedir.⁶³

Şer’iye vekilleri günümüz Diyanet İşleri Başkanı veya Diyanet İşlerinden sorumlu devlet bakanı ile kıyaslanmayacak kadar halkı dini vazifelerini yerine getirmeye davet ediyor ve itaat etmemeleri halinde de cezaya çarptırılacaklarını beyan edebiliyorlardı.⁶⁴

2.1.2.2 Şer’iye ve Evkaf Vekâleti’nin Teşkilat Yapısı ve Görevleri

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarındaki imkânsızlıklar yüzünden, Şer’iye ve Evkaf Vekâleti, kuruluşundan ilgasına kadar geçen süre içinde yeterince teşkilatlanamamış ve teşkilat yapısı; bakan, tedrisat müdürü, memurin müdürü ve memurlardan ibaret kalmıştır. 1922 mali yılı bütçe görüşmeleri sırasında yapılan müzakereler sonrasında yürütülecek olan hizmetler dikkate alınarak, ihtiyaçlara cevap verecek merkez ve taşra birimleri teşkilatlandırılmıştır.⁶⁵

Bakanlığın merkez idaresindeki idari birimler şöyledir:

⁶² Mehmet Aksoy, *Şeyhülislamlıktan Bu Güne, Şeyhülislamlıktan DİB’e Geçiş*, Önel Yayınevi, Köln 1998, s. 51.

⁶³ Bulut, ss. 96- 97.

⁶⁴ Kahraman, s. 30.

⁶⁵ Aksoy, s. 52

İdare'yi Merkeziye Teşkilatı

I- Vekil (Başkan), II- Müsteşar, III- Fetva Emîni (Fetva Emaneti Azaları, Fetva Emaneti Müsevvitleri), IV-Şura'yı İfta, V-Tetkikat ve Te'lifat-ı İslamiye Heyeti (a-Reis, b-Heyet Azaları, c-Heyet Başkâtibi), VI-Tedrisat-ı Umumiye Müdürlüğü (a- Müdür, b- Ders Vekâleti Heyeti, c- Ders-iam), VII-Sicil ve Memurin Müdürlüğü (a- Müdür, b-Sicil Evrak Mümeyyizi, c-Memurin Kâtibi).

Taşra Teşkilatı

I- Mülhekat ve Darulhilafe Medreseleri (a- Müdür, b-Kâtip, c-Muid, d-İhzarı (Kısım) Baş Müderrisi, e- İkinci ve Üçüncü Müderris, f-Müderris),
II- Âlî Medreseler (a- Müdür, b- Hendese-i Mücesseme Müderrisi, c- Müderris),
III- Vilayet ve Eyalet Müftüleri (a- Müftü, b-Müftü Müsevvitleri, c-Kaza Müftüleri)⁶⁶

Şer'îye Vekâleti'nin hizmet alanı idari görevler yanında, hem din hizmetini/cami hizmetlerini hem de medreselerin idaresini kapsıyordu. Ülkenin düşman işgalinden kurtuluşuna kadar düzenli ve sağlıklı bir din hizmeti ve din eğitiminden söz etmek mümkün değilken, daha sonraları Şer'îye ve Evkaf Vekâleti ihtiyaç duyulan alanlarda yeni tasarı ve projeler hazırlamaya başlamıştır. Bu dönemde, TBMM'de din, din eğitimi, din hizmetleri, dini yayın ve vakıflar konularının çok detaylı olarak tartışılmış yapılan ve yapılması gereken hizmetler değerlendirilmiş ve önerilerde bulunulmuştur.⁶⁷

2.1.2.3 Şer'îye ve Evkaf Vekâleti ve Medreseler

Dört yıllık hizmeti süresince Şer'îye ve Evkaf Vekâleti'nin önemli hizmetlerinden biri medreseler olmuştur. TBMM 8 Mayıs 1921'de "Medaris-i İlmiye Nizamnamesi"ni kabul etmiştir. Bu nizamname ile ilmiye medreselerinin eğitim-öğretim faaliyetlerine bir seviye kazandırmak ve düzenli hale getirilmek istenmiştir. Bütün bu gelişmelerin yanında 1920–1922 yıllarında sayıları on beş olan Darulhilafe Medreseleri'nin yirmi bire çıkartılması kararlaştırılmıştır. Mustafa Kemal Paşa dâhil

⁶⁶ Teşkilat yapısı için ; Yavuzer, s. 49. bkz.

⁶⁷ Bulut, s. 98

olmak üzere dönemin yetkililerinin önemli bir kısmı medreselere önem veriyorlardı. Darulhıfâfe Medreseleri, şeyhülislam Hayri Efendi'nin zamanında, 1330 (1914)'da ilmiye medreselerini daha iyi bir şekle sokmak ve ıslah etmek üzere kurulmuşlardır. Bu medreseler arzu edilen şekilde teşkilatlanmaları tamamlanamamış ve ülke çapında yaygınlaştırılamamıştır. Bu okullardan, İstanbul'un dışında, Anadolu'da, sadece yirmi dokuz kadarı açılabilmiştir. Geriye kalan ve sayıları 479 olan İlmiye Medreseleri eski halinde kalmıştır.⁶⁸

Uzun süren savaşlar ve ülkenin içinde bulunduğu çeşitli imkânsızlıklar nedeniyle, din hizmetleri alanında da 1922 yılına kadar Büyük Millet Meclisi Hükümetleri yeterli denebilecek derecede bir icraat yapamadılar. Bu yıllarda din hizmetlerinin önemli ölçüde aksadığı, camilerde ve mescitlerde görevli ihtiyacının aşırı derecede arttığı, hatta cenazeleri kaldıracak kişilerin bile bulunamadığı bilinmektedir.⁶⁹

Şer'îye ve Evkaf Vekâleti çalışmaları Mustafa Kemal Paşa tarafından da değerlendirilmiştir. Kendisi 1 Mart 1338 (1922)'de TBMM'nin birinci dönemin üçüncü toplantı yılını açarken yaptığı konuşmada Şer'îye Vekâleti'nin son bir yıllık çalışmalarına da temas ederek şunları söylemiştir:

“-Efendiler! Camilerin mukaddes minberleri halkın ruhani, ahlaki gıdalarına en âli, en feyyaz menbalardır. Binaenaleyh, camilerin ve mescitlerin minberlerinden halkı tenvir ve irşad edecek kıymetli hutbelerin muhteviyatına, halkça itila imkânını temin, şer'îye vekâleti celilesinin mühim bir vazifesidir.(şiddetli alkışlar, bravo sesleri)(...).”
“Minberlerden halkın anlayabileceği lisanla, ruh ve dimağa hitap olunmakla ehl-i İslam'ın vücudu canlanır, dimağı saflanır, imanı kuvvetlenir, kalbi cesaret bulunur.(alkışlar) Fakat buna nazaran, huteba-yı kiramın haiz olmaları lazım gelen evsaf-ı ilmiye, liyakat-ı mahsusa ve ahval-i âleme vukuf, haiz-i ehemmiyettir.”

⁶⁸ Bulut, ss. 99–100

⁶⁹ Bulut, ss. 100–101

“Bütün vaiz ve hatiplerin bu ümniyyeye hadim olacak surette yetiştirilmesine şer’iye vekâletinin sarf-ı makderet edeceğini ümit ederim.”

1 Mart 1339 (1923)’da Mustafa Kemal Paşa’nın TBMM’nin 1. dönem 4. yasama yılını açış nutkunda Şer’iye Vekâleti’nin eğitim, din hizmeti ve dini yayın alanlarındaki yeni atılımlarını şöyle değerlendirmiştir:

“-Efendiler! Şer’iye Vekâleti geçen sene zarfında birisi Şura-yı İfta (Fetva Heyeti), diğeri de Tetkikat Ve Telifat-ı İslamiye namıyla iki heyet vücuda getirmiştir. Usûl ve adetin tağyir ve tebdiliyle vuku bulan hadidatın, nasın ihtiyacını nazar-ı dikkate almak sureti ile hallini temin etmek Şura-yı İtfanın bilcümle mesaisinin istinad ettireceği esas olmalıdır...”⁷⁰

Sivas Milletvekili Mustafa Taki Efendi’nin TBMM’ne sunduğu takrirden yaklaşık bir yıl sonra; 8 Mayıs 1337 (1921)’de İcra Vekilleri Heyeti’nin Reisi Mareşal Fevzi Çakmak, heyetin diğer üyeleri ve TBMM Reisi Mustafa Kemal Atatürk’ün imzalarını da taşıyan Medaris-i İlmiye Nizamnamesi uygulamaya konmuştur. Bu nizamname, medrese öğretimine böyle sıkıntılı bir ortamda bile nasıl hassasiyetle önem verildiğini göstermektedir. 25 maddeden oluşan nizamnamede, medreselerin, ilmi, idari, inzibat ve müfredatı ayrıntılı bir şekilde tespit edilmiştir. M. Kemal Paşa 23.03.1923 tarihinde, Konya gezisinde medrese ve okullara yaptığı bu ziyaretlerinden memnun kalmış, medrese ve okullara şahsen üç bin lira hediye etmişlerdir. Bu nizamnameden üç yıl sonra bütün medreseler kapatılmıştır.⁷¹

2.1.2.4 Şer’iye ve Evkaf Vekâleti Dönemi’nde TBMM’de İmam-Hatip Yetiştirilmesine Dair Takrir (Karar)

Sivas mebusu Mustafa Tâki Efendi 13.05.1336 (1920) tarihinde memleketin içinde bulunduğu din görevlisi ihtiyacını ve neler yapılması gerektiğini dile getiren takririnde şu görüşlerini ifade etmiştir:

“içtimai dertlerimizden acilen çare ve ilaç aranması lazım gelenlerden biri de tarîk-i ilmînin inkıraza maruz kalmasıdır..... ulemâ-i dine halef yetiştirilmesinin çaresine bakılmazsa onbeş yirmi sene sonra imamet, hitabet edecek, halkın mesail-i

⁷⁰ Bulut, s. 105

⁷¹ Halis Ayhan, **Türkiye’de Din Eğitimi (1920–1998)**, Marmara Ü. İF Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, ss. 10, 11, 12

diniyesini öğretecek kimse kalmayacak Allah korusun memleketimizi cehil ve dalâl kaplayacak, din-i mübînimiz yerine, misyonerlerin, Cizvitlerin, milyonlar sarfına da hacet kalmaksızın maksatları kâim olacaktır. ilaç ve çaresi için meclisçe münakaşa ve acilen tedabir ittihazını teklif ediyorum.”

Bu takrir Şer’iye Encümeni’ne havale edilmiştir. Görüldüğü gibi meclis, açıldığı ilk günlerde memleketin bütün konuları yanında din eğitimi ve din görevlisi yetiştirilmesi gibi konularını da gündemine alarak değerlendirmiştir.⁷²

2.1.2.5 Şer’iye ve Evkaf Vekâleti’nden DİR’ Geçiş

11 Ağustos 1923’te çalışmalarına başlayan ikinci dönem TBMM’ye, birinci dönemdeki hoca kökenli mebusların çoğu girememiştir. 3 Mart 1924’e kadar hilafet makamı vardır ve halife görevinin başındadır. Halife, meclisin yeni döneminin açılışı münasebetiyle Meclis Reisi M. Kemal Paşa’ya tebrik ve başarı dileklerini bildiren bir telgraf göndermiş ve bu telgraf TBMM’de okunmuştur. Halifenin bu telgrafına cevap yazıldığı da Meclis Reisi tarafından ifade edilmiştir.⁷³

İkinci Meclisin açılışından Şer’iye ve Evkaf Vekâleti’nin kapatıldığı 3 Mart 1924’e kadar geçen 6 ay içerisinde en önemli gelişme, 29 Ekim 1923’de Cumhuriyet’in ilan edilmesidir. Cumhuriyet’e geçerken 20 Kanunu’sani 1337 (1921) tarihli Teşkilat-ı Esasiye kanununun bazı maddelerinin değiştirilmiştir. Buna göre 1. madde: Hâkimiyetin “bila kayd u şart” millete ait olduğu belirtilmiş, Türk Devleti’nin idare şeklinin de “Cumhuriyet” olduğu kaydedilmiştir. Asıl dikkatimizi çeken husus, bu değişiklik sırasında Teşkilat-ı Esasiye kanununa 2. madde olarak “Türkiye Devleti’nin dini, din-i İslam’dır, resmi dili Türkçe’dir” şeklinde kabul edilmiş olmasıdır. Diğer bir gelişme de cuma gününün hafta tatili kabul edilmesidir. Kısacası o günün çok ağır şartlarında bile Türk Milleti’nin dini hassasiyetleri göz ardı edilmemiştir. Bütün bunlara rağmen TBMM’nin ikinci dönemi inkılâpçılık özelliğiyle öne çıkmaktadır. Bu dönemde din-devlet ilişkilerinde yeni kriterlerin,

⁷² Ayhan, ss. 9,10

⁷³ Bulut, s. 107

değişikliklerin ve hatta devrimlerin olacağını meclis müzakerelerinden anlamak mümkündür.⁷⁴

Cumhuriyet inkılâplarının gerçekleşeceğini adeta habercisi olan meclis tartışmalarından kısa bir süre sonra 3 Mart 1340 (1924) tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Şer'îye Vekâleti'nin kapatılması, Diyanet İşleri Reisliği'nin kurulması ve Hilafet'in lağvedilmesi gibi önemli yenilikler yapılmıştır. 8 Nisan 1924'de de Şer'îye Mahkemeleri kapatılmıştır.⁷⁵

Türkiye cumhuriyet'i rejiminin temel özelliklerini belirten söz konusu inkılâp kanunları ile Türkiye'de yeni bir dönem başlatılarak Osmanlı döneminde din eğitimi ve din hizmetlerini yürüten teşkilat yapısına da son verilmiştir.

2.2 CUMHURİYET DÖNEMİNDE DİN GÖREVLİSİ YETİŞTİREN KURUMLAR

2.2.1 Kur'an Kursları

“Kur'an-ı Kerim öğretim faaliyeti Cebraîl (a.s.)'ın öğrettiği ilk ayetler başlamıştır denilebilir. Hz. Peygamber'in inen ayetleri hemen vahiy kâtiplerine yazdırması, bunun yanında onu öğrenmek, okumak ve ezberlemek hususundaki teşvikleri sayesinde Kur'an, kısa zamanda müminler arasında yayılarak okunmaya ve ezberlenmeye başlanmıştır. Kur'an öğretimi Mekke döneminde “Darul Erkam” denilen mekânda gerçekleştirilmişti. Hz. Peygamber, burada hem İslam'ı anlatıyor, hem de gelen Kur'an ayetlerini sahabe-i kirama öğretiyordu.⁷⁶

Hazreti Peygamber'den sonra Hulefâ-i Râşidîn döneminde ve daha sonrasında da Kur'an-ı Kerim öğrenmeye gereken önem verilmiştir. Cumhuriyet dönemine geldiğimizde ise bazı dönemlerinde sıkıntılar yaşanmış olsa bile Kur'an öğrenimine gereken önem verilmiştir.

3 Mart 1924 Tarih ve 430 Sayılı Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu ile medreseler kapatılarak tüm eğitim kurumları Maarif Vekâleti'ne bağlanmış yine bu Kanunu'na

⁷⁴ Bulut, s. 109

⁷⁵ Bulut, s. 110

⁷⁶ Ay, ss. 1, 2

dayanarak Dâru'l Fünûn İlahiyat Fakültesi ve İmam-Hatip Mektepleri açılmış, fakat öğrenci azlığı gerekçe gösterilerek çok kısa bir süre sonra kapatılmıştır. 1932 yılında 9 kurs binasında, 9 öğretmen ve 232 öğrencisi ile Kur'an öğretiminin yapıldığı Kur'an Kursları'nın sayısı her geçen yıl artış göstermiştir. Tek Parti Dönemi'nde Kur'an Kursları'nın sayısındaki artış fazla görülerek 1941–1942 yılında 65'e ulaşan kurs sayısı 1943–1944 yılında 38'e düşürülmüştür. Çok partili sisteme geçilmesiyle Kur'an kurslarının sayısı yeniden büyük bir hızla artmaya başlamış, 1949–1950 yılında 127'ye ulaşmıştır.⁷⁷

1995'te ise Kur'an Kursu sayısı 5.011 öğretime açık, 1.507 öğretime kapalı olmak üzere 6.518 olmuştur. 1981–1995 yılları arasında 22 ilimizde “Bölge Yatılı Kur'an Kursları” yaptırılmıştır.⁷⁸

Kur'an Kurslarında iki türlü öğretim yapılmaktadır.

1. Yüzünden okuma kursları
2. Hafızlık kursları

Yüzünden okuma kurslarında Kur'an-ı Kerim'i yüzünden, hatasız bir okuyabilen ve dini bilgileri öğrenenlere bir yıl yani iki öğretim dönemi devam eden kurs sonunda imtihan yapılarak başarılı olanlara “Yüzünden Okuma Belgesi” verilmektedir. Kurslarda hafızlık süresi en çok üç yıldır. Hafızlık bölümünde, hıfzını bitiren bu öğrenciler için her yıl DİB'ce yapılan hafızlık imtihanlarında başarılı olanlara “Hafızlık Belgesi” verilmektedir.

1995 yılında ülke genelinde eğitim konusunda radikal kararlar alınmış ve zorunlu ilköğretim 8 yıla çıkarılmıştır. Bu durum Kur'an Kurslarını ve hafızlık müessesesini olumsuz etkilemiştir, kurslardaki öğrenci sayısı hızla düşmüş, pek çok kurs da öğrenci yokluğundan kapanmıştır. Halkın tepkisi ve DİB'in bu konudaki girişimleri de sonucu vermemiş, zamanla Kur'an Kursları ve hafızlık müessesesi eski cazibe ve saygınlığını kaybetmiştir.⁷⁹

⁷⁷ Ay, s. 5.

⁷⁸ Yavuzer, ss. 154, 155

⁷⁹ Yavuzer, ss. 155, 157

Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim uygulaması, hafızlık eğitiminin tıkanmış gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Artık 15 yaşından küçük erkek öğrenciyi hafızlığa başlatma imkânı kalmamıştır. Yapılan bazı araştırmalar, hafızların büyük bir kısmının meslek dışında kaldıklarını göstermektedir.⁸⁰ Bunun en önemli sebeplerinin başında, hafızlık eğitiminin sıklığı/itidiliği gelmektedir. Bu eğitimi tamamlayan öğrenci artık din eğitimi alanından uzaklaşmayı tercih etmektedir. Hafızlık yapanlar, özellikle imam-hatip liselerine ve Açık Öğretim İlahiyat Önlisans Programı'na, İlahiyat Lisans Tamamlama Programı'na (İLİTAM) ve İlahiyat Fakültelerine yönlendirilmektedir. Devletin Kur'an kurslarına yönelik olarak verdiği destek ise, sadece Kur'an kurslu öğreticilerinin istihdamından ibarettir. Bu kursların diğer tüm ihtiyaçları ise, halk tarafından karşılanmış, karşılanmaya da devam edilmektedir.⁸¹

2.2.2 İmam ve Hatip Mektepleri

3 Mart 1340 (1924) tarihinde kabul edilen Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu'nun 4. maddesi gereğince ülke genelinde belirli yerlerde imam-hatip mektepleri açılmıştır.

Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu'nun 4. maddesi ise şöyledir: “*Maarif vekâleti, yüksek diniyyat mütehasısları yetiştirmek üzere darulfünun'da bir ilahiyat fakültesi tesis ve imamet ve ibadet gibi hıdemat-ı diniyyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetiştirilmesi için de ayrı mektepler küşad edecektir.*” Bu hüküm gereğince ihtiyaç duyulan din görevlilerini yetiştirmek üzere imam-hatip mektepleri açılmıştır.⁸²

Mayıs 1340 (1924) tarihinde medreselerin kapatılması üzerine ve Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu'nun 4. maddesi gereğince din görevlisi yetiştirmek üzere 29 yerde imam-hatip mektebi açılmıştır. 1924–1925 öğretim yılında Edirne, Ödemiş, Hopa,

⁸⁰ Bu bilgi M. Şevki AYDIN'ın Kur'an Kursları ile ilgili kitabından alınmış olup büyük bir kısmı olarak verdiğimiz bu bilgi % 85 olarak verildiğinden, Türkiye'de hafızlığını bitiren din görevlisi adaylarının tamamına yakının DİB'de istihdam edilmeleri ve göreve atanmalarıyla ilgili abartılacak kadar sıkıntı olmadığını düşünüyoruz. ayrıca özellikle 2006 yılından itibaren KPSS sonuçlarıyla yapılan yerleştirmelerde özellikle hafız olan adaylara daha çok kadro ve tercih seçeneği tanınması da bu görüşün aksini göstermektedir. Dolayısıyla bu oranı doğruluğunu ispatlayabilmek için yeni araştırmaların yapılmasının yerinde olacağını düşünüyoruz.

⁸¹ M. Şevki Aydın, **Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu**, D.İ.B. Yayınları, Ankara 2008, ss. 33, 34, 107, 198

⁸² Mustafa Öcal, **İlköğretim Okulları Ve İmam-Hatip Liseleri**, Ensar Neşriyat, İstanbul 1994, s. 27

Şavşat, Niğde imam-hatip mektepleri kapanmış, Artvin ve İzmir’de birer yeni imam-hatip mektebi açılmak suretiyle sayıları 26’ya inmiştir. 1925–1926 öğretim yılında ise Erzurum, Eskişehir, Urfa, Amasya, Gaziantep, Maraş, Artvin, İzmir imam-hatip mektepleri kapanarak, Of, Akşehir imam-hatip mektepleri açılmakla bu okulların sayısı 20’ye inmiştir.⁸³

İmam ve Hatip Mektepleri’nin açılışlarının daha birinci yılının sonunda 5 tanesi kapatılmış, iki ayrı yerde yenileri açılmıştır. İki yılın sonunda 8 tanesi kapatılmış, iki ayrı yenileri açılmıştır. Üçüncü yılın yani 1926–1927 yılında Kütahya, İstanbul İH mekteplerinden başkaları kapatılmış, 1931–1932 ders yılında bunlar da kapatılarak, İH mekteplerinin öğretimi sona ermiştir. İmam ve hatip mektepleri 4 yıllık bir ortaokul seviyesinde tutulmuş, lise kısmı açılmadığı için mezunlarının yüksek tahsil yapmaları söz konusu bile olmamıştır. Hatta aynı yıllarda açılmış bulunan Darülfünun İlahiyat Fakültesi’ne dahi gitme imkânından mahrum bırakılmışlardır. İmamlık ve hatiplik mesleği hor ve hakir görülmüştür. Bu görevi ifade edenlerle alay edilmiştir. Öğrenci ve mezunlarına ve tabi olarak din görevlilerine sosyal baskı uygulanmıştır. Bir tespite göre; “imamlık ve hatiplik ülkede rağbet gördüğü halde, bazı düzenleme ve uygulamalarla önemsiz ve adeta süfli bir meslek gibi gösterilmiştir.” Bu arada “tasarruf tedbirleri!” gerekçesi ile - Başka mekteplerin değil-yalnızca bu mekteplerin tahsisatları kesilmiştir.⁸⁴

2.2.3 Dârul Fünûn İlahiyat Fakültesi

İlahiyat Fakültesi adıyla ilk defa Dârul Fünûn’da 3 Mart 1924 tarih ve 430 Sayılı Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu’nun 4. maddesi gereğince yüksek dîniyyât mütehasısları yetiştirmek üzere, 3 yıllık eğitim süresi olan yüksek din öğretimi kurumu Dârul Fünûn’a bağlı olarak “İlahiyat Fakültesi” ismi ile kurulmuştur.⁸⁵

Bu ilk İlahiyat fakültesinde okutulan dersler şunlardır: İslam Dini Tarihi ve Metafizik, İslam Mezhepleri Tarihi, Dinler Tarihi, Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi, İslam Felsefesi Tarihi, Tasavvuf Tarihi, Türk Din Tarihi, Arapça, Ahlâk, Felsefe Tarihi, Tefsir ve Tefsir Tarihi, Hadis ve Hadis Tarihi. Fakülte programında

⁸³ Ayhan, ss. 31, 32

⁸⁴ Öcal, ss. 32, 33

⁸⁵ Ayhan, ss. 38–40

öğretmenlik formasyonu ve din görevlilerine yönelik alan bilgisi derslerine yer verilmediği görülmektedir.⁸⁶

Fakülteye kayıt ve öğrenci kabulü ise şu şekildedir:

- 1- Dâr'ul Fünûn fakültelerinden rüûs alanlar.
- 2- Yüksek mektepten mezun olanlar.
- 3- Resmi veya hususi tam devreli liselerden mezun olanlar.
- 4- İmam-hatip mekteplerinden lise derecesinde mezun olanlar. (Aslında bu tarihte imam-hatip mektepleri kapatılmıştır. İlk açılan imam-hatip mektepleri de dâhil tamamı kapanıncaya kadar hiçbir zaman lise seviyesinde öğrenim yapmamıştır. Bu madde gerçekten çok ilginç bir madde olarak tarihe geçmiştir.)⁸⁷

İstanbul Dârul Fünûn'a bağlı İlahiyat Fakültesi 31.5.1933'te 2252 Sayılı Kanun'la kapatıldığında, bunun yerine İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne bağlı İslami İlimler Enstitüsü (İslami Tetkikler Enstitüsü) kurulmuş, ancak bu enstitü 1936 yılında kapatılmıştır. Üç yıl gibi kısa bir süre açık kalan bu enstitünün faaliyetleriyle ilgili pek bilgi bulunamamaktadır.⁸⁸

Tevhîd-i Tadrîsât Kanununun 4. maddesi gereği açılmış olan bu fakülteye de, tıpkı imam ve hitap mektepleri gibi alınan bir takım tedbirlerle yaşama şansı tanınmamıştır. 1933 yılında Dâr'ul Fünûn, İstanbul Üniversitesi'ne çevrilirken İlahiyat Fakültesi ise, öğrencisizlik gerekçesi ile kapatılmıştır.⁸⁹

2.2.4 İmam ve Hatip Kursları

İmam ve hatip kurslarının İstanbul, Ankara, Seyhan, Erzurum ve Diyarbakır gibi illerde Şubat 1949 yılında öğretime başlaması düşünülmüştür. Bakanlığa bağlı olarak açılan ve öğrenim süresi 10 ay olarak kararlaştırılan bu kurslara orta ve dengi

⁸⁶ Ev, s. 52

⁸⁷ Ayhan, ss. 41, 42

⁸⁸ M. Cengiz Yıldız, **Din Görevlilerinin Sorunları Ve Beklentileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ Uygulaması** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi, SBE, Sosyoloji ABD, Elazığ 1999, s. 94

⁸⁹ Öcal, s. 34

okul mezunlarından askerliğini yapmış kimseler alınmaktaydı. 10 aylık kurslarda okutulacak dersler şöyle tespit edilmiştir: Kur'an-ı Kerim, Hadis, Tefsir, Akait, İbadet, Ahlak, Türkçe, Hutbe, Tarih (Türk ve İslam), Coğrafya, Yurt Bilgisi, Sağlık Bilgisi. Bu derslerin 10 aylık bir süre içinde yeterli bir şekilde öğretilmeyeceği açıktır. İmam-hatip mekteplerinin açılması konusu, parti grubu, kurultay toplantıları ve basın dışında, meclis toplantılarında da sık sık gündeme gelmiş, ancak 1949'da imam-hatip yetiştirmek üzere kurslar açılmıştır.

Aynı zamanda bir milletvekili olan İbrahim Arvas, Milli Eğitim Bakanı'na 3.1.1949 tarihinde sözlü soru yöneltmiş ve sorusunu açıklayıcı mahiyette mecliste şu konuşmayı yapmıştır:

“ Şimdi orta mektebi bitirecek, ondan sonra askere gidecek, 25 yaşına basacak bir vatandaş gelecek, 30 liraya kasabalarda ve 15 liraya köylerde hizmet edecektir. Hangi babayı tasavvur ediniz ki oğlunu buraya göndersin, onu mahrumiyete, dilenci hayatına sürüklesin? Bakan maalesef bunu söylemedi. Benim Keçiören'de bir komşum vardır. Oğlu orta ikiden çıkmış, şimdi Karacaoğlan'da bir demir tüccarının yanında 90 lira maaş alıyor. Orta ikiden çıkmış 90 lira maaş alıyor, ortayı bitirecek, askerliğini yapacak, gelecek 15 liraya hizmet edecek. Aziz bakanım söylüyordu; ipe un sermeyeceğim, İbrahim bu işi ciddi tutacağım, diyordu. Fakat maalesef görüyorum ki, yine ipe un sermiştir.”

İmam-hatip kurslarına açıldığı günden itibaren her çevreden birçok haklı tenkitler ileri sürülmüştür. Yıllar sonra meslek adamı yetiştirmek için başlatılan öğretimin, okul olarak değil de kurs olarak açılmasının, ihtiyaca cevap veremeyeceği, bu mesleği hiç bilmeyen insanların bu kurslarla yetiştirilmesinin mümkün olamayacağı, meclis içinde ve dışında dile getirilmiştir.⁹⁰

2.2.5 İmam-Hatip Okulları / Liseleri

İmam-hatip okullarının ilk defa açılışlarına Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu'nun 4. ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 80. Maddesi hukuki dayanak olmuştur. Daha

⁹⁰ Ayhan, ss. 152-163

sonraki anayasalarda da imam-hatip okullarının hukuki dayanağa sahip birer okul olma özelliği korunmuştur.

17 Ekim 1951’de eğitim öğretim faaliyetlerine başlayan ilk 7 imam-hatip okulundan sonra 1958’e kadar 12 okul daha açıldı ve sayıları 19 oldu. 1973’de yürürlüğe giren Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 29. ve 32. maddeleri gereği imam-hatip okulu ismi “İmam-Hatip Lisesi” olarak değiştirildi. 1974’ten itibaren peş peşe kurulan koalisyon hükümetleri döneminde çok sayıda yenileri açıldı ve 1980’e gelindiğinde İHL sayısı 374’ü buldu. 12 Eylül 1980 askeri harekâtı sonrasında okul sayısı bir müddet değişmedi. Ancak 1994–1995 öğretim yılına gelinceye kadar, 391’i klasik İHL, 4’üde çok programlı liselerin çatısı altında olmak üzere toplam okul sayısı 395’e ulaştı. 1985’te 1, 1990’da 1, 1991’de 12, 1992’de 10, 1993’de 31 adet olmak üzere toplam 55 adet Anadolu İHL açılmıştır.⁹¹

İHL, bazı kişiler veya gruplarca sürekli olarak eleştiriye tabi tutulmuşlardır. Eleştiride bulunanlar çoğunlukla gerçek niyetlerini saklayarak, ya laiklik adına ya da “Türkiye’de bu kadar imama ihtiyaç var mı?” gerekçesi ile sanki diğer okulların tamamının bütün mezunlarına ihtiyaç varmış gibi “istihdam” açısından hesaplamalar yaparak bu okullara hücum etmişlerdir. Din Eğitimi Genel Müdürlüğü’nün 1974 yılı kayıtlarına göre, imam-hatip lisesi mezunlarının ortalama % 41’inin mesleklerine uygun işlerde çalıştıkları; % 36’sının bir üst öğrenime devam ettikleri ve % 23’ünün ise meslekleri dışında bir işte çalıştıklarını göstermektedir.⁹²

1949’da açılan Ankara Üniversitesi İ.F. ‘ne İHO mezunları alınmıyordu. İmam-hatip okulları ilk mezunlarını verdikten bir süre sonra yani 1959’da İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü açıldı. Bu yıldan sonra imam-hatip okulu mezunları ya mesleğe yöneldiler ya da bu yükseköğretim kurumuna girmeğe başladılar. O yıllardaki mevzuat gereği, bu yüksek öğretim kurumlarına başka okul mezunları giremedikleri gibi, imam-hatip okulu mezunları da başka yüksek öğretim kurumlarına giremediler.⁹³

⁹¹ Öcal, ss. 52–61

⁹² Öcal, ss. 19, 87

⁹³ Öcal, ss. 109, 110

1931–1949 yılları arasında eğitim gerekli okulların olmayışı sonucu ehliyetli din görevlilerine olan ihtiyacın görülmesi, imam-hatip okullarının vazgeçilmezliğini göstermiştir.⁹⁴

Kenan evren, hatıralarında şunları belirtiyor:

“... Benim karşı olduğum, lüzumundan fazla din adamı yetiştirilmesidir. imam-hatip liseleri din adamı yetiştirmek üzere açıldığına göre her sene ne kadar din görevlisine ihtiyaç varsa, onu karşılayacak kadar din görevlisi yetiştirilsin. Yaptırduğım incelemelerden gördüm ki, imam-hatip liselerinden mezun olanların ancak %40'ı civarındakiler camilerde görev almakta, gerisi diğer devlet hizmetlerinde çalışmaktadırlar. Demek ki imam-hatip liseleri ihtiyaçtan fazladır. Onun için yeniden bu tür liselerin açılmasına rıza göstermedim.”⁹⁵

Cami cemaati arasında yapılan bir araştırmaya göre, Türk halkının din görevlilerinden memnuniyeti her geçen gün giderek artmaktadır. Onlardan büyük çoğunluğuna göre % 84 din görevlileri toplumda 1. derecede etkili ve önemli bir yere sahip meslek elemanı olarak değerlendirilmektedir.⁹⁶

2.2.6 Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Diğer İlahiyat Fakülteleri

4 Haziran 1949 tarihinde kabul edilen 5424 Sayılı Kadro Kanunu'yla Kurulan AÜ İlahiyat Fakültesi, 21 Kasım 1949 tarihinde öğretime başladı. 1933'de kapatılan İstanbul Dârul Fünûn İlahiyat Fakültesi'nden 16 yıl sonra açılan Ankara Üniversitesi Kadro Kanunu'nun, TBMM Genel Kurulunda oybirliği ile kabul edilmesi oldukça anlamlıdır.⁹⁷

1949 yılında kurulmuş olan AÜ İlahiyat Fakültesi 1971–1972 öğretim yılına kadar imam-hatip okulu mezunlarını öğrenci olarak kabul etmiyordu.⁹⁸

⁹⁴ Ayhan, s. 175

⁹⁵ Ayhan, s. 363

⁹⁶ Öcal, s. 126

⁹⁷ Ayhan, s. 218

⁹⁸ Ev, s. 54

Erzurum'da Atatürk Üniversitesi Senatosu 12.02.1971 tarihinde, "İslami İlimler Fakültesi" adıyla yeni bir fakülte açılması kararı aldı. Erzurum'da 1969 yılında açılmış bir Yüksek İslam Enstitüsü olduğu halde aynı şehirde bakanlığa ve üniversiteye bağlı olarak öğrenim gören iki yüksek din öğretimi kurumu olmuştur ki ülkemizde ilk defa görülen bir uygulamadır. Fakülte açıldığı yıldan itibaren, Öğrenci Seçme Sınavı (ÖSS) sonuçlarına göre imam-hatip okulları mezunları kabul edilmiştir. Ayrıca bir süre Yüksek İslam Enstitüsü mezunlarına doktora yapma imkânları da tanınmıştır.⁹⁹

1998 yılı verilerine göre; Ankara, Atatürk, Cumhuriyet, Çanakkale, Çukurova, Dicle, Dokuz Eylül, Erciyes, Fırat, Harran, İnönü, İstanbul, Sütçü İmam, Karadeniz Teknik, Marmara, On Dokuz Mayıs, Sakarya, Selçuk, Uludağ, Süleyman Demirel, Yüzüncü Yıl Üniversiteleri'nde olmak üzere toplam 21 adet İF bulunmaktadır. 1998 verilerine göre, İF bünyesinde olan ve yalnızca "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni" yetiştiren 9 bölüm bulunmaktadır. Bu bölümler; Ankara, Atatürk, Çukurova, Dokuz Eylül, Erciyes, Marmara, On Dokuz Mayıs, Selçuk, Uludağ Üniversiteleri'ne bağlı İF'leri içinde yer almaktadırlar.¹⁰⁰

2.2.7 Yüksek İslam Enstitüleri

Milli Eğitim Bakanlığı Müdürler Komisyonu, Talim Terbiye Kurulu'nun 17.11.1959 gün ve 557 Sayılı Kararıyla, Yüksek İslam Enstitüsü açılması kararlaştırılmıştır. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü 19.11.1959 tarihinde eğitim-öğretime başlamıştır. İHO 1957-1958 yılında mezunlar vermeye başlamıştır. Bu mezunların gidebileceği bir yüksek öğretim kurumu bulunmuyordu. 1949 yılında açılmış olan ilahiyat fakültesi üniversite sistemi bütünlüğü içinde yalnız genel lise mezunlarını alıyor, meslek okullarını bitirenleri almıyordu. Bu duruma göre, bir meslek okulu olan İHL mezunlarını da öğrenci olarak kabul etmiyordu. Türkiye Milli Eğitim Komisyonu'nun, 18 Temmuz 1959'da bakanlığa sunduğu rapora göre sadece İHL mezunlarının gidebileceği bir yüksek eğitim kurumunun açılmasına karşı çıkmıştır.¹⁰¹

⁹⁹ Ayhan, s. 223

¹⁰⁰ Yıldız, s. 93

¹⁰¹ Ayhan, ss. 224, 235

Demokrat Parti döneminde İHO açılması ve din derslerinin orta öğretim kurumlarına konulması, İF'lerin yetersiz kalmasına ve öğretmen ihtiyacının ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1959–1960 döneminde, MEB'e bağlı olarak, İstanbul'da ilk YİE açılmış ve bu tarihten sonra da; 1962-1963'de Konya'da, 1965-1966'da Kayseri'de, 1966-1967'de İzmir'de, 1969-1970'de Erzurum'da, 1975-1976'da Bursa'da, 1976-1977'de Samsun'da ve 1979-1980'de Yozgat'ta YİE açılmıştır. İHO mezunları dışındaki okul mezunları, bu enstitülere alınmamışlardır.¹⁰²

YİE'lerin açılmasının asıl amacı; İslam dini ve İslam ilimlerini öğretecek, imam-hatip okulları ve diğer okullarda dinsel konularda öğretmenlik yapacak, DİB'de müftü ve vaiz olacak, İslam alanında araştırmalarda bulunacak elemanlar yetiştirmektir. En önemli amaç ise, imam-hatip okulu mezunlarına yüksek öğretim imkânı sağlamasıdır. YİE'ler yüksekokul statüsünde olduklarından lisansüstü öğretim yapma imkânları bulunmamaktaydı. 1970'li yılların sonunda bu durum, hem öğrenciler ve hem de öğretim elemanları tarafından eleştirilmiş ve hatta dersler boykot edilmiştir. Bu tartışmalar sonunda bütün YİE'ler, 1982 yılında çıkarılan 2547 sayılı YÖK Kanunu gereğince İF'lere dönüştürülmüştür.¹⁰³

Yüksek İslam Enstitüleri'nin açılış amacında “öğretmen yetiştirme” durumu, özellikle belirtilmesine rağmen öğretmenlik mesleğine yönelik pedagojik formasyon dersleri yer almamış; fakat din hizmetleri elemanı yetiştirme amacına uygun olarak hitabet ve irşat dersinin bulunduğu görülmektedir. 1972–1973 öğretim yılından itibaren amacına uygun olarak öğretmenlik meslek dersleri ve din hizmetleri meslek dersleri programa alınmıştır.¹⁰⁴

Yüksek İslam Enstitüleri, eğitim-öğretim faaliyetlerini 1982 yılına kadar devam ettirmişlerdir. Erzurum YİE ise, aynı ilde bulunan İslami İlimler Fakültesi ile birleştirilerek, İF adını almıştır. Böylece YİE yeni bir statüye kavuşturulmuştur.¹⁰⁵

¹⁰² Yıldız, s. 94

¹⁰³ Yıldız, s. 95

¹⁰⁴ Ev, ss. 60, 62

¹⁰⁵ Ramazan Buyrukçu, **Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü**, TDV. Yayınları, Ankara 2005, ss. 101, 102

2.2.8 İlahiyat Meslek Yüksek Okulları

İMYO' lar ilk olarak 1989–1990 öğretim yılında, YÖK ve DİB arasında ortak bir düzenleme sonunda İstanbul ve İzmir'de İlahiyat Fakülteleri bünyesinde açılmıştır. Bu okula girecek olanlarda; İHL mezunu olmak ve DİB'de en az iki yıl görev yapmış olma şartı aranmıştır. İMYO'ların, kademeli olarak, bünyesinde İF bulunan her üniversitede açılması öngörülmüştür. Öğretim süresi iki yıl olan bu yüksekokullar, mesleksi alanda pratik uzmanlık sağlamayı, pedagojik formasyon kazandırmayı ve metod bilgisi vermeyi, özellikle de İH ve KKÖ yetiştirmeyi hedeflemiştir. Önlisans düzeyinde eğitim veren bu okulların, 1993–1994 öğretim yılında sayısı 5 iken, okuyan öğrenci sayısı 115 kız, 374 erkek olmak üzere toplam 489 olmuştur. 1996'da İMYO'ların sayısı 6'ya ulaşmıştır. İMYO'ların açılış gayesi, DİB mensuplarının eğitim düzeyinin yükseltilmesi iken, bu hedefe ulaşıldığı söylenemez. 1996 yılında bu okullarda okuyabilmek için, mesleğinde iki yıl çalışmış olma şartı kaldırılmıştır.

İMYO'lardan mezun olacak din görevlilerinin, bilgi ve becerilerinin yükseltilmesi yanında maaş ve özlük haklarında bir iyileşme olacağı ve bozulmuş olan imam-öğretmen dengesinin öğretim seviyesi, maaş, statü ve bilgi açısından düzeleceği söylenebilir.¹⁰⁶

1995 yılından sonra İHL ve İF'lere verilen kontenjanlardaki azalmalar bu okulları da olumsuz etkilemiştir. Bu okullara YÖK tarafından 1999–2000 öğretim yılından itibaren öğrenci kontenjanı tanınmadığı için yeni kayıtlar yapılamamıştır. Sonraki yıllarda İHL ve İF ile ilgili uygulamalar devam ettiğinden bu okullarla ilgili durum da aynen devam etmiştir. Büyük ümitlerle açılan bu okullar kendisinden beklenen verim alınmadan resmen değilse de fiilen öğrenci yetersizliğinden kapanmıştır.¹⁰⁷

İMYO'larda okuyan öğrencilere, iki yıllık okul mezunu olanlara öğretmen olma hakkı verilmemiş olmasına rağmen; “Belki bir gün lazım olur.” diyerek, sanki geleceği görürcesine pedagojik formasyon dersleri de verilmiş, öğretmenlik stajları

¹⁰⁶ Yıldız, ss. 96, 97

¹⁰⁷ Yavuzer, s. 85

yaptırılmıştır. Bu uygulama da yıllar sonra meyvelerini vererek, İMYO'yu bitiren gençler 2005 yılından itibaren Ankara Üniversitesi İLİTAM (İlahiyat Lisans Tamamlama)'a kayıt olup onu tamamlamışlar, din görevlisi olanlar “kurumlar arası atama” yolu ile halen memur olmayanlar da KPSS puan üstünlüğüne göre “açıktan ilk atama” yoluyla başvurabilmişler ve atanabilmişlerdir.

2.2.9 Açık Öğretim İlahiyat Önlisans Programı

DİB'in yaptığı çalışmalar ve girişimler olumlu sonuç vermiş, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesinde İlahiyat Önlisans Programı (İÖP)'nin uygulamaya konulması, YÖK Yürütme Kurulu'nun 11 Temmuz 1997 tarih ve 97.23.1660 sayılı kararından sonra aynı kurulun 11 Aralık 1997 tarih ve 97.45.3168 sayılı kararı ile kesinleşmiştir. YÖK Yürütme Kurulu'nun 97.45.3168 sayılı kararına göre İÖP' nin açılış amacı: “.....*imam-hatip lisesi mezunu olup, kamu kuruluşlarında din hizmetleri sınıfında çalışan memurların eğitim düzeylerini yükseltmektir. Bu programın hedefi; öğrenciye yeni bir şey öğretmeyi ya da hiç tanışmadığı bir dizi yeterlikleri kazandırmayı değil, sahip olduğu yeterlikleri geliştirmektir.*” olarak açıklanmıştır. Yukarıda amaç bölümünden de anlaşılacağı gibi, bu programa sadece görevde olan din hizmetleri sınıfındaki personel müracaat edebilmiş, İHL mezunu olmayanlar ile İHL mezunu olduğu halde din hizmetleri sınıfında çalışmayanların müracaatları kabul edilmemiştir. İlahiyat önlisans programına ilk defa 1999 yılında öğrenci alımı kabul edilmiş, bunun için de ÖSS'den 105 ve üzeri puan alınması şartı aranmıştır. Bu programa öğrenci kabulü ve görevlilerin bu programa iştirak durumları halen devam etmektedir.¹⁰⁸

Bu program mezunları kadro ve terfi bakımından bir derece ve iki kademe yükseltilerek özlük hakları iyileştirilmiş, ayrıca bu bölüm mezunları dini yükseköğrenim mezunu statüsünde oldukları için yurt dışı sınavlarına girebilmiş ve yurt dışına din görevlisi olarak görevlendirilebilmişlerdir.

¹⁰⁸ Yavuzer, ss. 84, 85, 86

2.2.10 İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programı

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne bağlı olarak 2005 yılında İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programı açılmış ve 500 kontenjanla eğitim-öğretime başlamıştır. İLİTAM mezunlarına Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi diploması verilmiş ve diploma hususunda ilk zamanlarda akla gelen bazı endişelerin yersiz olduğu anlaşılmıştır. Çünkü bu okul mezunlarına tıpkı diğer örgün ilahiyat fakülte mezunlarına tanına tüm hak ve imkânlar yanında yüksek lisans yapma ve öğretmenlik mesleğine geçiş imkânları verilmiştir.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Tamamlama (İLİTAM) Programı'na kayıt yaptıracak öğrencilerin, Bakanlar Kurulu'nca belirlenen miktarda harç ücreti ve öğretim gideri ödemeleri istenmektedir. 2009–2010 öğretim yılındaki harç miktarı 80, öğretim gideri ise yeni kayıt yaptıracak yurtiçi öğrenciler için 1614, yurtdışı öğrenciler için 1856; ikinci sınıftaki yurtiçi öğrenciler için 1446, yurtdışı öğrenciler için 1662 TL'dir. Öğretim gideri; birinci sınıfta sınıf tekrarı yapan yurtiçi öğrenciler için 800, yurtdışı öğrenciler için 928; mezun olabilmek için tek dersi kalanlar dışında, ikinci sınıfta sınıf tekrarı yapan yurtiçi öğrenciler için 720, yurtdışı öğrenciler için 830; mezun olabilmek için tek dersi kalan tüm öğrenciler için ise 250 TL olarak alınmıştır.¹⁰⁹

Ankara Üniversitesi (AÜ) İLİTAM Programındaki 15 ders iki yıla yayılmıştır. Bu dersler şu şekildedir: Felsefe, İslam Bilimlerinde Yöntem, Fıkıh, İslam Tarihi ve Medeniyeti, Din Bilimleri 1, Sistematik Kelam, Türk Dili, Din ve Ahlak Felsefesi, Kur'an ve Hadis İlimleri, Din Bilimleri 2, İslam Düşünce Ekolleri Tarihi, Türk Dili ve Edebiyatı Tarihi, Arapça Çağdaş Dini Metinler ve Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi.¹¹⁰

Ankara Üniversitesi İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programı Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı ve Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi (ANKUZEM)'in ortaklaşa işbirliği ile yürütülen bir programdır.

¹⁰⁹ <http://ilitam.ankara.edu.tr/home/ucret.aspx> (17.06.2010)

¹¹⁰ <http://ilitam.ankara.edu.tr/home/dersler.aspx> (17.06.2010)

2010 yılında İLİTAM programı toplam beş üniversiteye yayılmış, bu yıl için toplam 2.750, başlangıcından itibaren ise, 6.500 İLİTAM kontenjanı ayrılmış oldu.¹¹¹

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programı, İlahiyat Fakültesi ve Sakarya Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi (SAUZEM) işbirliği ile yürütülen uzaktan eğitim lisans tamamlama programıdır. Programın temel amacı; İlahiyat önlisans derecesine sahip kişilere, ilahiyat lisans düzeyine ulaşabilmeleri için uzaktan eğitim imkânlarını kullanarak gerekli eğitimi vermek ve lisans diploması sahibi olmalarını sağlamaktır.¹¹²

2010 DGS kılavuzuna göre, ilahiyat önlisans bölümünü bitiren bir öğrenciler için Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programı'nda yurt içi öğrencileri için 700 adet, yurt dışı öğrencileri için 50 adet kontenjan ayrılmıştır. 2005 yılında ilk defa 500 öğrenciyle Ankara Üniversitesi'nde başlayan ve 2009 yılında Sakarya Üniversitesi'nde ve 2010 yılında da Atatürk, İnönü ve İstanbul Üniversiteleri'nde açılan İLİTAM bölümleriyle beraber 2010 yılı için toplam öğrenci kontenjanı 2.750'ye çıkarılmıştır.¹¹³

2.3 3 MART 1924 DİB'İN KURULUŞU, TARİHÇESİ, BİRİMLERİ VE MEVZUATI

2.3.1 Diyanet İşleri Reisliği'nin (Başkağı'nın) Kurulması ve Tarihçesi

Mecliste uzun müzakere ve konuşmalardan sonra yeni kurulacak olan teşkilatın isminin “Umur-ı Diniye Riyaseti” tabiri yerine “Diyanet İşleri Reisliği” denilmesi teklif edilmiş ve teklif yapılan oylamanın sonunda aynen şu şekilde kabul edilmiştir:

“Tunalı Hilmi Bey'in teklifini reye koyuyorum. (ret sesleri) “Umur-ı Diyanîyye Riyaseti” yerine “Diyanet İşleri Reisliği” tabirinin konulmasını kabul edenler lütfen el kaldırsın! Aksini reye koyuyorum. Kabul etmeyenler el kaldırsın! Kabul edildi. (alkışlar). O halde

¹¹¹ 2010 DGS Kılavuzu, ÖSYM, Ankara 2010, s. 284

¹¹² [http://www.ilitamport.sakarya.edu.tr/Pages/ilitamhakkimizda.aspx\(29.06.2010\)](http://www.ilitamport.sakarya.edu.tr/Pages/ilitamhakkimizda.aspx(29.06.2010))

¹¹³ 2010 DGS Kılavuzu, ÖSYM, Ankara 2010, s. 284

“Umur-ı Diyaniyye Riyaseti”, “Diyanet İşleri Reisliği” şekil ve suretine tahvil edilmiştir. Madde hakkında başka söz isteyen yoktur. Maddeyi bu şekliyle rey-i alinize koyuyorum. Kabul edenler lütfen el kaldırsın! Aksini reye vaz’ ediyorum. Kabul etmeyenler el kaldırsın! Kabul edilmiştir.”

Meclis gündeminde müzakereleri devam eden bu kanunun diğer maddeleri de bu şekilde teker teker görüşülerek kabul edilmiştir.¹¹⁴

Diyanet İşleri Reisliği’nin kurulmasına dair 26 Recep 1342 ve 3 Mart 1340 (1924) tarih ve 429 Sayılı “Şer’iye ve Evkaf ve Erkânı Harbiye-i Umumiye Vekâletlerinin İlgasına Dair Kanun”un bazı maddeleri aynen şöyledir;

“Madde 1- Türkiye cumhuriyetinde muamelatı nasa dair olan ahkâmın teşri ve infazı Türkiye Büyük Millet Meclisi ile onun teşkil ettiği hükümete ait olup, dini mübini islamın bundan maada itikadat ve ibadeta dair bütün ahkâm ve mesalihinin tedviri ve müessesatı diniyenin idaresi için Cumhuriyetin makarrında bir (Diyanet İşleri Reisliği) makamı tesis edilmiştir.

Madde 2- Şer’iye ve Evkaf Vekâleti mülğadır.

Madde 3- Diyanet İşleri Reisliği Başvekilin inhası üzerine Reis-i Cumhur tarafından nasbolunur.

Madde 4- Diyanet İşleri Reisliği Başvekâlete merbuttur. Diyanet İşleri Reisliğinin bütçesi başvekâlet bütçesine mülhaktır. Diyanet İşleri Reisliği teşkilatı hakkında bir nizamname tanzim edilmiştir.

Madde 5- Türkiye Cumhuriyeti memaliki dâhilinde bilcümle cevami ve mesacidi şerifenin ve tekaye ve zevayanın idaresine, imam, hatip, vaiz, şeyh, müezzin ve kayyımların ve sair müstahdeminin tayin ve azillerine Diyanet İşleri Reisi memurdur.

Madde 6- Müftülerin mercii Diyanet İşleri Reisliği’dir.¹¹⁵

“Kabul edilen kanunla insanların yaptıkları işlerle ilgili olan hükümlerin kanun ve uygulaması, düzenlenmesi, kontrolü TBMM Hükümeti’ne ait olup, geri

¹¹⁴ Aksoy, ss. 70, 71, 72

¹¹⁵ Aksoy, s. 73

kalan inanç, ibadet ve bunların düzenlenmesi ise Diyanet İşleri Reisliği'nin görevleri olarak belirtilmiştir. Türkiye'de bulunan bütün camilerin, mescitlerin, tekkelerin ve zaviyelerin yönetimi ile imam, hatip, vaiz, şeyh, müezzin-kayyımların ve diğer görevlilerin atamaları ve görevden alınmaları yetkisi Diyanet İşleri Reisliği'ne verilmiştir.¹¹⁶

2.3.1.1 DİB'in Kuruluşundan 1950 Yılına Kadar Olan Dönem

“Şer’iye ve Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekâletleri’nin İlgasına Dair” Diyanet İşleri Reisliği'nin kuruluş kanunu olan 429 Sayılı Kanun, Siirt *Milletvekili* Halil Hulki ve elli arkadaşının imzası ile teklif edilmiştir.¹¹⁷

Osmanlı İmparatorluğu zamanında şeyhülislamlık müessesesince yürütülen din işleri ve din hizmetleri 1920-1924 yılları arasındaki TBMM hükümetleri döneminde Şer’iye ve Evkaf Vekaleti tarafından yürütülmüştür. Cumhuriyetle birlikte, din ve din hizmetleri ile ilgili görevler yeni kurulan Diyanet İşleri Reisliği'ne verilmiştir.¹¹⁸

Diyanet İşleri Reisliği; toplumu din konusunda aydınlatmak, İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek ve ibadet yerlerini yönetmek üzere kurulmuş bir teşkilattir.¹¹⁹

Bu makamın reisi şeyhülislam gibi, Şer’iye ve Evkaf vekili gibi hükümet bünyesinde güçlü bir otorite olmayacaktır. Reislik kurum olarak ve bütçe olarak Başbakan’lığa bağlı bir idare birimidir. Diyanet İşleri Reisliği'nin tayini ise seçimle değil, “Başbakanlığın inhası, Cumhurbaşkanı'nın nasbı” ile olacaktır.¹²⁰

Atatürk, İslam dinini seven ve dindar bir insandı. Aynı zamanda Diyanet İşleri Başkanlığı da yapmış olan Rifat Börekçi, Mustafa Kemal Atatürk'ün en yakın ve samimi dostlarından biridir. Mustafa Kemal, Ankara'ya geldiğinde 1200 TL parasının olduğunu, Rifat Börekçi'nin de bir kısmını tüccarlardan toplayarak 6000

¹¹⁶ Aksoy, s. 74

¹¹⁷ Bulut, s. 111

¹¹⁸ Yavuzer, s. 51

¹¹⁹ **Kuruluşundan Günümüze DİB**, s. 474.

¹²⁰ Bulut, s. 112

TL verdiğini ve yeni Türkiye Devleti'nin bu küçük sermaye ile kurulduğunu, Falih Rıfkı Atay'dan öğreniyoruz. Milletvekillerinin 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni dualarla açtıklarını, ayrıca Kurtuluş Savaşı'nın başlamasında ve yeni Türk Devleti'nin kurulmasında, vatan sevgisini kendisine şiar edinmiş olan din adamlarının olumlu etkileri olduğunu da biliyoruz.¹²¹

Millî Mücadele yıllarında büyük hizmetler vermiş ve uzun zaman Ankara Müftülüğü görevinde bulunan Börekçizade Mehmet Rifat Efendi, 1 Nisan 1924 tarihinde Diyanet İşleri Reisliğine getirilmiştir. Diyanet İşleri Reisi'ne, bakanlara verilen kırmızı plakalı bir makam aracı tahsis edilmiş, en yüksek devlet memuru maaşı verilmiş ve protokoldeki yeri de bu özelliklere göre belirlenmiştir. Diyanet İşleri Reisliğinin merkez teşkilatı, kuruluşunun ilk yıllarında Heyeti Müşavere, Memurin ve Sicil Müdüriyeti, Müessesâtı Diniye Müdüriyeti, Evrak Müdüriyeti ve Levazım Müdüriyeti birimlerinden oluşturulmuştur. 1927 yılında Tetkik-i Mesahif Reisliği ile Teberrukât Heyeti Reisliği birimleri kurulmuştur. 5 Temmuz 1939 tarihinde kabul edilen 3665 sayılı kanunla da Reis Muavini kadrosu ihdas edilmiştir. 14 Haziran 1935 tarihinde kabul edilerek 22 Haziran 1935 'de yürürlüğe giren 2800 Sayılı "Diyanet İşleri Reisliği Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun", Başkanlığın ilk teşkilat kanunu olmuştur. Bu kanunla teşkilatın yapısı, kadro oluşumu, merkez ve taşra görevlilerinin nitelikleri ve tayin usulleri gösterilmiştir.¹²²

2.3.1.2 1950–1965 Arası Dönem

1927 yılında oluşturulan yapıda, 1950 yılına kadar genel olarak herhangi bir değişiklik yapılmamış, 20 Nisan 1950 tarihinde yürürlüğe konan 5634 sayılı Kanunla Diyanet İşleri Başkanlığı günün şartlarına göre yeniden düzenlenmiştir. Kanuna göre merkez teşkilatındaki bazı birimlerin adları değiştirilmiş, mevcut yapıya bir adet başkan yardımcılığı ilave edilmiş, hayrat hademesi ve yayın müdürlükleri olmak üzere iki yeni müdürlük kurulmuştur. Ayrıca ilk defa "Gezici Vaizlik" ihdas edilerek bütün vaizler maaşlı kadroya geçirilmiştir. 1951 yılında ise ilk defa Yayın Müdürlüğüne bağlı Dini Yayınlar Döner Sermaye Saymanlığı kurulmuştur.

¹²¹ Aksoy, ss. 64,65

¹²² <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-AnaMenu-kurulus-ve-tarihi-gelisim-53.aspx>(**02.05.2010**)

1961 Anayasası; 154. Maddesiyle Diyanet İşleri Başkanlığını bir anayasa kurumu olarak düzenlemiş, genel idare içinde yer vermiş ve bu kurumun, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirmesini öngörmüştür. 1961 Anayasası'nın öngördüğü doğrultuda 22.06.1965 tarih ve 633 sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun" ile başkanlık yeni bir düzenlemeye kavuşturulmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez Teşkilatına bugünkü organik yapısını kazandıran ve Diyanet'in tarihi gelişimi içerisinde yeni bir dönemi başlatan da bu kanun olmuştur.¹²³

2.3.1.3 1965–1982 Arası Dönem

30.04.1979 tarihinde yürürlüğe giren 26.04.1976 tarih ve 1982 sayılı Kanunla, 633 Sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun"da geniş çapta değişiklik yapılmış ve Diyanet İşleri Başkanlığının yurtdışında da teşkilatlanması sağlanmıştır. Ancak 1982 sayılı Kanun, Anayasa Mahkemesi'nin 18.02.1979 tarih ve E.1979/25, K.1979/46 sayılı kararı ile iptal edilmiştir.¹²⁴

633 Sayılı bu kanun Diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra teşkilatı birimlerini belirlemiş, birimlerin görev ve çalışmaları ile ilgili çok önemli değişiklikler ve yenilikler getirmiştir. Bu kanunla getirilen yeniliklerden şunlardır:

- 1- Başkan yardımcısı kadrosu birden ikiye çıkarılmış,
- 2- Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı kurulmuş ve başkanlığın en yüksek karar ve danışma organı olarak kabul edilmiş,
- 3- Merkezde teftiş kurulu başkanlığı, hukuk müşavirliği, din hizmetleri ve din görevlilerini olgunlaştırma idaresi başkanlıkları kurulmuş, daire başkanlıkları bünyesinde de müdürlükler oluşturulmuş,
- 4- Yayın müdürlüğü, derleme ve yayın müdürlüğü olmuş, Mushafları inceleme kurulu başkanlığı ile döner sermaye saymanlığı bu müdürlüğe bağlanmıştır.

¹²³ <http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-AnaMenu-kurulus-ve-tarihi-gelisim-53.aspx>(02.05.2010)

¹²⁴ <http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-AnaMenu-kurulus-ve-tarihi-gelisim-53.aspx>(02.05.2010)

Birimlerin görevleri kanunda ayrı ayrı gösterilmiştir. Kadro ve maaş durumlarında da düzenlemeler yapılarak iyileştirilmeler sağlanmıştır.

Bu kanunla imam-hatipler, “cami görevlileri” olarak nitelendirilmiş, atamalarda il ve ilçe müftülerinin yetkileri arttırılmıştır. Kanunun getirdiği en önemli yenilik ise; ilk defa bucak ve köylerdeki camilere, ihtiyaçlar karşılancaya kadar her yıl 2.000 adet olmak üzere kadro imkânının sağlanmış olmasıdır. 633 sayılı Kanununun 18 ve 24. maddelerine dayanılarak hazırlanan “Diyanet İşleri Başkanlığı Cami Görevlileri Yönetmeliği” 15.09.1967 tarih ve 12700 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik ile imam hatiplerin görevleri, göreve atanma şartları ve yetkileri, tayin, terfi, izin ve ceza gibi özlük ve sosyal hakları yeniden belirlenmiştir.¹²⁵

Başkanlık hizmetlerinde verim ve kaliteyi arttırmak için bir adet müdür kadrosu tahsisi ile 1973 yılında ilk defa Bolu Eğitim Merkezi Müdürlüğü kurulmuştur. 10.12.1976 tarihinde başkan yardımcısı sayısı üçe çıkarılmış, ayrıca Hac İşleri Müdürlüğü kurulmuştur. 24 Şubat 1978 tarih ve 7/ 14656 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile başkanlığın merkez teşkilatında yeni daire başkanlıkları ve müdürlükler kurulmuş, bazılarının isimleri değiştirilmiştir. Eğitim merkezi sayısı üçten beşe çıkarılmıştır. On adet olmak üzere ilk defa yurt dışı din hizmetleri müşavirlik kadrosu ihdas edilerek, başkanlığın yurt dışında da teşkilatlanması sağlanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığınca 1978 yılı hac mevsiminde deneme mahiyetinde olmak üzere, ilk defa hac seferi düzenlendi. Daha sonrasında devlet bakanlığı onayı ile başkanlık merkezinde Hac İdaresi Başkanlığı kuruldu. 633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanununun Bazı Maddeleri'nin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Beş Geçici Madde Eklenmesine Dair 1982 Sayılı Kanun kabul edilmiş; ancak dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından Anayasa Mahkemesi'ne dava açılmış, 18 Aralık 1979 tarih ve 1946 sayılı kararı ile iptal edilmiştir.¹²⁶

Bu durum ciddi bir kanun boşluğu doğurmuş, DİB eli kolu bağlı bir konuma gelmiş, doğan boşluk yönetmeliklerle doldurulmaya çalışılmıştır.

¹²⁵ Yavuzer, s. 108

¹²⁶ Yavuzer, ss. 109, 110

24.03.1977 tarih ve 2088 Sayılı Kanunla, yeterli sayıda İHL mezunu talipli bulunmadığı için, halen görevde olan vekâleten bu görevi yürüten yaklaşık 12.000 ilkokul mezunu imam hatip asalete geçirilmiştir.¹²⁷

2.3.1.4 1982'den Günümüze Kadar Olan Dönem

1982 anayasasında 136. madde ile genel idare içerisinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın *“laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncelerinin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek özel kanunda gösterilen görevleri yerine getireceği”* hükmü getirilmiştir. Cumhuriyet müessesesi olan ve Cumhuriyet'in kuruluşundan çok kısa bir zaman sonra kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı böylece 1924 anayasasından itibaren fiilen, 1961 ve 1982 anayasaları ile de anayasa gereği *“genel idare”* içerisinde yer almıştır.¹²⁸

30 Nisan 1993 tarih ve 21567 sayılı resmi gazetede Din Şurası Tüzük'ü yayımlanmış, Cumhuriyet tarihinde ilk defa 01–05 Kasım 1993 tarihleri arasında 1. Din Şurası toplanmıştır. 19.03.1996'da Din İşleri Yüksek Kuruluna bağlı olarak Araştırma Geliştirme ve Dokümantasyon Merkezi (AR-GED) kurulmuş, merkez aynı yıl internete bağlanmış, internette web sayfası açılmıştır.

31.07.1998 tarih ve 4379 sayılı kanun ile 633 sayılı Kanununun 35. maddesinde yapılan değişiklikle tüm cami ve mescitlerin üç ay içinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na devredilmesi öngörülmüştür. Diyanet İşleri Başkanlığı da en kısa zamanda buralara görevli verme veya mevcut görevlileri sınavdan geçirerek şartları uygun olan ve sınavda başarılı olanları istihdam etme yoluna gitmiştir. Kurban hizmetlerinin Diyanet İşleri Başkanlığınca yürütülmesine dair 24.10.2001/3214 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurban kesimi konusunda Diyanet İşleri Başkanlığına yetki ve sorumluluk verilmiştir.¹²⁹

¹²⁷ Yavuzer, s. 111

¹²⁸ Yavuzer, s. 111

¹²⁹ Yavuzer, s. 113

27.04.2005’de kabul edilen 5338 Sayılı Kanun ile imam hatip kadrolarına vekâleten atananlar asalete geçirilmiş, böylece 10.000 civarında boş kadro doldurulmuş, bu da başkanlığa ciddi bir rahatlama imkânı sağlamıştır.¹³⁰

2.3.2 DİB’in Anayasal Görevleri ve DİB’le İle İlgili Bazı Mahkeme Kararları

2.3.2.1 DİB’in Anayasal ve Yasal Görevleri

3 Mart 1924 tarih ve 429 Sayılı Şer’iye ve Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekâletlerinin İlgasına Dair Kanun’un 1. maddesine göre DİB’in görevi aynen şöyledir:

“Türkiye Cumhuriyeti’nde muamelat-ı nassa dair olan ahkâmın teşri ve infazı, TBMM ile onun teşkil ettiği hükûmete ait olup, din-i mübin-i islam’ın bundan maada; itikadat ve ibadeta dair bütün ahkâm ve mesalihinin tedviri ve müessesat-ı diniyyenin idaresi için cumhuriyet’in makarrında bir diyanet işleri reisliği tesis edilmiştir.”

22 Haziran 1965 tarih ve 633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun’un 1. maddesine göre DİB’in görevleri kısaca şöyledir:

“İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur.”

1982 Anayasası’nın 136. maddesine göre ise DİB’in görevleri kısaca şöyle belirlenmiştir: *“Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusunda bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirir.”*¹³¹

¹³⁰ Yavuzer, s. 114

¹³¹ **DİB Tanıtım broşürü**, DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 4

2.3.2.2 DİB ve Din Görevlileri ile İlgili Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları

Diyanet İşleri Başkanlığı personeli hakkındaki hukuki dayanaklar 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kanunu ile 657 Sayılı DMK'nin ilgili maddeleridir. 31 Temmuz 1970 tarihinde kabul edilen, 1327 Sayılı Kanunun 9. maddesi ile 657 sayılı DMK'nin 36. maddesinde bir değişiklik yapılarak “din hizmetleri sınıfı” ihdas edildi. Bu düzenleme ile din hizmetlerinde görev alacak personelin tahsil düzeyleri ve alacakları kadro dereceleri belirtilmiştir. Anayasaya aykırı olduğu ileri sürülerek bu düzenlemenin iptali için Birlik Partisi tarafından açılan dava, Anayasa Mahkemesi'nce anayasaya aykırı olmadığına karar verdi.

Anayasa Mahkemesi'nin söz konusu kararı şöyle idi:

“Diyanet İşleri Başkanlığı dini bir teşkilat değil; anayasanın 154. maddesinde saptandığı üzere genel idare içinde yer almış idari bir teşkilat durumundadır ve bu teşkilata mensup kişiler de 154. maddede sözü geçen özel kanun ve dolayısıyla 154. maddede hükmünce memur niteliğinde sayılmışlardır. Bu durumun bir anayasa hükmü olması dolayısıyla da anayasanın 117. maddesine aykırılıktan söz edilemez. (...).

Anayasa Mahkemesi'nin bu kararı ile Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin kamu görevlisi olarak kabul etmiş DMK' de bir “din hizmetleri sınıfı” düzenlenmesi yapılmasını anayasaya aykırı bulmamıştır. Bu hükmün hukuksal sonucu, din hizmetleri sınıfında yer alan görevlilerin de 1982 Anayasası'nın ilgili maddeleri gereğince disiplin soruşturmalarında güvenceye altına alınmış olmalarıdır. Öte yandan Yargıtay Ceza Genel Kurulu, çeşitli gerekçeleri 20 Ocak 1965 tarih ve 3 / 17 sayılı kararında, din görevlilerinin görevinin kamu görevi niteliğinde olmadığına ve din görevlilerinin memur sayılamayacağına hükmetmiştir. Yargıtay'ın çeşitli daireleri tarafından verilmiş kararları da aynı doğrultudadır. Dolayısıyla din görevlileri hakkında doğrudan ceza davası açılabilir. ¹³²

1979 yılına gelindiğinde 633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Beş

¹³² Bulut, ss. 149–154

Geçici Madde Eklenmesine Dair 1982 Sayılı Kanun kabul edilerek T.BMM. yayımlanmak üzere 30.04.1979 tarihinde Cumhurbaşkanlığı'na göndermiş, ancak kanunun iptali için dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından Anayasa Mahkemesine dava açılmış, biçim yönünden anayasaya aykırı bulunan bu kanun Anayasa Mahkemesi'nin 18 Aralık 1979 tarih ve 1946 Sayılı Kararı ile iptal edilmiştir.¹³³

2.3.3 DİB'in Teşkilat Yapısı ve Birimleri

2.3.3.1 DİB Merkez Teşkilatı

Başkanlık merkez teşkilatı bir başkan ve beş başkan yardımcısı ile aşağıdaki birimlerden oluşmaktadır.

Merkez Teşkilatı: Bir başkan, 5 başkan yardımcısı ve bunlara bağlı birimlerden oluşmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığındaki birimler şu şekildedir:

- a- Ana Hizmet Birimleri
- b- Danışma ve Denetim Birimleri
- c- Yardımcı Birimler

DİB Ana Hizmet Birimleri şunlardır:

a- Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı; Başkanlığın en yüksek karar ve danışma organıdır. Bir Başkan, on beş üye ve yeter sayıda uzmandan oluşur. Başkanlığın ana hizmet politikasını tespit eder. Dinî soruları cevaplandırır. Dinî konularda inceleme ve araştırma yapar. Başkanlıkça bastırılacak eserlerin basımına karar verir.

b- Mushafları İnceleme Kurulu Başkanlığı; Başkanlık veya çeşitli kişi ve kuruluşlarca basılı, sesli ve görüntülü olarak yayınlanacak olan Kur'an-ı Kerim'leri ve cüzleri inceleyerek hatasız basılmasını sağlar ve mühürlü.

¹³³ Yavuzer, s. 110

c- Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı; Toplumun din konusunda aydınlatma hizmetlerini yürütür. Namaz vakitlerini, dinî gün ve gecelerin, Kamerî aybaşlarının doğru olarak tespitini sağlar. Bu konuda ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapar.

d- Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı; Başkanlık personelinin mesleki formasyonunu geliştirmek ve hizmet verimini artırmak amacıyla yıllık hizmet içi eğitim planını hazırlar ve uygular.

Kur'an kurslarının ve eğitim merkezlerinin açılış, eğitim-öğretim ve yönetimi ile ilgili işleri yürütür.

e- Hac Dairesi Başkanlığı; Hac ve Umre ibadetlerini yerine getirmek isteyen vatandaşların bu yolculuklarıyla ilgili her türlü iş ve işlemlerini yurtiçinde ve yurtdışında planlar ve yürütür. Bu konuda ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapar.

f- Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı; Sesli, görüntülü, süreli ve basılı yayınlar yapmak suretiyle din konusunda toplumu aydınlatır. Başkanlığın kütüphane hizmetlerini yürütür.

g- Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı; Yurtdışındaki vatandaş ve soydaşlarımıza din hizmeti götürür. Bu hizmetlerle ilgili işleri yürütür. Yurtdışına gönderilecek personelin eğitimi için kurslar ve seminerler tertipler. Yurtdışından başkanlık hizmetleriyle ilgili konularda temas ve incelemelerde bulunmak üzere gelen kişi, heyet ve gruplara rehberlik eder.

Danışma ve Denetim Birimleri şunlardır:

a- Teftiş Kurulu Başkanlığı; Kurul başkanı ile başmüfettiş, müfettiş ve müfettiş yardımcılardan oluşur. Doğrudan başkana bağlı olup, Başkanlık; merkez, taşra ve yurtdışı kuruluşları ile denetimi aynı zamanda başkanlığa ait kuruluşlardaki teftiş, inceleme ve soruşturmaları başkan adına yapar.

b- İç Denetim Birimi Başkanlığı; Başkanlığın iç kontrol sisteminin yeterliliğini inceler ve değerlendirir. Risk yönetimi için öneriler geliştirir ve risk yönetim metodlarının uygulama ve etkinliğini inceler. Başkanlığın faaliyetlerinin mevzuata, belirlenen hedef ve politikalara uygunluğunu denetler ve performans

değerlendirmelerini yapar. Muhasebe kayıtları ile mali tabloların doğruluğunu ve güvenilirliğini inceler. Diyanet İşleri Başkanlığının yurt dışı ve taşra dâhil tüm birimlerinin işlem ve faaliyetleri, risk esaslı denetim planı ve programı kapsamında sistematik, sürekli ve disiplinli yaklaşımla denetim standartlarına uygun olarak iç denetime tabi tutulur.

c- Hukuk Müşavirliği; Başkanlıkla ilgili idarî ve adlî davalarda gerekli bilgileri hazırlar ve Hazineyi ilgilendirmeyen idarî davalarda başkanlığı temsil eder. Başkanlık birimlerinin görüş istediği konularda mütalaa verir. Başkanlık birimleri tarafından hazırlanan veya bakanlıklardan ve Başbakanlıktan gönderilen kanun, tüzük, yönetmelik ve yönerge tasarılarını inceler ve gereğini yapar.

d- Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı; Başkanlık hizmetlerinin etkili ve verimli hale getirilmesi, idarî işlemlerin kolaylaştırılması için çalışma ve araştırmalar yapar. Başkanlık birimleri tarafından koordineli olarak yürütülmesi gereken iş ve hizmetleri koordine eder ve yürütür. Uzun vadeli plânlar, kalkınma plânları, Hükümet Programı ve yıllık programlarda Başkanlık hizmetleri ile ilgili olarak yer alması gerekli görülen hizmet ve tedbirlerin ilmî araştırma esaslarına göre tespitini sağlar. Başkanlığın yıllık çalışma programlarını ve stratejik planlamasını hazırlar ve uygulanmasını takip eder. Performans kriterlerini belirler ve takip eder. Başkanlık hizmetleri ile ilgili istatistikî çalışmalar ve araştırmalar yapar. Başkanlığın bütçe teklifini hazırlar, ödeneklerin dağıtım işlerini yürütür. İç Mali kontrol hizmetlerini yerine getirir. Başkanlığın bilgisayar ve internet hizmetlerini yürütür.

Yardımcı Birimler ise şunlardır:

a- Personel Dairesi Başkanlığı; Başkanlığın insan gücü plânlaması ve personel politikalarıyla ilgili çalışmalar yapar. Personelin seçimi, sınav, atama, nakil, kadro, sicil, terfi, tahsis ve disiplin işlemleriyle ilgili hizmetleri yürütür. Sendikal faaliyetlerle ilgili iş ve işlemleri yerine getirir.

b- İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı; Başkanlık hizmetleri için gerekli olan araç, gereç ve malzemelerin temini; bina, tesis, arsa ve arazilerin kiralama, tahsis, satın alma, kamulaştırma, inşaat, ihale ve kontrolü ile ilgili hizmet ve

faaliyetleri yürütür. Başkanlık hizmet binalarının bakım ve onarımları ile temizlik, aydınlatma, ısıtma, koruma ve güvenlik hizmetlerini yapar. Personelin taşıma, sağlık, sosyal ve yardımlaşma hizmetlerini yerine getirir. Başkanlığın her türlü tahakkuk, tediye ve malî işlerle ilgili hizmetlerini yürütür. Başkanlığın genel evrak ve arşiv hizmetlerini, kamu konutlarının tahsisi ile ilgili işlemleri, teberrukat eşyası ve demirbaş malzemelerle ilgili hizmetleri ifâ eder.

c- Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü; Başkanlıkça basımına karar verilen eserlerin basım, yayım, satış, tanıtım ve dağıtım ile ilgili iş ve işlemleri yürütür.

d- Protokol Şubesi Müdürlüğü; Başkanlık Makamının protokol, sekreterlik, evrak ve yazı işlerini yürütür. Bu çerçevede Başkanlık Makamının ziyaretleri ile kabul ve telefon görüşmelerini düzenler. Makama gelen evrakın ilgili birimlere akışını sağlar.

e- Basın ve Halkla İlişkiler Şubesi Müdürlüğü; Başkanlıkla ilgili basın ve yayım organlarında yer alan dinî ve meslekî haber ve yazıları derler, değerlendirir, Başkanlık Makamına sunar, gerektiğinde birer suretini ilgili birimlere intikal ettirir. Basın açıklamaları, bülten ve tekzip işlerini yürütür. Önemli gün ve gecelerde yayınlanacak mesajları hazırlar ve makamın onayı ile ilgili basın-yayım organlarına ulaştırır. Halkla ilişkiler konusundaki diğer iş ve işlemleri yürütür.¹³⁴

2.3.3.2 Taşra Teşkilatı

Diyanet İşleri Başkanlığı taşra teşkilatı, il ve ilçe müftülükleri ile eğitim merkezi müdürlüklerinden oluşur.

Müftülükler: il müftülüğü, ilçelerde ilçe müftülüğü olarak teşkilatlanmıştır. İl müftülüklerinde; il müftüsü ve buna bağlı olarak müftü yardımcısı, vaiz, şube müdürü, Kur'an kursu müdürü, murakıp, uzman, şef, Kur'an kursu öğreticisi, imam hatip, müezzin-kayyım ve çeşitli unvanlarda diğer personel bulunmaktadır. İlçe müftülüklerinde; ilçe müftüsü ve buna bağlı olarak vaiz, şef, Kur'an kursu öğreticisi,

¹³⁴ <http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-AnaMenu-merkez-teskilati-56.aspx>(02.05.2010)

imam hatip, müezzin-kayyım ve çeşitli unvanlarda diğer personel bulunmaktadır.

Başkanlığımız görevlilerinin hizmette etkinliğini ve verimliliğini artırmak, yeni görevlere intibaklarını sağlamak ve onları daha üst görevlere hazırlamak amacıyla; 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 216. maddesi uyarınca başkanlıkça uygun görülen yerlerde başkanlığımıza bağlı olarak on sekiz eğitim merkezi açılmıştır. Başkanlığımız ihtisas eğitim merkezlerinin sayısı altıdır. Bunlardan İstanbul Pendik Haseki ve Konya Selçuk Eğitim Merkezlerinde sadece hizmet içi eğitim ihtisas kursları düzenlenmektedir. Diğer on üç eğitim merkezinden Erzurum Mehmet Nuri Yılmaz, Kayseri ve Trabzon Akçaabat Darıca, Rize Yusuf Karali Eğitim Merkezlerinde ise hizmet içi eğitim ihtisas kurslarının yanında, on eğitim merkezi ile birlikte personele yönelik kısa süreli hizmet içi eğitim kurs ve seminerleri düzenlenmektedir.¹³⁵

2.3.3.3 Yurt Dışı Teşkilatı

Diyanet İşleri Başkanlığı yurtdışı teşkilatı, vatandaş ve soydaşlarımızın bulunduğu ülkelerde büyükelçiliklerimiz nezdinde Din Hizmetleri Müşavirlikleri, başkonsolosluklarımız nezdinde de Din Hizmetleri Ataşelikleri olarak teşkilatlanmıştır.

Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Danimarka, Fransa, Hollanda, İsveç, İsviçre, İngiltere, Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Makedonya ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde bulunmaktadır.

Almanya (Berlin, Düsseldorf, Essen, Frankfurt, Hamburg, Hannover, Köln, Karlsruhe, Münih, Nürnberg, Stuttgart, Münster, Mainz), Avustralya (Sidney, Melburn), Hollanda (Deventer), Fransa (Lyon), Amerika Birleşik Devletleri (New-York), Suudi Arabistan (Cidde), Nahcivan, Romanya (Köstence)'da bulunmaktadır. Din Hizmetleri Müşavirliği ve Ataşelikleri nezdinde vatandaş ve soydaşlarımıza geçici süreli din görevlileri vasıtasıyla din hizmeti sunulmaktadır.

¹³⁵ <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dy/Diyamet-Isleri-Baskanligi-AnaMenu-tasra-teskilati-57.aspx>**(02.05.2010)**

Müşavirlik ve Ataşelik birimleri bulunmayan (Arnavutluk, Gürcistan, Kanada, Kosova, Litvanya, Moğolistan, Norveç ve Ukrayna) çeşitli ülkelerde de geçici din görevlileri bulunmaktadır.¹³⁶

2.3.4 Kuruluşundan Günümüze DİB Başkanları ve Yıllara Göre Personel Sayıları

Başlangıcından bu güne kadar görev yapan Diyanet İşleri Başkanları şu şekilde sıralanmaktadır:

- 1- Mehmet Rifat Börekçi
- 2- Ord. Prof. Dr M. Şerafettin Yaltkaya
- 3 Ahmet Hamdi Akseki
- 4- Eyüp Sabri Hayırlıoğlu
- 5- Ömer Nasuhi Bilmen
- 6- Hasan Hüsnü Erdem
- 7- M. Tevfik Gerçekker
- 8- İbrahim Bedrettin Elmalı
- 9- Ali Rıza Hakses
- 10- Lütfi Doğan –Vekâlet
- 11- Dr. Lütfi Doğan
- 12- Prof. Dr. Süleyman Ateş
- 13- Dr. Tayyar Altıkulaç
- 14- Prof. Dr. Mustafa Sait Yazıcıoğlu
- 15- Mehmet Nuri Yılmaz
- 16- Prof. Dr. Ali Bardakoğlu¹³⁷

Kuruluşundan bu yana geçen 82 yıllık süre içerisinde 16 Diyanet İşleri Başkanı görev yapmıştır. 17 süreyle görevde kalan ilk Diyanet İşleri Reisi M. Rifat Börekçi başkanlık tarihinde en uzun süre olarak görev yapan Diyanet İşleri Başkanı olmuştur. 10 ay görev yapan Ömer Nasuhi Bilmen ise görevde en az kalan Diyanet

¹³⁶<http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-AnaMenu-yurtdisi-teskilati-58.aspx>**(02.05.2010)**

¹³⁷ Aksoy, ss. 87–96

İşleri Başkanı olmuştur. Diyanet İşleri Başkanlarından ilk 3'ü görevde iken vefat etmiş, Tayyar Altı Kulaç kendi isteği ile emekli olmuştur. 1992 yılında başkanlık görevine atanan ve 11 yıldan fazla Diyanet İşleri Başkanlığı yapan M. Nuri Yılmaz ise M. Rifat Börekçi'den sonra en uzun süre bu görevde kalan başkan olmuştur. Yılmaz'dan sonra Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Profesörü Ali Bardakoğlu bu göreve atanmış olup halen görevini devam ettirmektedir.¹³⁸

Cumhuriyet'in ilk yıllarında DİB'in din görevlileri sayıları yaklaşık olarak beş bin civarında olduğu, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlanan hademe-i hayrat sayısının yine buna yakın seviyede olduğu ve köylerde bulunan camilere din görevlisi kadrosu verilmediği bilinmektedir. Çok partili dönemde köy ve kasaba camilerine ve Kur'an kurslarına verilen kadrolarla din görevlisi sayısının artmaya başladığı görülmektedir. DİB kadrolarındaki artış vekil olarak alınan din görevlilerinin asil kadrolara geçirilmesi ile birlikte aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi büyük artışlar oluşmuştur. Bu sayının artmasında 1958 yılından sonra artan İHO mezunlarının etkisi büyüktür. İHL ve İF mezunlarının sayıca artması ve din hizmetlerinin sadece DİB tarafından yürütülmesi dolayısıyla A tipi kadrolar yanında bu hizmetlere yönelik B ve C tipi kadrolar da artmıştır.

Anayasamızın 136. maddesine göre DİB anayasal statüye sahip bir kurumdur. Buna göre, DİB genel idare içinde yer alan ve "laiklik ilkesi doğrultusunda" özel konumunda belirtilen görevleri yerine getiren bir kamu hizmeti teşkilatı özelliğine sahip önemli bir kurumdur.¹³⁹

1970 yılından 2008 yılı arasındaki DİB'de çalışan personelin tamamının verildiği aşağıdaki tabloyu incelediğimiz zaman toplam 28 senede personel sayısı yaklaşık % 333 artış göstermiş ve DİB çok büyük bir teşkilat haline gelmiştir. Elbette bu teşkilatın büyük bir çoğunluğu din görevlilerinden oluşmaktadır.

¹³⁸ Yavuzer, ss. 101,102

¹³⁹ Din Eğitimi Raporu, AnkaraMerkez İHL Öğrencileri ve Mezunları Vakfı, trz. s. 101.

(Tablo 1) (1970–2008 Arası) Yıllara Göre Personel Sayıları

Yıllar	Personel Sayısı	Yıllar	Personel Sayısı	Yıllar	Personel Sayısı
1970	25.236	1989	74.930	1999	77.795
1973	30.970	1990	74.215	2000	75.433
1981	43.197	1991	74.789	2001	76.037
1982	44.369	1992	76.232	2002	74.368
1983	46.665	1993	75.090	2003	74.108
1984	49.784	1994	74.772	2004	71.688
1985	55.380	1995	75.043	2005	80.294
1986	61.929	1996	76.087	2006	79.807
1987	65.361	1997	81.492	2007	84.195
1988	70.099	1998	79.685	2008 *	84.192

Kaynak: DİB Tanıtım broşürü, DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 63¹⁴⁰

Özellikle 1985 ve 2005 yıllarında personel sayıları daha da dikkat çekici bir şekilde artış göstermiştir. 2005 yılındaki artışta vekil imam hatiplik görevi yapanların asalete geçirilmesi sebebiyle yaklaşık 10.000 kişinin kadroya dâhil edilmesinin etkisi büyüktür. Ayrıca 1997 yılına gelindiğinde personel sayısı 81.492 ye ulaşmış bulunmaktadır. Bu artışta muhafazakâr olarak bilinen hükümetlerin etkisi büyük olmuştur. Daha sonraki 11 yılda ise artış 2005 yılından itibaren hız kazanmış durumdadır.

2.3.5 DİB'in 1 Temmuz 2010 Tarihinde Kabul Edilen Yeni Teşkilat Kanunu

1965 yılında çıkartılan, 1978-1979 yıllarında yenilenmek istenen ancak anayasa mahkemesi tarafından iptal edilen DİB teşkilat kanunu yok hükmünde olmakla karşı karşıya kalınca DİB teşkilatı kanun eksikliği sebebiyle yönetmeliklerle yönetilmeye çalışılmış ve yıllarca bunun sıkıntıları teşkilatta ve din hizmetleriyle

¹⁴⁰ Not: 2008 yılı itibariyle ayrıca 4.239 adet sözleşmeli İH ve 5.655 adet sözleşmeli KKÖ görev yapmaktadır. Bu rakamlar genel toplama dâhil edilmemiştir. **DİB Tanıtım Broşürü**, DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 47 bkz.

ilgili her alanda hissedilmiştir. Aradan geçen yıllar sonunda 2010 yılında TBMM tarafından teşkilat kanunu kabul edilmiş ve yasalaşmıştır.

22/6/1965 tarihli ve 633 sayılı DİB Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18-A, 20, 21, 22. maddelerini yeniden düzenleyen 6002 Sayılı Kanun 01.07.2010 tarihinde TBMM'de kabul edilmiş ve 13 Temmuz 2010 Salı günü 27640 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. DİB teşkilatı açısından son derece önemli olan bu kanunun bazı maddeleri şu şekildedir:

22/06/1965 tarihli ve 633 sayılı DİB Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un 2. maddesi yeniden düzenlenmiştir. Maddeye göre; DİB'in, merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatından oluştuğu belirtilmiştir. 633 sayılı Kanun'un 7. maddesi başlığıyla birlikte yeniden düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, DİB'in hizmet birimleri şunlardır:

- a) Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- b) Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- c) Hac ve Umre Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- ç) Dinî Yayınlar Genel Müdürlüğü
- d) Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
- e) İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü
- f) Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- g) Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı
- ğ) Strateji Geliştirme Başkanlığı
- h) Hukuk Müşavirliği
- ı) Özel Kalem Müdürlüğü
- i) Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği

Aynı maddeye göre, daha önce daire başkanlığı düzeyinde olan birimler genel müdürlük seviyesine yükseltilmiş, yeni birimler olarak da; İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı, Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği kurulmuştur. Ayrıca bu birimlerin hangi usul ve esaslara göre hizmet vereceğinin yönetmelikle düzenleneceği belirtilmiştir.

Aynı kanununun 10. maddesinin başlığı “atama” olarak değiştirilmiş, diğer kısımlarında ise; DİB teşkilatının üst kademesinin atama usul ve esasları tespit edilmiş, din hizmetleri sınıfının atama usul ve esasları ise şu şekilde belirtilmiştir:

“Başkanlığın Din Hizmetleri Sınıfına ait kadrolarına Kamu Personeli Seçme Sınavı (B) grubu puan sırasına göre ilk defa açıktan atanacak personel, alım yapılacak her bir unvan için boş kadro sayısının üç katına kadar çağırılacak adaylar arasından Başkanlıkça yapılacak sözlü sınav başarı sırasına göre atanır.”

“ kadrolarına yapılacak atama ve nakil işlemlerine ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.”

Kanununun 12. maddesi yeniden düzenlenmiş ve din görevlisi (İH, MK ve KKÖ) personeli, kariyer basamaklarına ayrılarak kendi içerisinde gruplandırılmıştır. Buna göre;

“İmam-hatip ve müezzin-kayyımlar, cami ve mescitlerde din hizmetlerini yürütmek ve dinî konularda toplumu bilgilendirmekle görevlidir. İmam-hatiplik mesleği; adaylık döneminden sonra imam-hatip, uzman imam-hatip ve başimam-hatip; müezzin-kayyımlık mesleği ise müezzin-kayyım ve başmüezzin kariyer basamaklarına ayrılır. Adaylık dönemini başarıyla tamamlayanlar, mesleğe imam-hatip veya müezzin-kayyım olarak atanır. İmam-hatip ve müezzin-kayyımlar, Kur’an-ı Kerim öğretiminde görevlendirilebilir. Kur’an kursu öğreticisi; Kur’an kurslarındaki eğitim ve öğretim faaliyetlerini yürütmekle görevlidir. Kur’an kursu öğreticiliği; adaylık döneminden sonra Kur’an kursu öğreticisi, Kur’an kursu uzman öğreticisi ve Kur’an kursu başöğreticisi kariyer basamaklarına ayrılır. Yukarıdaki fıkralarda düzenlenen kariyer basamaklarında yükselmeye kıdem, eğitim, hizmet, bilimsel, sosyal ve kültürel faaliyetler, sicil puanları ve Başkanlıkça yapılacak sınav sonuçları esas alınır.”

Kanununun 13’üncü maddesi yeniden düzenlenmiş ve bu maddede “Hac ve Umre hizmetlerinin yürütülmesi” ile ilgili iş ve işlemler belirtilmiştir.

Kanunun 18/A maddesinin başlığı “Yurt Dışı Teşkilatı” şeklinde değiştirilmiş, maddenin içeriğinde yurt dışı teşkilatının yapısı ve görevleri belirtilmiştir.

Kanunun 20’nci maddesinin başlığı “Aday Tespit Kurulu” olarak değiştirilmiştir. Yine bu maddeye göre Din İşleri Yüksek Kurulu üyeliğine atanacaklardan yirmi dört adayı tespit etmekle görevli Aday Tespit Kurulunda, her coğrafi bölgedeki “başvaizler, başimam-hatipler ile Kur’an kursu başöğreticilerinin” kendi aralarından seçecekleri ikişer temsilcinin de bulunacağı karara bağlanmıştır.

Kanunun 21. maddesinin başlığı “Yargılama Usulü” olarak değiştirilmiş ve maddenin içeriği;

“Başkanlık teşkilatının her kademesinde din hizmetlerini yürüten personel, görevleri sebebiyle işledikleri suçlarda 26/09/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu uygulaması bakımından kamu görevlisi sayılır ve bunlar hakkında 02/12/1999 tarihli ve 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümleri uygulanır.” şeklinde düzenlenmiştir.

Bu kanunla aynı Kanunu’nun 22’nci maddesinde yer alan sınırlamalara tabi olmaksızın, 2010 yılı içerisinde DİB’e 5000 kadroya açıktan atama izni verilmiştir. .

Bu kanuna eklenen geçici 15. madde ise aynen şöyledir:

30/06/2010 tarihi itibariyle Diyanet İşleri Başkanlığı taşra teşkilatında halihazırda vekil imam-hatip veya müezzin-kayyım olarak görev yapmakta olanlar ile 3/5/2005 tarihinden bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihe kadar Diyanet İşleri Başkanlığı taşra teşkilatında toplam en az dört ay süreyle vekil imam-hatip veya müezzin-kayyım olarak görev yapmış olanlar; kamu personeli seçme sınavlarının herhangi birinden Başkanlıkça belirlenecek yeterli puanı almış olmaları ve alanlarında yeterlilik belgesine sahip olmaları şartıyla, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay içinde başvurmaları ve Başkanlıkça belirlenecek usul ve esaslara göre yapılacak sınavda

başarılı olmaları halinde, Başkanlıkça ilan edilecek yerlerde görevlendirilmek ve bir defaya mahsus olmak üzere, 657 sayılı Kanununun 4 üncü maddesinin (B) fıkrası hükümleri uyarınca vizeli veya vize sayısının yeterli olmaması halinde, ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde vize edilecek sözleşmeli imam-hatip ve müezzin-kayyım pozisyonlarına geçirilir. Bu şekilde sözleşmeli imam-hatip ve müezzin-kayyım pozisyonlarına geçirileceklerin sayısı 4000 adeti geçemez ve bu işlemler başvuru süresi dahil en geç altı ay içerisinde tamamlanır.”

Bu kanunla din hizmetleri sınıfında çalışan din görevlilerinin maaşlarındaki ek göstergeleri yeniden düzenlenmiş, özlük hakları iyileştirilmiş ve din hizmetlerine yönelik perk çok kadro ihdas edilmiştir.

Din Hizmetleri sınıfının, mezun olduğu okul durumuna ve sahip olduğu dereceye göre hangi ek göstergeye sahip olacağına tablo halinde bakabiliriz:

(Tablo 2)DHS'nin Eğitim Durumu ve Derecesine Göre Alacağı Ek Gösterge Tablosu

En Az 4 Yıllık Dini Yüksek Öğrenim Bitirmiş Olan Din Hizmetlileri	
Derecesi	Alacağı Ek Gösterge
1	3000
2	2200
3	1600
4	1100
5	900
6	800
7	500
8	450

Kaynak: 01.07.2010 tarihinde TBMM'de kabul edilen, 13 Temmuz 2010 Salı günü 27640 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6002 Sayılı Kanun.

(Tablo 3)DHS'nin Eğitim Durumu ve Derecesine Göre Alacağı Ek Gösterge Tablosu

En Az 4 Yıllık Dini Yüksek Öğrenim Dışında Bir Yüksek Öğrenim Bitirmiş Olan Din Hizmetlileri		Herhangi Bir Yüksek Öğrenim Bitirmemiş Olan (Diğer) Din Hizmetlileri	
Derecesi	Alacağı Ek Gösterge	Derecesi	Alacağı Ek Gösterge
1	2200	1	1500
2	1600	2	1100
3	1100	3	800
4	800	4	650

Kaynak: 01.07.2010 tarihinde TBMM'de kabul edilen, 13 Temmuz 2010 Salı günü 27640 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6002 Sayılı Kanun.

Yukarıdaki Tablo 2 ve Tablo 3'ü incelediğimizde; her hangi bir yükseköğrenim mezunu olmayan 1. derece din görevlisi ile en az 4 yıllık dini yükseköğrenim mezunu 1. derece din görevlisi arasındaki ek gösterge farkı tam olarak % 100

değişmekte, yani 1500 puanlık bir fark oluşmaktadır. Bu da din görevlilerini, görevlerini yaparken veya göreve atanma öncesinde en az 4 yıllık dini yüksek öğrenim mezunu olmaya teşvik edecektir.

Bu kanunun (1) sayılı listesinde verilen bilgilere göre DİB merkez teşkilatında toplam 25 kadro, taşra teşkilatında ise toplam 208 kadro iptal edilmiştir. Yine bu kanunun (2) sayılı listesine göre Merkez Teşkilatında toplam 439, taşra teşkilatında ise 17.328 yeni kadro ihdas edilmiştir. Taşra teşkilatında yeni ihdas edilen kadrolar şunlardır: 7 dini ihtisas merkezi müdürü, 5 eğitim merkezi müdürü, 313 şube müdürü, 50 eğitim uzmanı, 242 din hizmetleri uzmanı, 50 şef, 1100 veri hazırlama kontrol işletmeni, 220 şoför kadrosu ihdas edilmiştir. 200 baş vaiz, 400 uzman vaiz, 2054 vaiz, 300 Kur'an kursu baş öğreticisi, 700 Kur'an kursu uzman öğreticisi, 1500 Kur'an kursu öğreticisi kadrosu ihdas edilmiştir.

Din hizmetleri sınıfından İH kadroları kariyer basamaklarına ayrılmıştır ve yeni kadrolar ihdas edilmiştir. Şimdi bu kadroları tablo halinde inceleyelim:

**(Tablo 4) 6002 Sayılı Kanun'a Göre Yeni (2010 Yılı)
İhdas Edilen İH Kadroları**

DERECESİ	KADRO ADEDİ	KADRO ÜNVANI
1	500	Baş İmam-Hatip
2	500	Baş İmam-Hatip
1	750	Uzman İmam-Hatip
2	750	Uzman İmam-Hatip
3	500	Uzman İmam-Hatip
4	500	Uzman İmam-Hatip
5	500	Uzman İmam-Hatip
10	3000	İmam-Hatip
TOPLAM	7000	

Kaynak: 01.07.2010 tarihinde TBMM'de kabul edilen, 13 Temmuz 2010 Salı günü 27640 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6002 Sayılı Kanun.

Yukarıdaki tabloda İH kadrolarında çalışan din görevlilerinin görevde yükselmeleri ve kariyer basamaklarına göre hizmet imkanları kazanamaları maksadıyla 4.000 adet yeni kadro ihdas edildiği görülmektedir.

Din hizmetleri sınıfından müezzin-kayyım kadroları, kariyer basamaklarına ayrılmış ve yeni kadrolar ihdas edilmiştir. Şimdi bu kadroları tablo halinde inceleyelim:

**(Tablo 5) 6002 Sayılı Kanun'a Göre yeni İhdas Edilen
Müezzinlik Kadroları**

DERECESİ	KADRO ADEDİ	KADRO ÜNVANI
3	250	Baş Müezzin
4	250	Baş Müezzin
10	250	Müezzin-Kayyım
12	2000	Müezzin-Kayyım
TOPLAM	2750	

Kaynak: 01.07.2010 tarihinde TBMM'de kabul edilen, 13 Temmuz 2010 Salı günü 27640 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6002 Sayılı Kanun.

Bütün bu kadrolarla beraber 127 eğitim görevlisi, 40 teknisyen, 220 hizmetli, 50 aşçı olmak üzere yeni ihdas edilen kadroların genel toplamı 17.328 olmuştur. Bunun yanında yurt dışı teşkilatı için ise müşavirlik, müşavir yardımcılığı ve ataşelik olmak üzere toplam 7 adet yeni kadro ihdası yapılmıştır. Yeni ihdas edilen din görevlileri (imam-hatip ve müezzin) kadrolarına baktığımız zaman, imam-hatip ve müezzin-kayyım kadrolarının tüm kariyer basamaklarına toplam 9.750 yeni kadro verildiğini görmekteyiz. Daha önce vekillik yapan din görevlilerinden (genel toplam sayısı) 4000'i geçmemek kaydıyla bu 4000 kadronun tamamının asil kadroya geçirildiğini de hesaba katarsak toplam 13.750 yeni din görevlisi alımının yapılmış olacağını görmekteyiz.

Çıkarılan bu yeni DİB teşkilat kanunu, belki her ihtiyaca cevap veremeyebilir ama teşkilat açısından, genel ihtiyaçları ve pek çok eksiklikleri gidereceği de açıktır. Ayrıca din görevlilerinin kadro, maaş ve her türlü özlük haklarının iyileştirilmesi

yönünden bakıldığı zaman da, daha önce eşi ve benzeri olmayan çok geniş kapsamlı bir kanun olarak hafızalardaki yerini almıştır, alacaktır diyebilirim. Bu kanunun, din görevlilerinin istihdamına çok olumlu etkisi olmuştur. Din görevlilerinin istihdamında ve özlük haklarındaki iyileşmenin ise yine din görevlilerinin eğitimi hususunda çok olumlu katkılarının olacağını şimdiden hissedebiliyorum. Çünkü eğitim düzeyi yüksek olan din görevlisinin ek göstergesi ve maaşı da yüksek olacağından, eğitim düzeyini yükseltme hususunda din görevlisi açıkça teşvik edilmektedir.

2.4 CUMHURİYET'İN İLK YILLARI (1924–1930)

2.4.1 1924–1930 DİB'in Kuruluşu Döneminde Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi ve İstihdamı

2.4.1.1 8 Mart 1924'te Kabul Edilen 402 Sayılı Köy Kanunu ve Din Görevlileri

18 Mart 1924'te kabul edilen, 7 Nisan 1924 tarihli ve 68 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 402 Sayılı Köy Kanunu “Din Görevlileri” ile ilgili maddeleri de içermektedir. O yıllarda “Din Görevlilerinin” köylerde veya mahallelerdeki camilere, mescitlere atanması, görevlendirilmeleri bu Kanunun açık direktifleri doğrultusunda yapılmıştır. Diyanet İşleri Reisliği'nin kurulmasından hemen sonra kabul edilen, uzun yıllar etkileri hissedilmiş, neredeyse her konudan bahseden ve çok geniş kapsamlı bir kanun olan, “Köy Kanunu” neredeyse sanki tek başına bir anayasa gibidir. Köy kanununun din görevlilerini ilgilendiren bazı maddeleri ise aynen şöyledir:

Köy Kanunu:

Kanun Numarası 442 Kabul Tarihi 18.3.1924 Yayımlandığı R. Gazete: Tarih: 7.4.1924 Sayı: 68 Yayımlandığı Düstur: Tertip: 3 Cilt: 5 Sayfa: 336

Birinci Fası

Madde 13 - Köylünün mecburi işleri şunlardır:

14 - Köyde bir mescit yapmak (yeniden yapılacak ise köy meydanının bir tarafına yapılacaktır.)

Dördüncü Fasıf

Madde 23 - Köyün imamı ile muallimi veya başmuallimi ihtiyar meclisinin her zaman azasıdırılar.

Dokuzuncu Fasıf: Köy İmamları

Madde 83 - Köy imamları köy derneğinin intihabı ve müftünün buyrultusuyle tayin olunurlar. Bu kanunun neşri tarihinde mevcut olan imamlar yeniden buyrultu almağa mecburdurlar.

Madde 84 - İmam olacaklar yirmi dördüncü maddeye göre (ikinci fıkrasından başka) lazım gelen sıfatları haiz olmakla beraber ilmihal, amalierbaa ve kafi derecede Türkiye coğrafyası ve Türk ve İslam tarihini ve sağık işlerini bilmek ve okunaklı yazı yazmak lazımdır.

Madde 85 - Köy imamlarına köyce şimdiye kadar ne veriliyorsa gene o verilecektir. Ancak verilen şeyler, ihtiyar meclisi vasıtasıyla toplanır ve verilir.

Madde 86 - Bir köyde birden fazla imam bulunursa ihtiyar meclisinde aza olarak bulunacak imamı kaymakam seçer.

Köy kanununun bu maddelerini incelediğimiz de en çok dikkatimizi çeken hususlar şunlar olmuştur:

- a- Köyde bir mescit yapmak köyün mecburi görevlerinden sayılmıştır.
- b- Köyün imamı ihtiyar heyetinin her zaman üyesi kabul edilmiştir.
- c- Köy imamları köy derneğinin intihabı ve müftünün buyrultusuyle tayin olunurlar kuralı getirilmiştir.

d- Köy imamları “ilmihal, amalierbaa ve yeteri kadara Türkiye Coğrafyası ve Türk ve İslam Tarihini ve sağık işlerini bilmek ve okunaklı yazı yazmasını bilmek” zorundadır.

1924’te yürürlüğe giren Köy Kanunu Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren pek çok konuda olduğu gibi köy ve mahallelerde görev yapacak din görevlilerinin bilmesi gerekli olan ders ve bilgiler, atanması, alacakları ücretler, köy içerisindeki vazifeleri gibi hususlarda uzun yıllar etkisini hissettirmiştir. Şehirlerde görev yapan

din görevlileri yıllarca DİB teşkilat kanununa tabi tutulurken, Köy Kanunu sayesinde köy imamı farklı muamelelere tabi tutulmuşlardır.

2.4.1.2 1924 -1930 DİB'in Kuruluşu Döneminde Din Görevlilerinin İstihdamında Görülen Gelişmeler

3 Mart 1924 (1340) tarih ve 429 Sayılı Kanunla Diyanet İşleri Reisliği kurulmuştur. Toplumun din konusunda aydınlatmak, İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek ve ibadet yerlerini yönetmek üzere kurulan DİR, çeşitli kadrolarda istihdam edilen yetişmiş personeli ile yürütmektedir.¹⁴¹

Kuruluşundan itibaren her yıla ait DİB personel sayısı resmi kayıt halinde net rakamlar olarak verilemese de genel ve yaklaşık olarak personel sayıları tam olarak bilinmemektedir. İlk yıllarına ait bilgileri ancak bütçe kanunlarına ekli kadro cetvellerinden öğrenerek personel sayısı hakkında fikir yürütülebilmektedir.¹⁴²

DİB teşkilatında personel sayılarına ilişkin istatistik çalışmaları İstatistik Şubesi Müdürlüğü tarafından 1990 yılından itibaren 1973 yılını ve sonrasının istatistiklerini de kapsayacak şekilde yapılmaya başlanmış ve 1990 yılından sonra her yıl için DİB istatistikleri adı altında yayınlanmıştır.

21 Mayıs 1924 tarihli DİR Talimatnamesi: “Bilumum Hademe-i Hayrat'ın Vazifelerine Suret-i Devamlarıyla Müessesat-ı Diniye Müfettişlerinin Vezaifine Dair Talimatname” ismini taşıyan bu talimatname, Başkanlığın bu türdeki ilk düzenlemesidir. Bu talimatname 18 maddeyi içermektedir. Genel olarak din hizmetlilerinin görevlerine devamları, izinleri, teftiş olunma biçimlerini içermektedir. Bu talimatnamenin 11. maddesine göre, bu yıllarda, İstanbul'da özel olarak bir “Müessesat-ı Diniye Müdürlüğü”nün görev yaptığını öğreniyoruz. Talimatnamenin 1. maddesi aynen şöyledir:

“Hademe-i Hayrat'ın murakabe ve teftişlerini yapma yetkisi İstanbul'da “Müessesat-ı Diniye Müfettişleri”nde, merkez ve illerde

¹⁴¹ **Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924-1997)** , Ankara 1999, ss. 312, 474.

¹⁴² Bulut, s. 151

ise müftülüklerdedir. Din hizmetlerinde amir-memur hiyerarşisi şöyle belirlenmiştir: *Birden fazla görevlisi olan camilerde “İmam-ı Evvel”ler diğer ilmi görevlilerin (Cihat-ı İlmiye Ashabının: İmam, Hatip, Müezzin); diğer camilerde İmamlar, diğer görevlilerin; “Serkayyımlar”, diğer bedeni görevlilerin; “Cüzhan” ve emsali görevlilerin en kıdemlisi; “Sertürbedarlar”da diğer arkadaşlarının başkanları (reisleri) sayılmaktadır.*

Talimatnamenin 3 ve 12. maddelerinde müfettişlerce cami görevlilerinin teftişlerinde yapılacak işlemler; görevlilerin görevlerine devam ve izin durumları ve cezalandırılmaları ile ilgili hususlar üzerinde durulmuştur.¹⁴³

(Tablo 6) 1924 Yılı Bütçe Kanununda Tespit Edilen Unvanlar

MERKEZ							
Reis		Heyet-i Müşavere		Memurin-i Merkeziye		Mustahdemin-i Muhtelif	
TAŞRA							
Müf Tü	Müftü Müsev Vidi	Müstah demin-i İlmiye ve Vaizler	Dersiam	Müftülük Müstah Demini	Umur-u Hayriye		
					Hayrat-ı Şerife Hademesi	Kürsü Şeyhi	Cuma Vaizi

Kaynak: **Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924-1997)**, s. 474.

1924 yılı kadroları hakkında bilgi veren bu tabloya göre din görevlileri ya da cami hizmetlerinde çalışanlar “hayrat-ı şerife hademesi” tabiriyle belirtilmiştir. Ancak personel sayısı hakkında rakam verilmemiştir.

¹⁴³ Bulut, s. 123

(Tablo 7) 1925 Yılı Bütçe Kanununda Tespit Edilen Unvanlar

MERKEZ										
Reis		Heyet-i Müşavere			Memurin-i Merkeziye			Mustahdemin-i Muhtelifi		
TAŞRA										
Müf Tü	Müf tü	Mutehakkıkkın-iz	Va iz	Ders iam	Müftü lük	UMUR-U HAYRİYE				Huf faz
						Vilayat Müftü Katibi	Hayrat-ı Şerife Hademesi	Kü rsü Şey hi	Cu ma Vaiz i	

Kaynak: **Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924-1997)**, Ankara 1999, s. 474.

1924 yılından itibaren, ilk yıllardaki personel sayıları tespit edilemezken sadece unvan isimleri daha sonraki yıllarda ise istihdam edilen din görevlilerinin sayıları bütçe kanunlarından tespit edilebilmektedir. 1924 ve 1925 yıllarında din görevlisi olarak çalışanlar Hayrat-ı Şerife Hademesi ismiyle bütçe kanununda yerini aldığı görülmektedir.

(Tablo 8) 1926 Yılı Bütçe Kanununda Tespit Edilen Unvanlar

MERKEZ				
Reis		Memurin-i merkeziye		Memurin-i ve Müstahdemin-i Daime
TAŞRA				
Memurin-i ve Mustahdemin-i Daime	Memurin-i ve Mustahdemin-i Muvakkate	UMUR-U HAYRİYE		
		Vaiz	Hademe (Cami Görevlisi)	

Kaynak: **Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924-1997)**, Ankara 1999, s. 474.

1924 ve 1925 yıllarında *Hayrat-ı Şerife Hademesi* yanında camilerde görev alacak olan *Kürsü Şeyhi ve Cuma Vaizi* unvanlarının da listede adı geçmiştir. 1926'da ise, din görevlileri ya da cami görevlileri için Hademe isminin geçtiği görülmektedir. Adı geçen yıllarda ne kadar personel alındığına dair rakamsal veri tespit edilememiştir.

25 Kasım 1925'de kabul edilen “Şapka İktisası Hakkındaki Kanun”dan sonra 30 Kasım 1925'de Ceza Kanununun 131. maddesine bir fıkra eklenerek DİR'ne bağlı memurların kıyafetlerini DİR personeli olmayanların giymesi yasaklanmıştır.¹⁴⁴

DİR'nin merkez ve taşra teşkilatlarının kadro yapısı, unvan, adet maaş/ücret olarak ilk defa 1927 yılı bütçe kanununda gösterilmiştir. Buna göre, DİR merkez teşkilatına 57 maaşlı memur, 14 ücretli müstahdem, taşra teşkilatına da 1.373 maaşlı memur ve 5.728 ücretli müstahdem (5.668'i Hayrat Hademesi) olmak üzere toplam 7.172 kadro tahsis edilmiştir.¹⁴⁵

17 Nisan 1927'de kabul edilen “1927 Sayılı Varidat Bütçesi Kanunu'nun 14. maddesi ile cami ve cami hizmetlerinin birleştirilmesi kabul edildi. Söz konusu maddeye dayanarak DİR tarafından hazırlanan “Camilerin Tasnifi ve Hayrat Hademesi Kadrolarının Tespiti Hakkında Talimatname” 8 Ocak 1928'de yürürlüğe girmiştir. 1927'den sonra, DİR'nin devlet ve hükümet yetkililerinin gündeminde fazla yer almadığı dönem olarak dikkat çekmektedir. 1930–1950 yılları arası, Türkiye'de dini hayata getirilen kısıtlamaların arttığı, bunun yanında diyanet hizmetlerinin en zayıf bırakıldığı dönem olmuştur. Bu dönemde resmi dini eğitimi hizmeti de verilememiştir. Bunun için rahat, serbest bir ortam da oluşmamıştır. Bu dönemde vatandaş idarecilerine küsmüş, güveni sarsılmıştır. Bu yıllar, cami ve mescitlerin unutulduğu, bir kısmının satıldığı veya başka amaçlarla kullanıldığı dönem olarak iz bırakmıştır.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Bulut, s. 114

¹⁴⁵ **Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924–1997)**, Ankara 1999, s. 475

¹⁴⁶ Bulut, s. 114

“6995 sayılı kararname: “Cami Hademeleri Nizamnamesinin Mer’iyete Vaz’ı Hakkında Kararname” (kabul tarihi: 12 Ağustos 1928): cami görevlileriyle ilgili kabul edilmiş olan ilk tüzüktür. Tüzüğün İkinci bölümünde (8–25 md.) cami görevlerine alınacak personelin sınav ve atama usulleri ve üçüncü bölümde de (26–42, maddeler) cami görevlileri hakkında yapılacak diğer işlemleri (işten çıkarma ve disiplin cezaları gibi) kapsamaktadır. Tüzükte, cami görevlilerinden her biri için yapılacak sınavlarda sorulacak soru adedi ve konuları da tüzükte belirlenmiştir. Köy imamlarının seçim ve tayinleri ise Köy Kanunu’ndaki esaslara göre yapılacağı hatırlatılmıştır. DİR ile ilgili bu ilk tüzükte cami hizmetleri gruplandırılarak görevlerin mahiyetleri belirlenmiş olmasına rağmen din hizmetlilerinin (Hademe-i Hayrat) görevleri, yetki ve sorumlulukları açıkça belirtilmemiştir.¹⁴⁷

(Tablo 9) 1927–1928 Yılları Bütçe Kanunlarında Tespit Edilen Kadrolar

Yıllar	MERKEZ	TAŞRA			GENEL TOPLAM
		Taşra Diğer Personel	Hademe-i Hayrat	Taşra Toplam Personel	
1927	71	1.433	5.668	7.101	7.172
1928	65	1.395	4.856	6.251	6316

Kaynak: **Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924–1997)**, s. 475.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi 1927 yılında 5668 ücretli Hayrat Hademesi(Cami Görevlisi) kadrosu tahsis edilmiştir. Ancak bu kadro 1928 yılında sayı olarak azalarak 4.856’ya gerilemiştir.

1928 Bütçe Kanunu’nda, DİR merkez teşkilatı kadrosu 65, taşra teşkilatı kadrosu da 6.251, toplam kadro sayısı ise 6.316 olmuştur.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Bulut, ss. 124–125

¹⁴⁸ Kuruluşundan günümüze DİB, (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet ve Faaliyetler)(1924-1997), Ankara 1999, s. 475.

(Tablo 10) 1452 Sayılı Genel Kadro Kanununda ve Bütçe Kanunlarına Ekli D Cetvellerinde Tespit Edilen Kadrolar

Yıllar	1452 Sayılı Genel Kadro Kanunu			Bütçe Kanunlarına Ekli D Cetvelleri				Genel Toplam
	Merkez	Taşra	Toplam	Merkez	Taşra			
					Diğer Personel	Hademec i (Hayrat)	Toplam	
1929	53	485	538	13	895	4.651	5.559	6.097
1930	53	485	538	14	865	4.264	5.143	5.681

Kaynak: **Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924–1997)**, s. 475.

1926 yılına ait din görevlisi sayısı bulunmamaktadır. 1927, 1928, 1929 ve 1930’lu yıllara ait tablolar incelendiğinde hademe-i hayrat kadrolarının ve genelinde de DİR kadrolarının dikkate değer biçimde azaldığı görülmektedir.

30.06.1929 Tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 1452 Sayılı Devlet Memurları Maâşâtı’nın Tevhit ve Teadülüne Dair Kanuna Ekli DİR Kadro Cetveli’nde, ilk defa DİR’in daimi maaşlı kadroları tespit edilmiş ve derece, unvan, adet ve maaş olarak gösterilmiştir.¹⁴⁹

2.5 TEK PARTİLİ REJİM DÖNEMİ (1930–1946)

2.5.1 1930–1949 D.İ.B.’E Bağlı Hademe-i Hayrat Kadrolarının Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne Devri Döneminde Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi ve İstihdamı.

8 Haziran 1931 tarih ve 1827 Sayılı Evkaf Umum Müdürlüğü’nün 1931 Bütçe Kanunu’nun 6. maddesine göre: “Türkiye Cumhuriyeti dâhilindeki cami ve mescitlerin yönetimi ve buralarda görevli olan hayrat hademesi (cami görevlileri) Evkaf Umum Müdürlüğü (Vakıflar Genel Müdürlüğü)’ne devredilmiştir. Buna göre

¹⁴⁹ Aksoy, ss. 77,78

4081 hayrat hademesi (cami görevlisi) ile 26 adet Cuma ve kürsü vaizi kadrolarıyla birlikte Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne geçmiştir. 1931 yılından itibaren cami görevlilerinin Evkaf Umum Müdürlüğü (Vakıflar Genel Müdürlüğü)'ne devredilmesi sebebiyle 1931 yılından itibaren DİR' in toplam kadro sayısında hissedilir derecede büyük bir azalma olmuştur.¹⁵⁰

Cami Görevlisi (Hademe-i Hayrat) Evkaf Umum Müdürlüğü'nün denetimine geçmesi uygulaması 1950'ye kadar sürmüştür.¹⁵¹

Bu durum DİR' in yetki ve fonksiyonlarını daraltmıştır. Başkanlık ve müftülüklerin bu alandaki görevleri ise, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile koordineli olarak cami hizmetlerinin dini yönünü takip, vaizlere vaizlik vesikası vermek ve yapılan vaazları denetlemekle sınırlı kalmıştır. Bu dönemde din görevlilerinin maaşları da Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce ödenirken, sadece İstanbul dışındaki vaizler DİR' den ücret almışlardır.¹⁵²

2.5.2 1930 1940'lı Yıllarda Din Hizmetleri ve Dini Hayatla İlgili Yaşanan Bazı Gelişmeler

Bu dönemde, vatandaşın dini hayatı tamamen devletin kontrol ve denetimine girmiştir. Devlet DİB teşkilatı dışında kendi resmi kuruluşları arasında dine yer vermemiştir. Ayrıca devlet, dini eğitim-öğretim yaptıracak okullar açmamış, DİB' e de kendi elemanlarını yetiştirme izni vermemiştir. Artık Türkiye'de din, dini hayat ve din eğitimi ve öğretimi bakımından tam anlamıyla boşluk yılları başlamıştır.¹⁵³

Bu dönemde Atatürk tamamı Hafız ve bestekâr-hafızlardan oluşan 10 kişilik bir komisyon kurdu. 1931 yılının ramazanının 15'inden itibaren Şubat 1932'de ezan, kamet ve tekbir Türkçeleştirilmiştir. 3 Şubat 1932'de bir ramazan akşamı teravih namazından itibaren Ezan kamet ve tekbir Türkçe olarak okunmağa başlamıştır. Halkın ve din görevlilerinin şiddetli tepkisini çeken bu uygulama, 18 yıl

¹⁵⁰ **Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924–1997)**, Ankara 1999, ss. 24, 25

¹⁵¹ Aksoy, s. 78

¹⁵² Bulut, s. 115

¹⁵³ Öcal, ss. 37, 38

boyunca devam etmiştir. Bu süre zarfında ezan: “Allah-u Ekber, Allah-u Ekber!..” yerine; “Tanrı Uludur, Tanrı Uludur!...” şeklinde başlanarak okunmuştur. Türkçe ezan okumayan cami görevlilerine, Türk Ceza Kanunu’nun 526. maddesine göre; 3 ay ile 6 ay arası hapis, “bin” liradan” üç bin” liraya kadar da para cezası uygulanmıştır.¹⁵⁴

15 Kasım 1935’de çıkartılan 2845 Sayılı “Cami Ve Mescitlerin Tasnifine ve Tasnif Harici Kalacak Cami ve Mescit Hademesine Verilecek Muhassarat Hakkında Kanun” gereği, tasnif dışı bırakılan cami ve mescitlerin bir kısmı kapatılmış, bir kısmı da başka amaçlarla kullanılmıştır. Ayasofya Camii bu dönemde müzeye çevrilmiştir.¹⁵⁵

1940’lı yıllara gelindiğinde ülkede artık kimse kolay kolay dini eğitim ve öğretim yapma veya yaptırabilme cesaretini gösteremiyordu. Din eğitimi ve öğretimi resmen yasak olduğu için, vatandaşlar gayr-i resmi olarak ve gizli gizli bazı evlerde veya özel yerlerde bu faaliyeti sürdürmeye çalışıyorlardı. Bu faaliyet genellikle, Kur’an-ı Kerimi yüzünden okuyabilecek kadar ve basit bazı ilmihal bilgilerini öğretmek veya öğrenmekten ibaretti. Bunu yapanlar yakalandıkları takdirde çeşitli cezalara çarptırılıyordu.¹⁵⁶

1940’yıllarda ders kitaplarının müfredatlarından ve konularından yapılan müdahalelerle “ Allah’ın varlığını, birliğini çağrıştıracak” kavramlar bile çıkarılmağa çalışılmıştır.

Hz. Muhammed (sav) ise şu şekilde tanıtılmıştır:

“Hz. Muhammed birdenbire” Allah’ın Resulüyüm” diye ortaya çıkmamıştır. O, Arapların ahlak ve adetlerinin pek fena pek ilke islahata muhtaç olduğunu anlamış bunları islah için تنها yerlere çekilerek senelerce düşündükten sonra kendisine vahiy ve ilham fikri doğmuştur... Kendisini uyaran gücün tabiatüstü olduğuna inancı, onu harekete geçiren samimi heyecanı olmuştur.”

¹⁵⁴ Öcal, ss. 37, 38

¹⁵⁵ Bulut, s. 115

¹⁵⁶ Öcal, ss. 37, 38

1940'lı yıllarda dini kitap dergi vb. yayınlar da yasaklanmış yayımlananlar ise toplattırılmıştır. Bu konudaki tipik bir örneği sizinle paylaşmak istiyorum:

Zamanın Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Ahmet Hamdi Akseki 1943 yılında Peygamberimiz Hazreti Muhammed'le ilgili bir kitap yazmıştır; fakat kitap yayımlandıktan sonra İçişleri Bakanlığı'nca sakınca bulunarak toplattırılmıştır. Bunun üzerine A. Hamdi Akseki kitabın toplattırılma sebebini öğrenmek üzere müracaatta bulunmuştur. Müracaata verilen cevap aynen şöyledir:

Yazılan bu yazıya zamanın matbuat umum müdürü Vedat Nedim TÖR aynen şu cevabı vermiştir:

“Muhterem! Mektubunuzu aldım. Biz her ne şekil ve surette olursa olsun memleket dâhilinde dini neşriyat yapılarak dini bir atmosfer yaratılmasına ve gençlik için dini bir zihniyet fideliği vücuda getirilmesine taraftar değiliz.

Zat-ı âlilerinin herkesçe de müsellemler olan ilim ve faziletinize hürmetkârlarız. Ancak, günün bu kabil neşriyata tahammülü olmadığını siz takdir edersiniz.”¹⁵⁷

Matbuat Umum Müdürü tarafından zamanın Diyanet İşleri Başkan Yardımcısına verilen bu cevaptan sonra fazla söz söylemeye ihtiyaç yoktur. Durumun vahameti tüm çıplaklığıyla ortadadır.

Yine bu yıllarda Diyanet işleri eski başkanlarından Ahmet Hamdi Akseki'nin tespitlerine göre, 1950 yılına gelindiğinde dini hayat bakımından memleketimizin içine düştüğü üzücü durum şöyle idi:

“...Aradan uzun zaman geçmiş olmasına rağmen Milli Eğitim Bakanlığı 430 no.lu (Tevcih-i Tedrisat Kanun) ile taahhüd eylediği vazifeyi yapmamış, yapamamış ve DİB'ni yakinen ilgilendiren dini vazifelerinde istihdam edilecek hiçbir eleman vermemiş olması ve başkanlığın da bugüne kadar din adamları yetiştirecek mesleki bir

¹⁵⁷ Öcal, ss. 42, 43

müesseseye sahip bulunmaması yüzünden bugün memleketin birçok yerinde hakiki ve münevver (aydın) din adamı bulmak şöyle dursun, camilerde mihraba geçerek halka namaz kıldırarak, minbere çıkıp hutbe okuyacak bir imam ve hatip bile bulunmamaktadır. Hatta bazı köylerimizde ölenlerin teçhiz ve teklifini ile ebedi istirahatgahlarına tevdi gibi en basit dini bir vazifeyi ifa edecek kilseler dahi bulunmamakta ve cenazelerin kaldırılmasından günlerce ortada kalmakta olduğu senelerden beri işitilmekte ve görülmektedir.”¹⁵⁸

O yıllarda din görevlisi yetiştirecek eğitim kurumlarının bulunmadığını ve camilerde mihraba geçecek, hutbe okuyacak ve hatta en önemlisi ölmüş bir kişiye o toplumun en son vazifesi olan cenazesini kaldırma işini yapacak din görevlilerinin bile bulunmadığını daha önce Diyanet İşleri Başkanlığı yapmış olan Ahmet Hamdi Akseki'nin ifadelerinden öğrenmiş bulunuyoruz. İstihdam eksikliği kendisini göstermektedir.

O yıllarda İstanbul Millet Vekili olan Hamdullah Suphi Tanrıöver Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin 2.02.1947'de toplanan Yedinci Kurultayı'nda yaptığı konuşmasında şunları anlatmıştır:

“Bugün kırk bin köyümüz vardır, her köyde birer mescit tasavvur ediyorum, -kırk bin mescit eder, kasabaları, büyük şehirleri gözümün önüne getiriyorum, en aşağı on bin cami vardır. Bunların hepsinin mecmuu elli bin eder. Bu camilerde ve mescitlerde vazife görecek imamlara, hatiplere ihtiyacımız var mıdır, yok mudur? Aziz arkadaşlar muhterem arkadaşlarımızdan bazıları köylerin imama ihtiyacı olduğunu söyledi. Arkadaşlar en yakın misalini arz edeyim. Şu büyük millet meclisinde mevzu bahis oldu. Bir münakasadan sonra dışarıya çıktığım zaman altı tane Meclis hademesi yanıma geldi. Gözleri yaşlı olarak şunları söyledi:

¹⁵⁸ Öcal, s. 43

Vallahi billahi altı köyümüz de bir tek imam kaldı. Ölülere nöbet bekletiyoruz. Ondan kalkıp bu köye geliyoruz ve boyuna köy değiştiriyor. Eğer bize imam ve hatip vermezseniz ölülerimizi köpek leşi gibi toprağa gömeceğiz.”¹⁵⁹

Bu yıllarda eski Şer’i ye Vekili Abdullah Azmi ve Erzurum Mebusu Raif Efendi’nin İmam-Hatip Mektepleri ve İlahiyat Fakültesi’ni sorunları hakkındaki yoğun eleştirileri yüzünden bunalan Vasıf Çınar sonra sırasıyla önce Şükrü Saraçoğlu Bey hemen ardından da H. Suphi Tanrıöver Bey Maarif Vekili yapılmışlardır. Bu iki bakan dönemlerinde, İmam-Hatip Mekteplerinin lise kısımlarını açıp mezunlarını İF’ye alacaklarını, diğer öğrencileri de köy öğretmeni, köy ve şehir imamı yapabileceklerini belirtmişler ancak Vasıf Çınar bu görüşe karşı çıkmıştır. Tanrıöver’in 1925’te söylediği gibi 1930 yılında İmam-Hatip Mektepleri, 1933’te de Dârul Fünûn İF kapatılmıştır. Bu dönemde yaşanan ve tespit edebildiğimiz olaylar açıkça göstermektedir ki, halkın din ve din görevlileri ile ilgili çok yoğun talepleri bulunmasına rağmen yeterli sayıda din görevlisi tayin edilmemiştir. Kısaca bu yıllar, siyasi otoritenin de etkisi ile din görevlilerinin istihdamının yok denecek kadar azaldığı, köylerin imamsız bırakıldığı yıllar olarak hatırlanır olmuştur diyebiliriz. Çok partili demokrasiye geçiş döneminde, öncülüğünü Fatin Göçmen Bey’in yaptığı CHP’li muhafazakâr bir grup ile hareket eden ve dönemin DİB olan Ahmet Hamdi Akseki’nin de savunduğu DİB’e bağlı İF ve İHO düşüncesine destek veren H. Suphi Tanrıöver, bu projeyi kabul siyasi iktidarlara ettirememiştir. Cumhuriyet tarihinde din eğitiminde restorasyon dönemi olarak bilinen 1946–1950 yılları arasındaki sürece de öncülük etmiş önemli bir aktör olmuştur.¹⁶⁰

1930’lu yıllar sadece DİR’de değil Maarif Vekâletine bağlı olarak din eğitimi alanında da olumsuz politikaların yürütüldüğü dönem olmuştur. 1930’lu yılların başında şehir ilkokullarının ve ilk öğretmen okullarının programlarından, 1939’da köy ilkokullarının programlarından din derslerini kaldıran zamanın tek partili iktidarı

¹⁵⁹ Veli Öztürk, (**H. Suphi Tanrıöver’in Din Eğitimine İlişkin Görüşleri**) Dokuz Eylül İF Dergisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 2003, ss. 219, 220

¹⁶⁰ V. Öztürk, s. 227

konumundaki CHP (Cumhuriyet Halk Partisi), 1929–1930 eğitim-öğretim döneminde İ-H Mekteplerini, 1933'te de Dârul Fünûn İF'yi kapatarak din eğitime son vermiştir. Anayasanın din ve vicdan özgürlüğü ile ilgili açık hükmüne rağmen din eğitime son verilmesine yönelik alınan keyfi kararlar eleştiri konusu bile yapılamamıştır.¹⁶¹

2.6 ÇOK PARTİLİ DEMOKRASİ DÖNEMİ (1946–2010)

2.6.1 1949–1965 Çok Partili Döneme Geçiş ve DİB Teşkilat Kanunu Öncesinde Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi ve İstihdamı.

Çok partili demokrasiye geçişin yaşandığı 1945 yılından itibaren örgün ve yaygın din eğitiminin sorunları yeniden tartışılmaya ve çıkış noktaları aranmaya başlanmıştır. Yeni kurulan partilerin parti tüzüklerinde ve programlarında din eğitimi ile ilgili çalışmalara ve açılımlara yer verilmeye başlanmıştır.¹⁶²

İlk defa 1946 da çok partili siyasi seçimler yapılmış, CHP tekrar iktidar olmuştur. Bu yıllarda hükümet ilkokullara din bilgisi dersleri konulmasını, hacca gidişe istisnai bazı şartlarla izin verilmesi, ülke genelinde bulunan binlerce türbeden sadece 19 tanesinin açılması kararlaştırılmıştır. Kuruluşundan bu yana ihmal edilen DİB'na Hükümet tarafından göstermelik de olsa ilgi duyulmaya başlanmıştır. Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak 1949 yılında bir ilahiyat fakültesi açılması kararlaştırılırken, sembolik de olsa imam ve hatip yetiştirme kurslarının açılması benimsenmiştir.¹⁶³

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 1945 yılından itibaren Türkiye'de din, din hizmetleri ve laiklik konularında daha yumuşak bir politika izlemeye başladı. Ayrıca 1947 yılında hacca gideceklere döviz tahsis edildi. Bütün bu yaşananlar sonrasında camilerin ve görevlilerin idaresi, 23 Mart 1950'de çıkartılan 5634 Sayılı Kanunun yürürlüğe girmesine kadar 19 yıl süreyle Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlı olarak kalmıştır. 1946'da çok partili politikaya geçişle birlikte, laiklik konusunda az da olsa bir yumuşama sürecine girilmiştir. 1950'de Demokrat Parti iktidara gelince ezanı

¹⁶¹ V. Öztürk, s. 132

¹⁶² V. Öztürk, s.132

¹⁶³ Öcal, s. 50

yeniden Arapça okutmak için kanun teklifi verdiğinde muhalefette bulunan CHP milletvekilleri de olumlu oy kullanmışlardı. Genel olarak, Cumhuriyet'in ilk 20–25 yıllık katı uygulamaları terk edilmiştir. 15 Ocak 1949'da Ankara ve İstanbul'da on aylık İmam-Hatip Kursları eğitime başlamıştır.¹⁶⁴

3665 Sayılı Kanuna Ek Kanun olarak 23.03.1950 tarih ve 5634 Sayılı Kanunla Diyanet Teşkilatı'nda bir takım yenilikler getirilmiştir. Buna göre;

a--- Teşkilatın ismi “Diyanet İşleri Başkanlığı” olmuştur.

b--- Camiler ve cami görevlileri ile ilgili olarak 1931 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredilen görev ve yetkiler tekrar DİB'na verilmiştir. 4.503 adet Hayrat Hademesi (Cami Görevlisi) DİB bünyesine alınmıştır.

c-- Köy ve kasabalarda kadrosuz olarak imamlık yapılması dahi Başkanlık ve müftülüklerin yazılı iznine bağlanmıştır.

d--- Başkanlık merkez teşkilatına 52, taşra teşkilatına da 889 olmak üzere toplam 941 kadro ihdas edilmiştir.¹⁶⁵

DİR tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olan bu kanunla teşkilat yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenleme aynı zamanda tek partili dönemde yapılan son kanuni düzenleme olmuştur. Camilerin ve din görevlilerinin, DİB ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün koordinesiyle idare edilmesi kargaşaya sebep olmuş, hizmette aksaklıklar meydana gelmiştir. Bu kanundan sonra din hizmetleri personelinin tayin, nakil, görevden alma gibi tüm işlerini idare etmek amacıyla Hayrat Hademesi İşleri Müdürlüğü kurulmuştur. Bu kanunla ilk defa DİB bünyesinde bir yayın müdürlüğü kurulmuştur. 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerde Demokrat Parti (DP) iktidara gelmiş ve 16 Haziran 1950 tarihli 5665 sayılı Kanun'la “Arapça ezan yasağı” kaldırılmıştır. Ülkede eğitim faaliyetlerine devam eden hızlandırılmış imam-hatip kurslarının din görevlisi yetiştirmede yetersiz kaldığı görülerek 13 Ekim 1951 tarihli ve 601 Sayılı Müdürler Komisyonu kararı ile 1951'de yedi yerde birer İmam-Hatip Okulu açılmıştır. 19 Eylül 1956'da Ortaokullara Din Dersleri konmuş, 1959'da İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü açılmıştır. Devlet radyosunda Kur'an-ı Kerim

¹⁶⁴ Bulut, ss. 115–116

¹⁶⁵ **Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924–1997)**, Ankara 1999, s. 25

yayını yapılmaya, 6 Mart 1953'den itibaren ise Ankara Radyosu'nda "ahlak saati" yayınlanmaya başlamıştır.¹⁶⁶

(Tablo 11) 1950–1954 Yıllarında, 5634 Sayılı Teşkilat Kanunu'nda ve Bütçe Kanunlarına Ekli D ve S Cetvellerinde Tespit Edilen Kadrolar

Yıllar	Bütçe Kanunlarına Ekli S Cetvellerindeki Kadrolar ve Personel Sayısı	D.İ.B. Personeli Genel Toplamı
	Hayrat Hademesi Din Görevlisi (İ-H, M-K)	
1950	4.503	5.839
1951	4.807	6.245
1952	5.750	7.298
1953	6.750	8.383
1954	7.500	9.265

Kaynak: **Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924–1997)** Ankara 1999, s. 479. Not: İ-H: İmam-Hatip, M-K: Müezzin-Kayyım'dır.

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle, DİB'in bütçe imkânları da geliştirilmiştir. 2 Temmuz 1951'de dini yayınlar döner sermayesi kanunu çıkartılarak DİB bütçesine özel takviye ve tahsisatlar ayrılmaya başlanmıştır.¹⁶⁷

11.02.1955 tarihinde kabul edilen ve 01.03.1955 tarihinde yürürlüğe giren, 5634 Sayılı Kanun'da değişiklik yapılması hakkında 6465 Sayılı Kanun Eki Cetvel'e göre İHO mezunlarının maaşlı memur olarak tayin olması için 1.000 adet İH kadrosu da tahsis edilmiştir.¹⁶⁸

İmam, hatip, müezzin-kayyım gibi cami görevlilerini ifade etmek üzere kullandığımız "din görevlisi" kavramı, 1960'lı yıllardan sonra kullanılmaya başlanmıştır. Bu yıllara kadar din ve cami hizmetlerini ifade etmek üzere "hademe

¹⁶⁶ Bulut, ss. 116- 117

¹⁶⁷ Bulut, s. 155

¹⁶⁸ Aksoy, s. 80

(hizmetliler)” ve “hayrat” kelimelerinin birleşmesinden oluşan “hademe-i hayrat” kavramı kullanılmıştır. Kavramların içerisinde geçen “hademe” kelimesinin günümüzde “hizmetli” olarak algılanmasından dolayı bu tabir artık din görevlileri için kullanılmamaktadır.¹⁶⁹

(Tablo 12) 5634 ve 6465 Sayılı Teşkilat ve Bütçe Kanunlarına Ekli D ve S Cetvellerinde Tespit Edilen Din Görevlilerinin Kadro Sayıları

Yıllar	5634 ve 6465 Sayılı Teşkilat Kanunları		Bütçe Kanunları Ekli D ve S Cetvelleri		Genel Toplam	6465 S.K. ile verilen 1.000 İ-H kadrosundan L cetvelleri ile tutulan kadrolar
	İmam Hatip	(Diğer Personel ile Beraber) Toplam	S Cetveli Hayrat Hademesi (İ.H. , M.K)	(Diğer Personel ile Beraber) Toplam		
1955	1.000	1.999	7.750	8.631	10.630	800
1956	1.000	1.999	8.250	9.102	11.101	900
1957	1.000	2.021	9.250	10.180	12.201	880
1958	1.000	2.043	9.500	10.431	12.474	800
1959	1.000	2.060	9.750	10.916	12.976	550
1960	1.000	2.077	10.500	11.758	13.835	550
1961	1.000	2.077	10.250	11.394	13.471	500
1962	1.000	2.077	10.250	11.393	13.470	350
1963	1.000	2.077	10.250	11.394	13.471	350
1964	1.000	2.077	10.326	11.470	13.547	50
1965	1.000	2.077	11.354	12.598	14.675	---

Kaynak: Mehmet Bulut, Doktora tezi s. 155 ve Mehmet Aksoy, s. 80 bkz.

Tablodanda görülebileceği gibi 1957–1960 yılları arasında arttığı, 1965 yılına kadar bir duraklama dönemine girdiği, 1965 yılında tekrar yükselişe geçtiği belirgin bir şekilde fark edilmektedir. Kadro sayılarında meydana gelen bu gelişmelerde 1960

¹⁶⁹ *Diyanet İlmî Dergi*, DİB Yayınları, Cilt 41, Sayı 3, Ankara 2005, ss. 56,57

ihtilali öncesi ve sonrası düşünüldüğünde hükümetlerin ihtilalin etkisinde kalmadığı özgür dönemlerde daha fazla kadroya izin verdiği, ya da ihtilal dönemlerinde açık bir duraklamanın yaşandığı görülmektedir.

2.6.2 1965–2010 D.İ.B. Teşkilat Kanunu Yürürlükte Olduğu Dönemde Din Görevlisi Yetiştirilmesi ve İstihdamı.

2.6.2.1 1965- 1970 Yılları Arasında Din Görevlilerinin İstihdamı

1961’de Milli Birlik Komitesi üyelerinden Ahmet Yıldız bir kanun teklifi vermiştir. Teklifin gerekçesinde özetle şu ifadeler yer veriliyordu:

“DİB’ in 1935 tarihinde çıkarılmış bulunan Teşkilat ve Vazifeleri Hakkındaki Kanunun bugünkü cemiyetimizin icaplarına cevap veremediği; diğer müteferrik kanunlar ve tüzüklerle idare edilmeğe çalışan vazifelerin istenilen nitelikte olmadığı; kadroların, bütün vatan sathında bu teşkilatın kurulmasında gözetilen gayeyi gerçekleştirmeye elverişli bulunmadığı; cüz’i olan ücret ve maaşların, dini kültür bakımından kifayeti olmayan ve noksan bulunan elemanlarla, İslam dininin ulvi esaslarına tam bir vukufu ve bugünkü dünya kültürüne refakat edecek bir zihniyeti sağlamaya mani olduğu; buna mukabil iş bu teşkilatın laik ve demokratik devlet bünyemizde bütün etüdünü yapacak, halkı hurafelerden kurtaracak bir kudret ve seviyeye gelmesinin zaruri olduğu; bunun için batı ülkelerindeki emsallerine uygun şekilde bu vazifeyi başaracak din adamlarına ihtiyaç bulunduğu malumlarıdır.”

Bütün bu teklifler meclis tarafından birleştirilerek 633 Sayılı DİB Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun 22.06.1965 tarihinde kabul edilip 02.07.1965 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla Başkanlıkta yeni birimler ilave edilerek teşkilat geliştirilmiş ve gerçekten günün şartlarına göre daha geniş bir hizmet imkânı sağlanmıştır. Bu kanunun getirdiği bazı yenilikler ise şunlardır:

a- Kadrolu imam-hatiplik için imam-hatip okulu mezunu olma şartının aranması,

b- Bucak, köy ve camileri için, ihtiyaç karşılancaya kadar her yıl iki bin imam-hatip kadrosu verilmesi, hükme bağlanmıştır.¹⁷⁰

22 Haziran 1965’de kabul edilen 633 Sayılı Kanunla DİB’ in merkez ve taşra teşkilatları yeniden oluşturuldu. Kuruluşundan itibaren ilk kez detaylı bir teşkilat kanunu çıkartılmış oluyordu.¹⁷¹

(Tablo 13) 633 Sayılı Teşkilat Kanununda ve Bütçe Kanunlarına Ekli D ve S Cetvellerinde Tespit Edilen Kadrolar İle L Cetvellerinde Tutulan Kadrolar

Yıllar	633 Sayılı Teşkilat Kanunu		BÜTÇE Kanunlarına Ekli D ve S Cetvelleri				Genel Toplam	633 S.K. İle verilen 16.342 İ-H ve M-K Kadrlarından Lcetvelleri ile tutulan kadrolar
	Taşra İ-H ve M-K	Taşra ve Merkez tüm Personel Toplamı	D CETVELİ		Cetveli İ-H ve M-K	Toplam		
			Taşra Bucak Köy İ-H	Taşra ve Merkez Tüm Personel Toplamı				
1965	16.342	19.693	-----	929	11.354	12.283	31.796	3.500
1966	16.342	19.693	4.000	4.510	11.354	15.864	35.557	3.500
1967	16.342	19.693	6.000	6.797	3.750	10.547	30.240	3.100
1968	16.342	19.693	8.000	8.773	1.380	10.153	29.846	2.850
1969	16.342	19.693	10.000	10.792	737	11.529	31.222	2.350
1970	16.342	19.693	12.000	12.823	544	13.367	33.060	2.000

Kaynak: **Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924–1997)** Ankara 1999, s. 480.

15 ağustos 1965’de yürürlüğe giren 633 sayılı bu kanunla ekli 2 sayılı cetvelle DİB’ in kadroları yeniden düzenlenmiştir. Merkez teşkilatına 203, taşra teşkilatına da 19.490 olmak üzere toplam 19.693 kadro tahsis edilmiş; bütçe kanunlarına ekli (D) ve (S) cetvellerinde yer alan 12.283 adet kadro ile başkanlığın

¹⁷⁰ **Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924–1997)** Ankara 1999, ss. 26–27

¹⁷¹ Bulut, s. 119

bu tarihteki kadro sayısı 31.976'ya ulaşmıştır. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu uyarınca, personelin intibak işlemlerinde kullanılmak üzere 31 Temmuz 1970 tarih ve 1322 Sayılı Genel Kadro Kanunu ile DİB' e çeşitli sınıf ve derecelerden 31.149 adet kadro verilmiştir. Başkanlığın toplam personel sayısı 1973'te 28.154; 1974'te 41.450; 1975'te 45.000; 1978'te 48.803; 1979'da 50.765; 1981'de 51.500'dür. 18 Temmuz 1984 tarih ve 84 / 8360 Sayılı BKK ile DİB' e toplam 78.582 kadro tahsis edilmiş, bu kadrolar 1985, 1986 ve 1987 yılında serbest bırakılmıştır.¹⁷²

19 Nisan 1967'de Cumhurbaşkanımız Cevdet Sunay, DİB' i ziyaret etti. Bu ziyaretle Türkiye'de ilk defa bir Cumhurbaşkanı DİB' i ziyaret etmiş oluyordu. Ziyaret esnasında Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, DİB ve faaliyetleri hakkındaki düşüncelerini açıklamış; kendisine de başkanlığın çalışmaları hakkında briefing sunulmuştur. Kuruluşundan itibaren başkanlığın bütçeleri, devletin genel bütçesinden pay ayırmak suretiyle oluşturulmuştur. Yalnız köylerde görev yapan imamların ücretleri 1970'li yıllara kadar köy bütçesinden karşılanmıştır. Günümüzde kadrosu bulunan bütün cami görevlileri de dâhil olmak üzere, DİB' in tüm personel ve diğer giderleri Başkanlık bütçesi ile karşılanmaktadır. 1975 yılında kurulan Türkiye Diyanet Vakfı (TDV)' de başkanlık hizmetlerine mali katkıda bulunmaktadır.¹⁷³

1970 yılına kadar barem dışı olarak bütçe kanunlarının S cetvellerinde hayrat hademesi (imam-hatip, müezzin kayyım) kadroları, D cetvellerinde ise Kur'an öğreticisi, bucak ve köy imam-hatipleri, daktilo, hademe, kayyım, bekçi ve şoför kadroları gösterilmiştir.¹⁷⁴

2.6.2.2 1970–1980 Yılları Arasında Din Görevlilerinin İstihdamı

657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu uyarınca, personelin intibak işleminde kullanılmak üzere, 31.7.1970 Tarih ve 1322 Sayılı Genel Kadro Kanunu ile DİB' e çeşitli sınıf ve derecelerden toplam 31.149 adet kadro verilmiştir.¹⁷⁵

¹⁷² Bulut, s. 153

¹⁷³ Bulut, ss. 119, 154

¹⁷⁴ **Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924–1997)** Ankara 1999, s. 480

¹⁷⁵ Aksoy, s. 80

(Tablo 14) 1322 Sayılı Genel Kadro Kanununda Tespit Edilen ve BKK İle Sınıflar İtibariyle Yıllara İhdas Edilen Kadrolar

Yıllar	Sınıflar					Toplam
	Genel İdare Hizm.	Din Hizm.	Yard. Hizm.	Eğit. Öğretim Hizm.	Teknik Hizm. Sağlık Hizm. ve Döner Sermaye	
1971	1.687	28.557	886	----	19	31.149
1972	1.705	31.270	882	-----	19	33.876
1973	1.669	33.988	892	5	18	36.572
1974	1.498	39.038	890	5	19	41.450
1975	1.546	38.928	941	9	28	41.452
1976	1.764	42.249	993	8	28	45.042
1977	1.912	43.589	998	8	35	46.542
1978	1.931	45.727	1.036	8	30	48.732
1979	1.954	47.738	1.035	8	30	50.765
1980	2.181	49.820	1.239	8	30	53.278

Kaynak: **Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924–1997)** Ankara 1999, s. 481. (Din Hizmetleri Sınıfı: Vaiz, Kur'an Kursu Öğreticisi, murakıp, **İmam-Hatip, Müezzin Kayyım** ve dersiam. Yardımcı kadrolarını içine almaktadır.)

(Tablo 15) 31.7.1970 Tarih ve 1322 Sayılı Genel Kadro Kanunu İle DİB' de Tespit Edilen Kadrolar

Yıllar	MERKEZ			TAŞRA			Genel Toplam
	Din Hizm.	Diğer Personel	Toplam	Din Hizm.	Diğer Personel	Toplam	
1970	11	273	284	28.510	2.355	30.865	31.149

Kaynak: **Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924–1997)** Ankara 1999, s. 481.

(Tablo 16) Yıllara Göre DİB Personel Sayısı ve Din Görevlileri Sayısı

Yıllar	Toplam İ-H Sayısı	Toplam M-K Sayısı	Toplam Taşra Teşkilatı Din Hizmetleri Çalışanı Sayısı	Toplam Personel Sayısı	Toplam Kadro Sayısı
1970			24.488	25.236	31.149
1973			28.745	30.970	36.572
1981	30.806	7.091	40.557	43.197	53.278

Kaynak: **İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı**, Ankara 1990, D.İ.B. APK. Dairesi Başkanlığı Yayını ss. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. Not: rakamlar 31 Aralık tarihi itibariyledir.

Tablolardaki verilerden de anlaşılacağı üzere her geçen yıl personel sayısı özellikle de din görevlilerinin sayısı artmaktadır. Haliyle böyle devasa bir teşkilatın yönetimi konusunda düşünülmüş ve yeni birimler ve müdürlükler kurulmuştur. Bu yıllarda, görülen lüzum ve ihtiyaç üzerine, Bakanlar Kurulu Kararı ile “Araştırma Plan ve Program Bütçe Baş Müşavirliği” (1971), “Dış Hizmetler Müdürlüğü” (1971) ve “Hac İşleri Müdürlüğü” (1976) kurulmuştur. 1978 yılında, Bakanlar Kurulu Kararı ile “Din Hizmetleri Dairesi” ve “Olgunlaştırma Dairesi” ve ilk defa Müşavir kadroları ihdas edilerek Yurtdışı Teşkilatı kurulmuştur. Başkanlığın ilk Eğitim Merkezi 1973’de Bolu’da açılmış sonra sırasıyla Ankara, İstanbul (Haseki), Elazığ/Harpur, Antalya, Kastamonu, Manisa, Konya ve Bolu/ Akçakoca eğitim merkezleri hizmete girmiştir. Bunlardan İstanbul (Haseki) ve Konya Selçuk eğitim merkezlerinde uzun süreli ihtisas eğitimi yapılmaktadır.

1977 ve 1978 yılları hac mevsiminde yapılan hac organizasyonları başarılı ve yararlı görüldüğünden 1979’da “Hac Dairesi” kurulmuş ve BKK ile 1979’dan itibaren hac seferlerinin organizesi DİB’ e verilmiştir.¹⁷⁶

DİB için hazırlanan 1982 Sayılı Yeni Teşkilat Kanunu 26 Nisan 1976’da TBMM’ce kabul edilmiş ancak zamanın Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından açılan dava sonucu söz konusu kanun Anayasa Mahkemesi’nce iptal edilmiştir.

¹⁷⁶ **Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924–1997)** Ankara 1999, s. 27

Başkanlık bu tarihten 2010 yılı Temmuz ayına kadar yasal bir boşluk içinde hizmetlerini BKK ve yönetmeliklerle yürütmeye çalışmıştır.¹⁷⁷

633 Sayılı Kanun, 2088 Sayılı Kanunla, imam-hatip lisesi mezunu yeterli sayıda görevli bulunmadığı için daha önceden vekâleten göreve alınmış bulunan, yaklaşık 12.000 ilkokul mezunu İH 24.12.1979 tarih ve 2088 Sayılı Kanunla asalete geçirilmiştir.¹⁷⁸

2.6.2.3 1980–1989 Yılları Arasında Din Görevlilerinin İstihdamı

1980’li yıllardan itibaren personel sayısındaki artışa paralel olarak DİB bütçesinde ortaya çıkan şişkinlik, çeşitli spekülasyonlara neden olmuş, devlet bütçesinden din görevlilerine pay ayırmanın, laiklik ilkesine aykırı olacağı tartışılmıştır. Tartışılmasına rağmen teşkilat devletin ödenekleriyle hizmetlerine devam etmiştir. 1981 yılında DİB’ in bütçesi 11,3 milyar olarak belirlenmiştir. 1988’den itibaren teşkilatın bütçesindeki yükseliş biraz daha arttı. 1995 yılına geldiğimizde DİB için bütçeden ayrılan pay 12,3 trilyon olarak kabul edilmiştir. DİB yetkilileri, yüksek rakamlarla ifade edilen bütçelerin personel sayısından kaynaklandığını, din hizmetlerine yatırım için fazla bir para kalmadığını ifade etmektedirler.¹⁷⁹

DİB 1965 tarihinde yürürlüğe konulan 633 sayılı DİB Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunla hukuki statüsüne kavuşturulmuş ancak başkanlığın bugünkü teşkilat yapısı, 18.07.1984 tarih ve 190 sayılı KHK eki kadro kararnamesiyle oluşturulmuştur. DİB’ e 1961 ve 1982 Anayasaları’nda, ayrı maddelerde yer verilmiş ve adı geçen anayasalardaki maddeler sayesinde DİB anayasal bir kuruluş haline getirilmiştir.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Bulut, s. 119

¹⁷⁸ **Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924–1997)** Ankara, s. 27

¹⁷⁹ Bulut, ss. 155, 156.

¹⁸⁰ **İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı**, DİB APK. Dairesi Başkanlığı Yayını, Ankara 1990, s. VII

1982 Anayasa'sında DİB'na "Yürütme" bölümü içinde yer verilmiştir. Maddenin gerekçesinde Cumhuriyet'in hemen başlangıcından itibaren genel idare içinde yer alan DİB' in yine aynı statüye bağlı kalmasının yerinde görüldüğü belirtilmiştir."

1982 Anayasa'sı, DİB' in, mevcut konumunu muhafaza etmiş, özel kanunla gösterilen görevleri "laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek" yerine getireceğini belirtmiştir. (mad.136).¹⁸¹

190 Sayılı KHK'nin Eki Sayılan 18.07.1984 tarih ve 84 / 8.360 sayılı BKK eki kadro cetvelinde DİB' in bütün kadroları yeniden tespit edilmiş; merkez teşkilatına 1.082, taşra teşkilatına 77.251, yurt dışı teşkilatına 143 olmak üzere toplam 78.582 kadro tahsis edilmiştir. Ancak söz konusu cetvelde tutulu bulunan kadrolar, 1985, 1986 ve 1987 yıllarında çıkarılan BKK'lar ile serbest bırakılmıştır.¹⁸²

¹⁸¹ Bulut, s. 120

¹⁸² **Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924–1997)** Ankara 1999, s. 482

(Tablo 17) Yıllara Göre DİB Personel Sayısı ve Din Görevlileri Sayısı

Yıllar	Toplam İmam- Hatip Sayısı	Toplam Müezzin Kayyım Sayısı	Toplam Taşra Teşkilatı Din Hizmetleri Çalışanı Sayısı	Toplam Din Hizmetleri Çalışanı Sayısı	Toplam Personel Sayısı	D.İ.B. TOPLAM KADRO SAYISI
1981	30.806	7.091	40.557	40.557	43.197	53.278
1982	31.639	7.068	41.624	41.624	44.369	53.278
1983	33.056	6.996	43.242	43.242	46.665	53.582
1984	35.819	7.003	46.302	46.304	49.784	61.082
1985	39.903	7.252	51.447	51.449	55.380	61.082
1986	45.219	7.889	57.733	57.734	61.929	67.082
1987	47.006	8.000	60.304	60.306	65.361	78.832
1988	50.814	8.467	64.630	64.635	70.099	84.712
1989	54.598	9.027	69.232	69.238	74.930	84.720

Kaynak: **İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı**, DİB APK. Dairesi Başkanlığı Yayını, Ankara 1990, ss. 1–8

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 1981 ile 1989 yılları arasında din görevlisi sayısının dolayısıyla da DİB toplam personel sayısının hızla arttığı, yaklaşık 53.000 civarında olan toplam personel sayısının yaklaşık 85.000 civarına ulaştığı görülmektedir. 1981’de 30.806 olan İH sayısının 1989 yılına gelindiğinde 54.598 olduğu görülmektedir.

Cumhuriyet Dönemi’nde yapılan camilerin en büyüğü olan Ankara Kocatepe Cami’inin, 28 Ağustos 1987’de resmi açılışını, Anavatan Partisi Genel Başkan’ı ve dönemin Başbakan’ı Turgut Özal yapmıştır.¹⁸³

¹⁸³ Bulut, s. 120

10.06.1987 tarih ve 14.983 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 14.05.1987 tarih ve 87 / 11.810 sayılı BKK ile başkanlığa ait tutulu kadrolardan Din Hizmetleri Sınıfından 2.993 İmam-Hatip, 1.050 Müezzin Kayyım kadrosu serbest bırakılmıştır. Yeni kadro düzenlemeleri ile 1988 yılında DİB’ in toplam kadro sayısı 84.709 olmuştur. 1989 yılında başkanlığın kadro sayısında herhangi bir değişiklik olmamıştır.¹⁸⁴

(Tablo 18)Yıllara Göre Cami Sayıları (1971–2007)

Yıllar	Cami Sayısı	Yıllar	Cami Sayısı	Yıllar	Cami Sayısı
1971	42.744	1990	66.000	1999	74.356
1973	45.152	1991	66.674	2000	75.002
1981	47.645	1992	68.202	2001	75.369
1984	54.667	1993	68.675	2002	75.941
1985	57.060	1994	69.523	2003	76.445
1986	59.460	1995	70.231	2004	77.151
1987	61.532	1996	71.293	2005	77.777
1988	62.947	1997	72.418	2006	78.608
1989	64.675	1998	73.772	2007	79.096

Kaynak: **DİB Tanıtım Broşürü**, DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 61

Yıllara göre cami sayılarının verildiği bu tabloda ise 1971 yılından 2007 yılına kadar geçen süre içinde cami sayılarının yaklaşık olarak % 100 arttığı 42 binlerden 79 binlere ulaştığı görülmektedir. Bu da ülke genelinde her geçen gün din görevlilerine olan ihtiyacın hiç eksilmeden arttığını ortaya koymaktadır.

1986 yılında itibaren Ekim ayının ilk haftası “Camiler Haftası” olarak kutlanırken 2003 yılından itibaren “Camiler ve Din Görevlileri Haftası” olarak kutlanmaya başlanmıştır. Kutlanan bu haftada her yıl cami ve mescitlerin genel bakım ve temizliği yapılmakta, başarılı görevliler ödüllendirilmektedir. Din

¹⁸⁴ **Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924–1997)** Ankara 1999, s. 483

görevlileri arasında hafızlık, Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma, ezanı güzel okuma, hutbe, makale ve şiir yazma yarışmaları düzenlenmektedir. Ayrıca din görevlilerinin kişisel gelişimlerine katkı sağlayacak konferans, kurs ve seminerler düzenlenmektedir.¹⁸⁵

2.6.2.4 1990–2010 Yılları Arasında Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi ve İstihdamı

DİB' de istatistik çalışmaları; başkanlığın 1990 yılı çalışma programında yer alan "İstatistik Kitabı" hazırlanması kararı ile başlamıştır. APK Dairesi Başkanlığı bünyesinde 1984 yılında ilk defa kurulmuş olan İstatistik Şubesi Müdürlüğü ilk defa 1990 yılında "İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı" kitabını hazırlamış ve teşkilattaki personel durumları yıllara göre gelişmeler ve tablolar halinde verilmiştir.¹⁸⁶

11.11.1990 tarih ve 20.692 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 31.08.1990 tarih ve 90 / 844 sayılı BKK ile taşra teşkilatına 2.000 İmam-Hatip, 396 Müezzin Kayyım ve diğer bazı kadrolar olmak üzere toplam 3.027 kadro değiştirilmek suretiyle tahsis edilmiştir.¹⁸⁷

31 Aralık 1990 tarihi itibarıyla DİB Taşra teşkilatında 70.717 Cami Görevlisi, (60.657 İmam-Hatip 10.150 Müezzin-Kayyım) ve diğer personel olmak üzere toplam 83.389 kadro bulunmaktaydı. Yurt Dışı Teşkilatı ise; 16 Din Hizmetleri Müşavirliği, 20 Ataşelikten ve bunlara bağlı olarak 5 İdari Ateşe, 10 Ateşe Yardımcısı, 92 Sosyal Yardımcı (Din Görevlisi) olmak üzere toplam 143 kadro bulunmaktaydı.¹⁸⁸

1991 yılında toplam kadro sayısı 88.741'e, 1992 yılı toplam kadro sayısı 88.513'e, 1995 yılında ise toplam kadro sayısı 88.557'ye ulaşmıştır.¹⁸⁹

¹⁸⁵ DİB Tanıtım Broşürü, DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 56

¹⁸⁶ İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı, DİB APK Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 1990, s. I

¹⁸⁷ Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924–1997) Ankara 1999, s. 483

¹⁸⁸ İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı, DİB APK Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 1990, s IX

¹⁸⁹ Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924–1997) Ankara 1999, s. 483

1990'lı yıllarda ve özellikle 1993 yılından itibaren DİB'na kadro tahsisinde Tasarruf tedbirleri uygulamaları nedeniyle bazı kısıtlamalar olmuştur. İmam-Hatip ve Kur'an Kursu Öğreticisi kadrolarına atama yapılmasında sıkıntılar yaşanmış, ancak 1996 yılı Haziran ayında DİB' e 5.000 yeni kadro tahsis edilmiştir.¹⁹⁰

1997 yılında "sekiz yıllık kesintisiz temel eğitim" yapılması ile ilgili tasarı plan ve bütçe komisyonunda kabul edilen tasarı, meclis genel kurulunda, sürekli ve tartışmalı müzakereler sonucu kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.

Söz konusu kanun (kanun no. 4.306, kabul tarihi 16.8.1997- 18.8.1997 tarih ve 23.084 sayılı Resmi Gazete) şöyledir:

MADDE1. 5.1.1961 tarihli ve 222 sayılı ilköğretim ve eğitim kanununun 9. maddesinin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"İlköğretim kurumları 8 yıllık okullardan oluşur. Bu okullarda kesintisiz eğitim yapılır. Ve bitirenlere ilköğretim diploması verilir."

Kamuoyunda ve mecliste uzun ve sert tartışmalara sebep olan bu kanun, hükümetin ve ilgili komisyonların teklifleri istikametinde kanunlaşmamış bazı köşe yazarlarının düşünceleri doğrultusunda sonuçlanmıştır.¹⁹¹

Basında ve kamuoyunda uzun tartışmalara sebep olan bu kanun yürürlüğe girdikten sonra ana muhalefet partisi olan RP Anayasa Mahkemesi'ne iptal başvurusunda bulunmuştur. Refah Partisi'nin yapmış olduğu, 16.10.1997 tarih ve 97/62 esas no'lu kesintisiz eğitime iptal başvurusu, Anayasa Mahkemesi'nce 16.9.1998 tarih ve 98/52 sayılı karar ile reddedilmiştir.¹⁹²

Aslında, kanunda İHL'ni lise ve orta kısımlarından isim olarak bahsedilmemektedir. Ancak bu uygulama ile İHL ve Kur'an Kursları, öğrenci ihtiyacının ve hatta başarılı öğrenci ihtiyacı gibi hususlarda sıkıntılı bir dönemin içine girmiştir.

¹⁹⁰ Bulut, s. 154

¹⁹¹ Ayhan, ss. 431,432

¹⁹² Ayhan, ss. 446

2.6.2.4.1 Mesleki Eğitimini Tamamlamış Olan Din Görevlisi Adaylarının İstihdam Edilme Durumları

Türkiye’de DİB’de görev alan din görevlilerinin büyük bir çoğunluğu İHL ve İF vb. okullardan gelmektedir. Bu sebepten dolayı İHL ve İF mezunlarının din görevlisi olarak istihdamında meydana gelen gelişmelerin büyük bir önemi olmaktadır. Yıllara göre bu okulların mezunlarının DİB’de istihdam edilme durumlarını gösteren aşağıdaki tablonun incelenmesi yerinde olacaktır.

(Tablo 19) İHL’den ve İF’den Mezun Olan Öğrencilerin DİB’ de İstihdam Edilme Sayıları (1980-1985)

		Yıllar				
Mezun Olduğu Okul		1980	1981	1982	1983	1984
		1981	1982	1983	1984	1985
İHL	Mezun Olan Öğrenci Sayısı	4.393	9.865	11.222	14.347	18.467
	DİB’de İstihdam Edilen Mezun Sayısı	-	-	2.238	3.876	3.444
		Yıllar				
		1981	1982	1983	1984	1985
İlah. Fak.	Mezun Olan Öğrenci Sayısı	1.012	1.443	976	1.370	1.502
	D.İ.B.’de İstihdam Edilen Mezun Sayısı	-	-	77	170	84

Kaynak: İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı, DİB APK Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 1990, ss. IX, 53, 54

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde özellikle 1982 yılında ve sonraki yıllarda hızla arttığı ve her iki okul mezunlarının istihdamının doğal olarak hızla arttığı görülmektedir.

(Tablo 20) İHL'den ve İF'den Mezun Olan Öğrencilerin DİB' de İstihdam Edilme Sayıları (1985-1989)

Mezun Olduğu Okul		1985-1986	1986-1987	1987-1988	1988-1989
İHL	Mezun Olan Öğrenci Sayısı	15.257	15.917	17.758	16.440
	D.İ.B.'de İstihdam Edilen Mezun Sayısı	4.039	7.432	7.281	5.917
		Yıllar			
		1986	1987	1988	1989
İlah.	Mezun Olan Öğrenci Sayısı	935	956	946	-
Fak.	D.İ.B.'de İstihdam Edilen Mezun Sayısı	106	67	60	-

Kaynak: İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı, DİB APK Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 1990, ss. IX, 53, 54.

Tabloya baktığımız zaman 1985–1986 yıllarından itibaren İHL mezunlarının yaklaşık olarak yarı yarıya istihdam edildiği, İF mezunlarının ise istihdamının zaman zaman % 10'u aştığı görülmektedir. 1989 yılında mezun sayıları ve istihdam edilen personel sayılarındaki belirgin azalma 1990'lı yıllarda din hayatta karşılaşılan sıkıntıların habercisi gibi kendisini hissettirmektedir.

Elimizde kesin rakamlar olmamakla birlikte, İHL mezunlarının yaklaşık 1/3'ü kız öğrencilerden oluşmaktadır. Kız öğrencilerin tamamına yakını, erkek öğrencilerin ise % 90'a yakın kısmı bu okullara din görevlisi olmak amacıyla gitmemektedir. Onların asıl amaçları, lise denginde eğitim görürken bununla beraber yeterince dini bilgiler edinmektir. Lise tahsilinden sonra ise, kazanabilmeleri halinde iyi bir üniversite eğitimi almaktır. İHL mezunlarından çok az bir kısmı ise, İHL'den hemen sonra din görevlisi olmayı tercih etmektedirler. Asıl amacı liseden sonra hemen din görevlisi olmak olanlar ise, ilahiyat fakültesinde dini yüksek eğitim yaptıktan sonra

din görevlisi olarak istihdam edilmeyi tercih etmektedirler. 2002 yılı itibariyle İHL mezunu olarak DİB’nda görev yapanların büyük çoğunluğu ise, üniversiteyi kazanamamış olanlar arasından sınavla istihdam edilen kişilerdir. DİB’nda 48.229 kişilik İHL mezunu bu şekilde istihdam edilmiş durumdadır.¹⁹³

1979–1980 öğretim yılı sonu itibariyle İHL’den yaklaşık 42.000 öğrenci mezun olmuştur. Bunlardan sadece 12.000 kadarı DİB kadrolarında çeşitli mesleklerde görev almışlar, yaklaşık 15.000 İHL mezununun kendi meslek alanlarıyla ilgili yüksek öğrenim kurumlarına devam ettiği, bunların toplamının da yaklaşık 27.000 civarında olduğu bilinmektedir. 15.000 İHL mezununun ise kendi meslek alanları dışındaki meslek veya işlerde çalıştıkları anlaşılmaktadır. Verilen bu rakamların ifade ettiği yüzdelik oranları ise şu şekildedir:

- a- Kendi mesleği ile ilgili bir alanda çalışan İHL mezunu oranı: %28
- b- Kendi mesleği ile ilgili yüksek öğrenim gören İHL mezunu oranı: % 36
- c- Kendi mesleği dışındaki iş alanlarında çalışan İHL mezunu oranı: % 36

Bu duruma göre; her yüz İHL mezunundan 64’ünün kendi mesleği ile ilgili iş ve eğitim alanına devam ettiği, 36’sının ise meslek alanı dışında kaldıklarını göstermektedir.¹⁹⁴

İHL mezunlarının istihdamı açısından bugün için herhangi bir kadro problemi yoktur. İHL mezunlarının istihdamı ile ilgili problemler mesleki formasyon yetersizliği problemi ile ekonomik sıkıntılar ve din görevlilerinin maddi yetersizlikleri ile ilgili problemlerdir.¹⁹⁵

Maddi imkânlarda hissedilen yetersizlikler son dönemde çıkarılan BKK ve kanunlarla giderilmiş ve din görevlilerinin maddi imkânları ve özlük hakları belirgin bir şekilde arttırılmış, ihtiyaç duyulan kadrolar ise daha önce görülmediği bir şekilde arttırılmıştır. Maaşlarda ve özlük haklarındaki eksiklikler, Öğretmen-din görevlisi arasında oluşan uçurumları bitirmiş ve denge eşit hale getirilmiştir.

¹⁹³ **Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu (28-29 Mayıs 2002)**, İlahiyat Bilimleri Vakfı (İBAV) Yayınları, Kayseri 2003, s. 56

¹⁹⁴ Süreyya Şahin, **Türkiye’de 1. Din Eğitimi Semineri (23–25 Nisan 1981)**, İlahiyat Vakfı Yayınları, (Yozgat Yüksek İslam Enstitüsü), s. 338

¹⁹⁵ Şahin, s. 345

2.6.2.4.2 Din Görevlileriyle İlgili Yapılmış Olan Araştırma Sonuçları ve Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlikleri

2004 yılında Bursa Nilüfer Eğitim Merkezi'nde seminere katılan müftüler arasında yapılan araştırmaya göre; müftülerin personel ihtiyacı olup olmaması hususundaki soruya % 86 müftü; “Evet personel ihtiyacım var” cevabını vermiştir. Müftülerin en çok ihtiyaç duyduğu personel % 62’lik bir oran ile İmam-Hatip ve Müezzin-Kayyım (yani din görevlisi) olmuştur. % 38’lik ihtiyaç duyulan personel ise müftülük emrinde çalışan ve değişik vasıflardaki diğer personel olmuştur. Yine bu araştırmaya göre müftüler % 90,4 lük bir oranla din görevlilerinin özlük haklarının yetersiz bulmaktadırlar. % 74’lük oranla müftüler; din görevlilerinin ek bir işle uğraştıklarını düşünmektedir. Bu araştırmaya göre en can alıcı sonuç ise; müftülerin “din görevlilerini yetersiz buldukları alan” sorusuna verdikleri cevaplar olmuştur: % 75,3’lük bir kısmının verdiği cevap, din görevlilerini kıraat yönünden yetersiz bulduğu yönündedir.¹⁹⁶

1999 yılında M. Cengiz Yıldız tarafından “Din Görevlilerinin Sorunları Ve Beklentileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ Uygulaması” ismi ile hazırlanan (yayımlanmamış) doktora tezinde verilen bilgilere göre; din görevlileri meslektaşlarının durumlarını değerlendirmişler ve şu sonuçlar ortaya çıkmıştır:

(Tablo 21) Din Görevlilerinin Meslektaşlarını Değerlendirme Biçimlerine Göre Dağılımı

Kategoriler	Sayı	Yüzde (%)
Ahlak ve bilgi yönünden yeterli	46	30.7
Ahlaken yeterli, ancak bilgi olarak yetersiz	29	19.3
Bilgi olarak yeterli, ancak, ahlaken eksikliği olan	17	11.3
Bilgi ve ahlaksal olarak birçok eksikliği olan	52	34.7
Cevap yok	1	0.7
Başka	5	3.3
Toplam	150	100

Kaynak: M. Cengiz Yıldız, “Din Görevlilerinin Sorunları Ve Beklentileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ Uygulaması” Elazığ 1999, s. 242.

¹⁹⁶ Şuayip Özdemir, *Müftülerin Gözüyle Din Hizmetleri*, DEM Yayınları, İstanbul 2007, ss. 75–79

Bu araştırmanın sonuçlarına göre din görevlilerinin meslektaşları hakkında ahlaki yönden endişe duydukları ve bilgi yeterliliği açısından da eksik olduğunu düşünenlerin oranı yaklaşık 3’te birini göstermektedir. Yani 150 din görevlisinden 52 tanesi din görevlilerinin ahlaki açıdan yetersiz, bilgi olarak ta eksik olduğunu düşünmektedir. Bu da üzerinden hızlıca geçilemeyecek ve ihmal edilemeyecek kadar önemli bir husustur.¹⁹⁷

Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) tarafından din görevlilerinin genel kültür düzeylerini, kitap okuma alışkanlıklarını, tercih ettikleri kitapları, önceliklerini belirlemek üzere bir araştırma projesi uygulamış ve bir kitapçık olarak bastırılmıştır. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi’nden temin ettiğim bu kitapçığın basım yılı tam olarak tespit edilememiştir. Yapılan bu araştırma 25 ilde 2401 denek üzerinde yapılmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarının bazıları ise kısaca şunlardır:

a- Din görevlilerinin “mesleki tatmin” düzeyi düşüktür. Mesleki tatmin düzeyinin düşüklüğü maddi ve manevi özendiricilerin azlığına, özellikle de maddi sınırlılığın bağlanmaktadır.

b- Din görevlilerinin % 80’e yakını Türkiye’de bulunan sadece üç gazeteden birini takip etmektedir.

c- Boş zamanlarını değerlendirme açısından din görevlileri daha çok sosyal aktivitelere yönelmektedirler.

d- Din görevlilerinin kitap okuma alışkanlıkları, diğer meslek gruplarına ve sosyal kesimlere göre gelişmiş durumdadır.

e- Din görevlileri, bir meslek grubu olarak yeniliğe açık, hoşgörüyü ve çoğulculuğu esas alan bir yönelim göstermektedirler. Katı ve olumsuz tavırlar, dikkate alınmayacak derecede düşük seviyededir.¹⁹⁸

Din Hizmetleri Sınıfından, İmamet, hitabet ve müezzinlik görevini üstlenenlerden, görevlerinin gerektirdiği tarzda edep ve terbiye anlayışı içerisinde ve mütevazı bir şekilde görevlerini ifa edenler küçümsenmeyecek kadar fazladır.

¹⁹⁷ Yıldız, s. 242

¹⁹⁸ Din Görevlilerinin Okuma Motivasyonlarını Ve Genel Kültürel Düzeylerini Ölçme Ve Değerlendirme, TDV Yayınları, Ankara, s. 64, trz.

Görevlilerin oldukça büyük bir kısmı, görevlerine zamanında gelmekte ve aksatmadan vazifelerini yerine getirmektedirler. Kıraat kurallarına uygun Kur'an okumaktadırlar. Din görevlilerinin kendi aralarında ve cemaatleri ile ilgili sorunları yoktur. Herkesle güzel diyaloglar kurarak görevlerini menfaat beklentisi içinde olmadan yerine getirmektedirler. Bütün bunların yanında göreve geç gelen, aksatan, okuduğu hutbeleri uzatan, müezziniyle veya imamıyla kavgalı olanlar, 12–13 dakikada teravih kıldırılmayı marifet bilenler, okuduğu her şeyi para karşılığı yapmaya çalışan, cami avlusuna çocukları sokmayan, fakirlerin cenazesine giderken gönülsüz giden din görevlileri de çok olmasa da bulunmaktadır.¹⁹⁹

2.6.2.4.3 Din Görevlilerinin Hizmet Öncesi ve Hizmet İçi Eğitim Vasıtalarıyla Yetiştirilmeleri

Avrupa birliği ülkelerindeki din görevlilerinin eğitim seviyelerini inceleyecek olursak aslında Avrupa birliği ülkelerindeki din görevlilerinin eğitim seviyesi olarak Türkiye'deki meslektaşlarından daha eğitilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

(Tablo 22) AB Ülkelerinde Görev Yapan Din Görevlilerinin Eğitim Seviyeleri

Avrupa Birliği Ülkeleri	Din Görevlisinin Eğitim Düzeyi
İngiltere	Üniversite
Fransa	Üniversite
Almanya	Üniversite
Hollanda	Üniversite
İspanya	Üniversite
Yunanistan	Üniversite
Finlandiya	Üniversite
Avusturya	Üniversite
Belçika	Üniversite
İsveç	Üniversite
Türkiye	İmam-Hatip Lisesi

Kaynak: **Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu (28–29 Mayıs 2002)**, s. 79.

¹⁹⁹ **Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu (28–29 Mayıs 2002)**, ss. 56–58

Bazı Avrupa Birliği ülkelerinde ilahi okunması, vaftiz, kutsal ekmek ve şaraba sunmak v.b. farklı dinsel ayinler için görev alan din görevlileri bile ilahiyat meslek yüksek okullarından mezun olmaktadır.²⁰⁰

Yukarıdaki tablodan da açıkça anlaşılacağı gibi Avrupa Birliği ülkeleri arasında eğitim düzeyi olarak din görevlileri sadece Türkiye’de lise mezunudur. Bu tabloda verilen bilgilere rağmen, Türkiye’de de her geçen gün din görevlilerinin eğitim düzeyi hızla yükselmekte ve adeta bir yarış havasında din görevlileri hem görev yapmakta hem de yüksekokul ve üniversite bitirmektedirler.

DİB’ ce yaygın din eğitimi ve din hizmeti sunan personele hizmetin gerektirdiği bilgi ve becerilerini kazandırabilmek amacıyla, bir dizi program geliştirme çalışmaları başlatılmış, bu doğrultuda din hizmetleri personelinin (imam-hatipler, kur’an kursu öğreticileri, vaizler, din hizmetleri uzmanları ve müftüler) yeterlik kriterleri oluşturulmuştur.

Uzun süren çalışmalar sonucu hazırlanan din hizmetleri personelinin yeterlikleri, din görevlilerinin seçimi, hizmet öncesi eğitimi, denetlenmesi ve performanslarının değerlendirilmesi; hizmet içi eğitimleri, kendilerini geliştirmesi vb. etkinliklere kılavuzluk etmekte ve personele yönelik işlemlerde bu ölçütler esas alınmaktadır.²⁰¹

DİB’nca düzenlenen hizmet içi eğitim faaliyetlerini; uzun süreli, kısa süreli, görevde yükselme, hizmet içi eğitim seminerleri ve bölge toplantıları olarak özetlemek mümkündür. Hizmet içi eğitim etkinlikleri, doğrudan başkanlığa bağlı 5’i ihtisas eğitimi veren 17 eğitim merkezinde yapılmaktadır. DİB, din eğitimi çerçevesinde yürütölen hizmetlerin etkinlik ve verimliliğini arttırmak amacıyla 17 eğitim merkezi ve il müftölklerinin yönetimindeki mahalli eğitim merkezlerinde hizmet içi eğitim etkinlikleri düzenlenmektedir.

²⁰⁰ **Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu (28–29 Mayıs 2002)**, s. 79.

²⁰¹ **DİB Tanıtım broşürü** DİB-Yayımları, Ankara 2008, s. 19

Personelin özel alanlarda yetişmesi yapılan bu etkinlikler:

- a- 30 ay süreli ihtisas eğitimi kursları,
- b- 36 ay süreli Aşere-Takrib ve Tayyibe kursları,
- c- Tahsis-i Huruf (Kur'anı güzel okuma) kursları,
- d- Ezanı güzel okuma kursları,
- e- Hitabet ve diksiyon kursları,
- f- Yabancı dil ağırlıklı hizmet içi eğitim kursları,
- g- Aday görevlileri için hazırlayıcı eğitim kursları,
- h- Bilgisayar kursları,
- ı- Kısa süreli hizmet içi eğitim kurs ve seminerleridir.²⁰²

DİB personeli için, ilk hizmet içi eğitim kursu Ankara'da 14 Mayıs 1951'de düzenlenmiştir. Açılan bu ilk kursta Ankara'daki cami görevlilerinden 25 kişiye iki ay kurs verilmiştir. 1960–1961 yıllarından itibaren seminer ve hizmet içi kurslar yoğunluk kazanmıştır. 1962–1963 yıllarında 12.537 cami görevlisi kursa alınmıştır. 1970 yılı sonuna kadar 1965'den önce görev alan ve ilkokul mezunu olan din görevlilerinden kurs görmeyen kalmamıştır. 1951'den 1972 yılı sonuna kadar 23.785 kişi hizmet içi eğitim kurslarından geçirilmiştir. 1979'dan 1989'a kadar düzenlenen 268 kursta toplam olarak 37.124 personel hizmet içi eğitim kursuna tabi tutulmuştur.²⁰³

Vatandaşların güzel sesli görevlilerden daha hoş ezan sesi dinleyebilmeleri için il ve ilçe merkezlerinin bir kısmında merkezi ezan sistemi uygulanmakta, ses ve hoparlör düzeninde iyileştirmeler yapılmaktadır. Ayrıca daha fazla görevlinin güzel ezan okuyabilmelerini sağlamak amacıyla Din Eğitimi Daire Başkanlığı ve il ve ilçe müftülüklerince imkânlar ölçüsünde “Ezanı Güzel Okuma Kursları” düzenlenmektedir.²⁰⁴

²⁰² **DİB Tanıtım broşürü** DİB-Yayımları, Ankara 2008, s. 16

²⁰³ Bulut, ss. 419,420

²⁰⁴ **DİB Tanıtım Broşürü** DİB-Yayımları, Ankara 2008, s. 8

Yapılan bir araştırmaya göre DİB’nda görev yapan müftülerin Din Görevlilerine verilen hizmet içi eēitim kurslarıyla ilgili görüşleri ve oran olarak daēılımlı Şu Şekildedir.²⁰⁵

Müftülerin Hizmet İçi

<u>Eēitime Dair Görüşleri</u>	<u>Sayı</u>	<u>%</u>
Çok faydalı	60	21
Faydalı	167	58,6
Yetersiz	57	20
Faydasız	1	0,4

Bu verilere göre müftülerin oēunluēu hizmet içi eēitim kurslarının faydalı olduēunu düşünürken, % 20’lik bir kısmı ise bu kursları yetersiz bulmaktadır.

Din görevlilerinin hizmet öncesi ve hizmet içi eēitim kurslarıyla ilgili olarak yapılan bir araştırmada; ankete katılan bütün din görevlileri hizmet içi eēitim gerekli olduēu ve mesleki gelişmeye katkısının olacaēı düşüncesinde iken, hizmet içi eēitim uygulanması aşamalarıyla ilgili farklı görüşler belirtmişlerdir. İmamların en çok üzerinde durdukları bir husus ise, hizmet içi eēitim kurslarının sürelerinin kısa olduēu ve srenin uzatılması gibi ifadeler yanında, 6 ay veya 1 yıl olmalı gibi ifadeler kullananlar da olmuştur. İmamlar, hizmet içi eēitim gerekliliēi fikrini ifade ederken, okullarda kazandıkları mesleki bilgilerin yetersizliēini göstermektedirler.²⁰⁶

Urfa yöresinde görev yapan İmam-Hatipler zerine yapılan bir araştırmada ise Şu sonuçlar ortaya çıkmıştır:

Yapılan araştırmaya göre imamlar, en son mezun oldukları okul sorulduēunda; % 77,6 sı İHL mezunu olduēunu, %1’i ise İF mezunu olduēunu belirtmiştir. İmamlar, ‘‘Aldıēınız maaş yetiyor mu?’’ sorusuna verdiēi cevap evet yetiyor diyenlerin oranı % 5, kısmen de olsa yetiyor diyenlerin oranı % 29, hayır yetmiyor diyenlerin oranı ise % 63 olmuştur. Maaşlarının yeterli olmadıēını düşünen din görevlisi oranı oldukça yüksektir. Bu yapılan araştırma sonucunda da belirtildiēi gibi din görevlisi personelin ek işlerle uērařmasına bir gerekçe olabileceēi

²⁰⁵ zdemir, s. 70

²⁰⁶ Buyrukçu, ss. 244-247

yönündedir. Bu araştırma sonuçlarına göre imamların % 29,6'sı aldığı eğitimi yapmakta olduğu görev için yeterli görmemektedir, % 43,4'ü ise kısmen yeterli görürken, yeterli olduğunu düşünenlerin oranı ise % 24,8'dir. Veriler gayet açıktır ve din görevlisi olan imam-hatiplerin çoğunluğu aldığı eğitimin mesleğini icra ederken yeterli gelmediğini düşünmektedir.²⁰⁷

Zaten büyük bir olasılıkla pek çok din görevlisi mesleğe atandıktan sonra mesleğini devam ettirirken gündelik hayatta, önüne gelen dini mesele ve problemler araştırırken mesleğinde uzmanlaşmaktadır. Mesela; cenaze olduğu gün cenaze yıkamay, defnetmeyi uygulayarak daha iyi öğrenmekte ve tecrübe sahibi olabilmektedir.

Elazığ ilindeki din görevlileri üzerine yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre; din görevlilerinin % 66'sı hizmet içi eğitimin "oldukça faydalı" olduğunu, % 30,67'si "orta derecede yararlı" olduğunu, çok az bir oran da "yararı olmadığını" belirtmişlerdir. Hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim kurslarındaki bir takım eksikliklere rağmen, yine de kurslara devam edenlerin büyük bir kısmı kurslardan memnuniyet duymaktadır. Yine bu araştırmadaki bir başka bulguya göre; kurslarda en çok ihtiyaç duyulan bilgi alanı sorulduğunda; % 22,4'ü Kur'an'la ilgili bilgi, % 50,6'sı dinsel bir takım bilgiler, % 11,3'ü metod bilgisi, % 12,5'i beşeri ilişkilerle ilgili bilgilere ihtiyaç duyulduğunu belirtmişlerdir. Hizmet içi eğitim kurslarında ödenek sıkıntısı sebebiyle bir takım sıkıntılar da yaşanmaktadır. Elazığ'da 1997 yılında mahalli olarak yapılan hizmet öncesi eğitim kursunda, göreve başlayacak olan 70 adet din görevlisi bulunmaktaydı. Bu din görevlisi adayları kursiyerler için üç adet sınıf oluşturulmuş ve her sınıfta 23 kişinin kurs görmesi sağlanmıştır. Bu dönemde ödenek olmadığından dolayı, her din görevlisi adayından 12 milyon Türk Lirası para toplanmış ve bu yolla kurs ve eğitim giderleri temin edilmeye çalışılmıştır.²⁰⁸

²⁰⁷ Keyifli Şükrü, **Urfa ve Yöresinde Yaygın Din Eğitimi (İmamların Mesleki İmkânları ve problemleriyle ilgili Alan Araştırması)**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, A.Ü. SBE, Ankara 1997, s. 84-94

²⁰⁸ Yıldız, ss. 156- 60

Zaten yeni göreve başlayacak ve işsiz olan bir adayın da “vermem” demek gibi bir davranış içinde olması beklenmez. Nasıl desin ki? Kursu para vermeyecek, itiraz edecek, sonra o amirin emrinde memur olacak. Bütün bu ayrıntıların istihdamda ve eğitimde karşılaşılan eksikliklerin bir daha meydana gelmemesi, DİB ve Din Görevlilerinin itibarının böyle basit uygulamalarla zedelenmemesi amacıyla yeniden değerlendirilmesinin ve gereken tedbirlerin alınmasının çok yerinde olacağını düşünmekteyiz.

DİB personeline Uzaktan Eğitim imkânlarını da sunmaktadır. DİB’de yaz kursları münasebetiyle taşra teşkilatında görev yapan personele yönelik canlı yayınlı uzaktan eğitim programı gerçekleştirilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

1- Hazırlayıcı Eğitim Kursu

DİB eğitim merkezlerinde aday görevliler için 4-6 hafta süreli düzenlenen hazırlayıcı eğitim kurslarının açılışları başkanlık merkezinden canlı yayınlı yapılmıştır.

2- Kur’an Kursları

Kur’an kursları münasebetiyle 18.06.2007 ve 10.09.2007 tarihleri arasında DİB tarihinde ilk defa, taşra teşkilatında görev yapan tüm personele yönelik canlı yayınlı uzaktan eğitim programı gerçekleştirilmiştir.²⁰⁹

Yaz Kur’an Kurslarında ilköğretim beşinci sınıfı bitiren öğrencilere Kur’an okuma ve ezberleme, temel dini bilgiler (inanç, ibadet, ahlak), Hz. Peygamber’in hayatı ve ahlakı, Kur’an meali dersleri kur sistemi şeklinde verilmektedir. Kur esasına göre hazırlanan yaz Kur’an kursları öğretim programı 2005 yılında uygulamaya konulmuştur. Bu kurslarda görev alan personel için “Yaz Kur’an Kursları Öğretim Programları” hazırlanmıştır. Söz konusu programlara uygun olarak, görevlendirilen öğretmenler için “Yaz Kur’an Kursları Öğretici Kılavuzu” ve “Dinimizi Öğreniyoruz” öğretici kitabı ile öğrenciler için “dinimizi öğreniyoruz” öğrenci kitabı hazırlanmış olup, bütün görevlilere verilmek üzere il müftülüklerine gönderilmiştir. Yaz Kur’an Kurslarında görev alacak din görevlisi personelin tamamı, mahallinde bir hafta süreli hizmet içi eğitim seminerine alınmıştır. Yaz

²⁰⁹ **DİB Tanıtım broşürü**, DİB Yayınları, Ankara 2008 s. 18

kurslarında görev alan personele BKK ile 01.07.2005 tarihinden itibaren ek ders ücreti ödenmeye başlanmıştır.²¹⁰

(Tablo 23) Unvanlara ve Yıllara Göre Hizmet İçi Eğitim Kursuna Katılan Din Görevlisi Sayıları (1984–1990 Yılları Arası)

Unvanlar	Yıllar						
	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
İmam-Hatip	2.591	1.695	2.578	3.705	2.955	1.982	1.668
Müezzin Kayyım	-	-	-	87	154	362	322

Kaynak: İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 1990, D.İ.B. APK.

Dairesi Başkanlığı Yayını s. 76

1988, 1989 ve 1990 yıllarında daha önce de belirtildiği gibi din görevliliğine istihdam sayısı azalmıştır. Din eğitimi, dini hayat ve din görevlileri açısından sıkıntılı yılların başlangıcı olarak gördüğümüz bu yıllarda hizmet içi eğitim kurslarına katılan personelin sayısının artması, siyasi açıdan gerginliğin başladığı dönem diyebileceğimiz bu yıllarda din görevlilerine daha fazla uyarı, eğitim ve talimat verilmesi olarak da değerlendirebiliriz.

(Tablo 24) 1991-2007 Yılları Arası Tüm Personel Sayıları

YILLAR	PERSONEL SAYISI	YILLAR	PERSONEL SAYISI
1991	14.224	2000	25.209
1992	15.700	2001	21.037
1993	19.350	2002	19.081
1994	7.646	2003	15.938
1995	10.983	2004	11.588
1996	14.028	2005	14.372
1997	16.729	2006	12.829
1998	17.369	2007	8.209
1999	27.414		

Kaynak: DİB Tanıtım Broşürü, DİBYayımları, Ankara 2008 s. 62

²¹⁰ DİB Tanıtım broşürü, DİB Yayınları, Ankara 2008 s. 23

(Tablo 25) 1991–2007 Eğitim Merkezi Müdürlükleri ve Müftülüklerce Yıllara Göre Açılan Hizmet İçi Eğitim Kursuna Katılan Din Görevlilerinin Unvanları ve Personel Sayısı

Yıllar	Eğitim Merkezi Müdürlüklerince Düzenlenen Kurslar ve Katılan Personelin Unvanları ve Sayıları				Müftülüklerce Düzenlenen Kurslar ve Katılan Personelin Unvan ve Sayıları				Her Satır İçin Yıllara Göre Verilen Bilgilerin Kaynak Bilgisi
	İmam-Hatip		Müezzin-Kayyım		İmam-Hatip		Müezzin-Kayyım		
	Kurs Sayısı	Kursa Katılan Personel Sayısı	Kurs Sayısı	Kursa Katılan Personel Sayısı	Kurs Sayısı	Kursa Katılan Personel Sayısı	Kurs Sayısı	Kursa Katılan Personel Sayısı	
1991	17	1929	1	25	806	8294	266	3204	1
1992	19	2134			668	8737	368	3908	2
1993	0	2353			682	10153	401	4860	3
1994	7	527			304	4728	123	1877	4
1995	21	2004			324	4393	263	3180	5
1997	10	624			616	11159	250	3443	6
1998	19	1209	2	43	532	11928	219	2740	7
1999	25	1534			901	17429	41	5252	8
2000	16	1193			978	15831	427	5766	9
2001	29	3093			443	9182	100	7662	10
2002	38	2926			653	9563	310	3129	11
2003	46	3254			525	7729	265	2172	12
2004	42	3285			316	4800	194	1870	13
2005	15	1236			401	7519	54	625	14
2006	22	1715			361	6419	49	601	15
2007	191	4791			1243	6266	145	692	16

Kaynak: Bu tablo oluşturulurken sırasıyla; 1-D.İ.B 1991 Yılı İstatistikleri, s. 76, 2-D.İ.B 1992 Yılı İstatistikleri, s. 78, 3-D.İ.B 1993 Yılı İstatistikleri, s. 68, 4-D.İ.B 1994 Yılı İstatistikleri, s. 89, 5-DİB 1995 Yılı İstatistikleri, s. 89, 6-DİB 1997 Yılı İstatistikleri, s. 85, 7-DİB 1998 Yılı İstatistikleri, s. 89, 8-DİB 1999 Yılı İstatistikleri, s. 89, 9- DİB 2000 Yılı İstatistikleri, s. 91, 10-DİB 2001 Yılı İstatistikleri, s. 91, 11-DİB 2002 Yılı İstatistikleri, s. 89, 12-DİB 2003 Yılı İstatistikleri, s. 89, 13-DİB 2004 Yılı İstatistikleri, s. 83, 14-DİB 2005 Yılı İstatistikleri, s. 83, 15-DİB 2006 Yılı İstatistikleri, s. 83, 16-DİB 2007 Yılı İstatistikleri, s. 101 verilerinden yararlanılmıştır.

Yukarıdaki paragrafta da belirttiğimiz gibi tablodaki verilere göre gerginliğin ve 28 Şubat etkisinin arttığı yıllar olan 1990lı yıllar özellikle de 1996–2002 yılları arasında hizmet içi eğitim kurslarına alınan personel sayısı tavan yapmış, neredeyse yaklaşık % 100 artmıştır. Oysa bu yıllara göre toplam personel sayısının yaklaşık % 30–40 arttığı 2007 yılına gelindiğinde hizmet içi eğitim kurslarına katılan personel sayısının tabloya göre her zamankinden daha az olmasının başka izahı olmayacağı kanaatindeyiz. Bu da son yıllarda siyasi iktidarın da etkisiyle, dini hayatta ve DİB’de esen bahar havasının açık bir göstergesidir.

DİB’liği istatistiklerine bakarak yıllara göre hazırladığım bu tabloyu incelediğimizde, eğitim merkezi müdürlüklerince sadece 1991 ve 1998 yıllarında MK’lar için kurslar düzenlendiğini, diğer yıllarda eğitim merkezi müdürlüklerinin müezzin-kayımlar için kurs düzenlemediğini görüyoruz. MK’ların da ses ve bilgi yönünden eğitilmesi gerekliliği muhakkaktır. Yine bu tablodaki bilgilere göre, müftülüklerce imam-hatip ve MK’lar için açılan kursların ve kurslara katılan personel sayılarının 1997 ve 2002 yıllarında fark edilir oranda arttığı gözlenmektedir. Bu yıllarda açılan kurslara katılan İH sayısı 9.182 ile 17.429 arasında; MK sayısı ise 2.740 ile 7.662 arasında değişiklik göstermektedir. Personel sayılarının bu yıllarda artmasını, özellikle “28 Şubat ve sonrası” süreci olarak kamuoyuna yansıyan dönemle ilgili olduğunu ve DİB’in bu sancılı dönemde personelinin hatalı davranışlar yapmaması için daha da hassas davranması ve personelini itinalı bir şekilde uyarması olarak görmekteyiz.

Camilerde cuma ve bayram günleri okunan hutbelerin imam-hatipler tarafından hazırlanması amacıyla din görevlilerinin bilgi düzeylerini yükseltmek, hitabet ve diksiyon becerilerini geliştirmek için mevcut şartlara göre DİB’e hizmet içi eğitim kursları için çalışmalara da yapılmaktadır.²¹¹

Bilgi, görgü arttırmak ve ihtisas yapmak amacıyla, konuyla ilgili yasal düzenlemelere uygun olarak DİB’e tahsis edilen kontenjanlardan yurt dışına personel gönderilmektedir. 657 Sayılı Devlet memurları kanununun 78, 79 ve 80 maddelerine göre yurt dışına yetiştirilmek ve lisansüstü eğitim yapmak üzere bu güne kadar 46

²¹¹ Şükrü Öztürk, **Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye’de Din Eğitimi Ve Sorunları Sempozyumu (Din Eğitiminde DİB’in Görevleri Ve Sorunları**, Değişim Yayınları, Sakarya 2002, s. 32

personel gönderilmiş ve başarılı bir eğitim alarak görevlerine dönmüşlerdir. Kültürel ilişkiler çerçevesinde yabancı hükümetlerin hükümetimiz emrine verdiği burslarla ilgili olarak MEB’ce açılan sınavları kazanan bu güne kadar 53 görevli, Ortadoğu ülkelerine gönderilmiştir.²¹²

2.6.2.4.4 Din Görevlilerinin Eğitim Durumları

Din görevlilerinin eğitim durumları hakkında daha sağlıklı değerlendirmeler yapabilmek amacıyla geçmiş yıllara ait istatistikî bilgilerin tablolar halinde incelenmemiz yerinde olacaktır. Bu amaçla 1990 ve 2007 yıllarına ait DİB istatistiklerine ait verilere bakarak, aradan 17 yıl geçince eğitim durumlarında ne gibi değişiklikler meydana gelmiş onu tespit etmeye çalışacağız.

(Tablo 26) 1990 Yılı Personelin Mezun Oldukları Okullara Göre Eğitim Durumları ve Sayıları

Hizmet Sınıfı ve Kadro Unvanı		Din Görevlilerinin Mezun Oldukları Okullar							
		Dini Yüks. Öğr.	4-6 Yıllık Diğer Fak. ve Y.Okul	3 Yıllık Yüks. Öğr.	2 Yıllık Yüks. Öğr.	İHL	Lise ve Dengi Okul	Orta Okul ve Dengi Okul	İlk Okul
Taşra	İ-H	931	590	149	823	38.765	112	3.661	9.467
	M-K	123	35	10	78	1.451	78	1.583	5.849
	Müftü	621	6	-	3	64	3	19	14
Yurt Dışı	Sos. Y.	22	-	-	-	-	-	-	-
	Din Gö.	500	-	-	-	120	-	-	-
D.İ.B. Personel Genel Toplamı		3.545	848	230	1.223	45.839	388	6.637	17.311

Kaynak: **İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı**, Ankara 1990, DİB APK Dairesi Başkanlığı Yayını, s. 11

²¹² **DİB Tanıtım Broşürü**, DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 17. (Not: Rakamlar 2008 yılı itibariyledir.)

(Tablo 27) 2007 Yılı Hizmet Sınıfı ve Öğrenim Durumuna Göre Personel Sayısı

Mezun Oldukları Okullar	(Taşra) Din Hizmetleri	Yurt Dışı Din Görevlisi
Dini Yüksek Öğrenim (İlah. Fak.- Y.İ.E. - İ.B. Fak.)	6.092	396
6 Yıllık Yüksek Öğrenim		
5 Yıllık Yüksek Öğrenim		
4 Yıllık Yüksek Öğrenim	5.168	137
3 Yıllık Yüksek Öğrenim	41	
2 Yıllık Yüksek Öğrenim	16.916	205
2 Yıllık Dini Yüksek Öğrenim	11.992	593
İmam-Hatip Lisesi	34.030	46
Lise ve Dengi Okul	707	
Ortaokul ve Dengi Okul	976	
İlkokul	521	
Toplam	76.443	1.377

Kaynak: **DİB 2007 Yılı İstatistikleri**, Ankara 2008, DİB Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı Yayını, ss. 4-5. (NOT: Yurt dışı din görevlileri genel toplama dâhil edilmemiştir, çünkü bu görevliler yurt içinde de zaten toplama dâhildir.)

Yukarıdaki 26. ve 27. tabloda özellikle İH kadrolarını karşılaştırdığımız zaman taşrada 1990 yılında 590 olan 4 yıllık üniversite mezunu İH sayısı, 2007 yılına gelindiğinde yaklaşık % 100 artmış ve 5.168'e ulaşmıştır. Bu da her geçen gün ve senede DİB personeli ve özellikle de din görevlilerinin eğitim seviyelerinin arttığını göstermektedir. Son yıllarda üniversitelerde örgün öğretim İF ve İLİTAM İF'lerinin kontenjanlarının arttığını ve bu kontenjanlardan daha çok din görevlisi kesiminin yararlandığını da düşünürsek bu rakamların özellikle bu son yıllarda daha da artacağı beklenebilir.

(Tablo 28) Yıllara Göre İMYO Ve İÖP Mezunu Sayıları

YILLAR	PERSONEL SAYISI	YILLAR	PERSONEL SAYISI
1991	53	2000	687
1992	86	2001	2.392
1993	170	2002	2.234
1994	276	2003	3.178
1995	394	2004	4.024
1996	414	2005	7.279
1997	564	2006	8.382
1998	584	2007	12.461
1999	605		

Kaynak: DİB Tanıtım Broşürü, DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 62

1991 yılından başlayarak İMYO ve İÖP mezunlarının rakamlarının verildiği bu tabloya bakıldığında ise, din görevlilerinin eğitim durumlarının çok büyük bir hızla yükseldiğini göstermektedir. Artık günümüzde İMYO ve İÖP bile din görevlilerine yeterli gelmemektedir. Daha çok din görevlileri örgün İF ve İLİTAM sayesinde İF diploması almaya çalışmaktadır. Bunun delili ise son iki yılda AÜ ve Sakarya Üniversitesi bünyesinde bulunan İLİTAM programlarına yaklaşık on bin kişinin başvuruda bulunmuş olmasıdır. Ayrıca 1990'lı yıllarda açılan İF kontenjanları yaklaşık bin civarında iken şimdilerde bu rakam on binleri bulmaktadır. Bütün bu kontenjanlar din görevliliğine devam eden veya din görevlisi olmak arzusunda olan kesim tarafından tercih edileceğine göre din görevlilerinin eğitim durumları da bu paralelde hızla artacaktır kanaatindeyiz.

2.6.2.4.5 DİB'in Yurt Dışı Din Görevlisi Seçme Sınavı ve Din Görevlilerinin Yurt Dışında Görevlendirilmeleri

DİB'ce 1978 yılında yurt dışındaki vatandaşlarımız, soydaş ve dindaşlarımıza dini konularda hizmet sunmak, rehberlik etmek, dini ve milli bütünlüklerinin korunmasını sağlamak, din hizmetlerini planlamak, bu konudaki faaliyetleri izlemek

ve onların problemlerinin çözümünde yardımcı olmak amacıyla yurt dışı teşkilatı kurulmuştur.²¹³

Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının yoğun isteği üzerine DİB, ilgili ülkelerin yetkili makamları ile yapılan görüşmeler ve alınan kararlar gereğince, 1980'lerin başından itibaren yurt dışında sürekli din hizmeti sunmaya başlamıştır. DİB, Türkiye'de istihdam ettiği çeşitli unvanlardaki personelinden seçtiği ve Türk-İslam Kültür Dernekleri'nde din hizmeti sunmak üzere yurt dışında görevlendirdiği elemanlarını "Din Görevlisi" olarak tanımlamaktadır. Din görevlileri, gerek görev yaptıkları derneklerde gerekse kamuoyunda Türkiye'de cami görevlisi olan "İmamlarla" eş tutulmaktadır. DİB'in açtığı "Din Görevliliği Seçme Sınavı'na" 2004 Mart ayında 1072 kişi müracaat etmiş durumdadır. Bu görev, yabancı bir kültür içinde yaşama ve maddi olarak daha iyi imkânlar sağlama yönünden cazip bir mevki olma özelliğini hissettirmektedir.²¹⁴

DİB'in yurt dışı hizmetleri uygulama safhasının en önemli aktörleri "din görevlileri" olan bir proje dâhilinde yürütülmektedir. Sunulan din hizmetinin ilgili kişilere veya toplumlara iletilmesi din görevlilerinin yeterlikleri, becerileri ve tecrübeleriyle mümkün olabilmektedir.²¹⁵

Yurt dışında yaşayan vatandaş, soydaş ve dindaşlarımıza, din hizmetleri müşavirleri, din hizmetleri ataşeleri, ataşe yardımcıları ve uzun süre görevlendirilen geçici din görevlileriyle din hizmeti sunulmaktadır. Yurt dışına gönderilen görevliler sınav ile seçilmekte, yabancı dil yanında gidecekleri ülkenin şartlarını, henüz gitmeden öğrenmeye başlamaları ve gittikten sonra sosyal çevreyle kolaylıkla iletişime geçebilmeleri amacıyla özel hazırlayıcı bir eğitim programından geçirilmektedir.²¹⁶

²¹³ **Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924–1997)**, DİB Yayını, Ankara 1999, s. 467

²¹⁴ **Diyanet İlmi Dergi**, DİB Yayınları, Ankara 2005, Cilt 41, Sayı 3, s. 18

²¹⁵ **Diyanet İlmi Dergi**, DİB Yayınları, Ankara 2005, Cilt 41, Sayı 3, s. 20

²¹⁶ **DİB Tanıtım Broşürü**, DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 33

Yurt dışına din görevlisi seçimi ise şu kurallara göre yapılmaktadır:

Genel şartlar: a- 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun değişik 48/A maddesindeki şartlara sahip olmak,

b-İlahiyat Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüsü, İlahiyat Meslek Yüksek Okulu, AÖF İlahiyat Önlisans Programlarından birinden mezun olmak,

c- Hizmetin gerektirdiği temsil yeteneğine sahip olmak,

d- Son üç yıl içinde olumlu sicil almış olmak,

e- Memuriyete engel olacak derecede olmasa dahi taksirli suçlar hariç herhangi bir hapis cezasına mahkum edilmemiş ve son beş yıllık hizmet süresi içinde aylıktan kesme ve daha ağır bir disiplin cezası almamış olmak,

f- Askerlik hizmetini yapmış olmak veya muaf tutulmak,

g- Daha önce en az iki yıl süreyle yurt dışı teşkilatında sürekli veya geçici olarak (maaşsız izinli dahil) görev yapmış bulunanlar ile Bakanlıklar Arası Ortak Kültür Komisyonu Kararı ile görev yapanların yurt içi görevine başladıktan sonra başkanlık teşkilatında en az üç (3) yıl çalışmış olmak,

h- Herhangi bir kursta kursiyer olarak kayıtlı bulunmamak,

ı- Halen müftü olanların buldukları yerde 2 yıl fiili olarak görev yapmış olması,

i- Bilgi, görgü arttırmak amacıyla yurt dışına gönderilenlerin döndükten sonra en az 5 yıl süreyle DİB’de çalışmış olmak,

Özel şartlar ise; “Üst kademe yönetici pozisyonundaki kişilerin hizmet süreleri istenirken, din görevlilerinde bu süre; en az üç yıl DİB ‘de çalışmış olmak” istenen özel bir şarttır.²¹⁷

²¹⁷ Hasan Hüseyin Aydemir, **DİB’in Yurt Dışı Din Hizmetleri Ve Din Eğitimi Faaliyetleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Ü. SBE, İzmir 2004, ss. 28–40

(Tablo 29) DİB'in Tarafından Yurt Dışına Görevlendirilen Din Görevlilerinin
01.01.2008 Tarihi İtibariyle Dağılımı

Sıra No	Ülkeler	O.K.K. (Ortak Kültür Komisyonu)	T.D.V. (Türkiye Diyanet Vakfı)	Toplam
1	Arnavutluk	-	1	1
2	Azerbaycan	10	6	16
3	Beyaz Rusya	-	1	1
4	KKTC	61	3	64
5	Kazakistan	4	-	4
6	Kırgızistan	11	5	16
7	Kosova	1	-	1
8	Litvanya	1	-	1
9	Makedonya	3	-	3
10	Moğolistan	1	-	1
11	Nahçıvan	-	1	1
12	Romanya	3	2	5
13	Rusya Federasyonu	1	-	1
14	Tacikistan	-	1	1
15	Türkmenistan	-	-	-
16	Ukrayna (Kırım)	11	12	23
TOPLAM		107	32	139

Kaynak: **DİB Tanıtım Broşürü**, DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 33

Tablodaki verilerden de görüleceği gibi batı ülkelerinde yaşayan vatandaş ve soydaşlarımıza din hizmetleri müşavirlikleri ve ataşelikleri, din görevlilerimizle din hizmeti ve eğitimi alanında rehberlik edilmekte, onlara vaaz, hutbe, dini yayınlar, çeşitli program ve toplantılar yoluyla camilerde ve camiler dışında din konusunda hizmet faaliyetleri devam etmektedir.²¹⁸

Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan vatandaşlarımızın sayısı üç milyonun üzerindedir. DİB yurt dışındaki vatandaşlarımızı yıkıcı ve bölücü akımların

²¹⁸ **DİB Tanıtım Broşürü**, DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 35

etkisinden korumak, onların ülkemize ve milletimize bağlılıklarını devam ettirmek, dini konularda onları aydınlatmak, geliştirmek ve ibadetlerini yapmada kendilerine yardımcı olmak amacıyla, yurt içinde yürüttükleri din hizmetlerinde başarılı olmuş din görevlilerini yurt dışına göndermektedir.²¹⁹

(Tablo 30) Ülkelere Göre Yurt Dışına Gönderilen Personel Sayıları

Sıra No	Ülkeler	Sürekli Personel	Uzun Süreli ve Geçici Personel			Genel Toplam
			B.O.K.K. (Bakanlıklar arası Ortak Kültür Komisyonu)	DİTİB, Vakıf	Ülke Toplamı	
1	Almanya	14	533	225	758	772
2	ABD	2	12	4	16	18
3	Avustralya	2	16	-	16	18
4	Avusturya	2	40	19	59	61
5	Belçika	1	60	2	62	63
6	Danimarka	1	24	3	27	28
7	Fransa	2	99	26	125	127
8	Hollanda	3	109	15	124	127
9	İsveç	-	9	5	14	14
10	İngiltere	-	4	1	5	5
11	İsviçre	1	22	7	29	30
12	Kanada	-	3	-	3	3
13	Japonya	-	1	-	1	1
14	Norveç	-	1	-	1	1
15	S. Arabistan	1	-	-	-	1
TOPLAM		29	933	307	1240	1269

Kaynak: **DİB Tanıtım Broşürü**, DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 35

²¹⁹ Ş. Öztürk, s. 37

Yukarıdaki tabloya göre yurt dışındaki bu adı geçen ülkelere gönderilen toplan dıngörevlisi sayısı 1.269, sadece Almanya'ya gönderilen din görevlisi sayısı ise 772'dir. Bu da AB ülkeleri ve diğler bazı Ülkerli arasında daha çok dındaş ve soydaşımızın yaşadığı Almanya'nın önemini göstermesi açısından önemlidir. Bu ülkede yaşayan soydaşlarımızın taleplerinin ve bu hizmetlerin verilmesindeki katkılarının önemi büyüktür.

2.6.2.4.6 Din Görevlilerinin Hac ve Umre İçin Görevlendirilmeleri

Din görevlilerinin hac ve umre için din görevlisi olarak gönderilmelerine ilişkin değerlendirmelerde bulunabilmek amacıyla 1991 ve 2001 yıllarına ait istatistiklerini tablo halinde inceleyelim.

(Tablo 31) 1991 Yılı Hacda Görevlendirilen Din Görevlisi Sayıları

Yapılan Hizmet	İmam-Hatip ve Müezzin Kayyım	
	Hac'daki görevi ve sayısı	Umre'deki görevi ve sayısı
Kafile başkanı	17	1
Din görevlisi	471	6
Karşılama ekibi	10	
Hasta kayıt ve cenaze ekibi	1	
Otobüs işl. Ekibi	6	
Toplam	507	7

Kaynak: **DİB 1991 Yılı İstatistikleri**, Ankara 1992, DİB APK. Dairesi Başkanlığı Yayını, s. 96

(Tablo 32) 2001 Yılı Hacda ve Umrede Görevlendirilen Din Görevlilerinin Çalıştığı Birim Ve Sayıları

Görevlendirilen Personelin Teşkilatı	Hacdaki Görevi (Din Görevliliği)	Umredeki Görevi (Din Görevliliği)
Merkez Teşkilatı		3
Taşra Teşkilatı	2.209	74
Eğitim Merkezi Müdürlüğü		
Yurt Dışı Teşkilatı		
Toplam	2.209	79

Kaynak: **DİB 2001 Yılı İstatistikleri**, Ankara 2002, DİB APK Dairesi Başkanlığı Yayını, s. ¹³⁹

1991 yılında hacda din görevliliği için 471 din görevlisi gönderilmişken, 2001 yılında 2209 din görevlisi gönderilmiştir. Bu rakam aradan geçen 10 yıl içinde yaklaşık % 400 artış göstermiş durumdadır. Umre için ise, 1991 yılında 6 olan din görevlisi gönderme sayısının yaklaşık % 1100 oranında arttığı görülmektedir. Bu artışta vatandaşların hac için kurada adının çıkmaması, artık daha fazla vakit kaybetmeden kutsal mekânları görmek arzusu dolayısıyla umreye olan talebin artması ve DİB tarafından daha fazla din görevlisinin Umre için görevlendirilir hale gelmesinin etkisi büyüktür.

2006 yılında taşra teşkilatından hacca gönderilen din görevlisi sayısı 2614 iken, taşra teşkilatından umreye gönderilen din görevlisi sayısı 1367 olmuştur.²²⁰

Bu rakam 2007 yılına gelindiğinde taşra teşkilatından hacca gönderilen din görevlisi sayısı 2068, taşra teşkilatından umreye gönderilen din görevlisi sayısı 800 olmuştur.²²¹

Hac konusunda yukarıda verilen tablolara ve bilgilere baktığımız zaman, 1991 yılında hacca gönderilen din görevlisi sayısı 471, aynı yıl umreye gönderilen din görevlisi sayısı ise 6 olmuştur. 2001 yılına gelindiğinde taşra teşkilatından hacca gönderilen din görevlisi sayısı 2209, taşra teşkilatından umreye gönderilen din görevlisi ise 74 olmuştur. 1992 yılında umreye din görevlisi görevlendirilmemiştir.²²²

DİB hacda görevlendireceği din görevlilerini seçerken neredeyse her sene yeni kurallar belirleyerek, görevli seçimini tam bir standarda ulaştıramamıştır. Daha önceleri çok az personel hacca gittiği için, merkezden tercih edilen kişiler görevlendirilmiştir. Daha sonra bir müddet her ile o yılın hac dönemi ihtiyacına göre kontenjan ayrılmış, il ve ilçe müftülerinin tercih ettiği personel hacca görevlendirilmiş, hatta bazı personel defalarca hacca gidebilmişken bazı görevliler hac için hiç teklif dahi edilmemiştir. Pek çok eleştiri ve yaşanan sıkıntılardan sonra genel merkezden hazırlanan sınav sorularıyla hacca gitmek isteyen din görevlileri il merkezlerinde sınav yapılmışlardır. Bu sınavların değerlendirilmesi sonucu en yüksek puan alanlar, o ilin hacdaki din görevlisi ihtiyacına göre hacca görevlendirilmişlerdir. Din görevlileri arasında adeta bir yarış havasında geçen bu

²²⁰ DİB 2006 Yılı İstatistikleri, Ankara 2007, DİB Strateji Geliştirme Daire Başk. Yayını, s. 119

²²¹ DİB 2007 Yılı İstatistikleri, Ankara 2008, DİB Strateji Geliştirme Daire Başk. Yayını, s. 136

²²² DİB 1992 Yılı İstatistikleri, Ankara, 1993, D.İ.B. APK. Dairesi Başk. Yayını, s. 105

sınavlar sayesinde din görevlilerinin bilgi, kültür ve mesleki yeterlikleri artmakta, hatta genel olarak sınavlar haftasında Hac İlmihali, İslam İlmihali, Siyer İslam Tarihi, İslam Fıkhi ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi gibi ilmi kitaplar ezberlemektedir. Bazı din görevlileri okul yıllarında ihmal ettiği bu bilgileri hacca gidebilmek amacı ile severek ve gönülden isteyerek çalışmakta ve diğer din görevlilerinin bilgi olarak önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Bazı illerde hacca gidebilmek için hac sınavından 70 ile 77 arasında puan almak yeterli gelebilirken bazı illerde 80 ve üzerinde alanların hacca gidebildiği sonuçlar da ortaya çıkabilmektedir.

2008 yılında DİB'in 04.04.2008 tarih ve 1775 Sayılı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu imzalı yazısı gereğince hacda görevlendirilecek din görevlilerinin tespit koşulları tekrar belirlenerek il ve ilçe müftülüklerine bildirilmiştir. Bu yazı gereğince;

- 1- Vekil olarak yapılan hizmetlerde dâhil olmak üzere DİB'nda fiilen en az 3 yıl çalışmış olmak,
- 2- 2007'de hacca gitmemiş olmak,
- 3- Sağlık yönünden hacca gitmesine engel bir özrü bulunmamak,
- 4- Yurt dışında iken gittikleri de dâhil olmak üzere, hacca en fazla 3 defa gidecek olmak,
- 5- Yapılacak sınavda başarılı olmak,
- 6- Test sınavı sonunda her il için oluşturulacak puan sıralama listesinden, ilin tecrübeli (% 20) ve tecrübesiz (%80) din görevlisi ihtiyacının %50 fazlası oranında alınacağı mülakatta hizmetin özelliğine göre din görevlisi veya ekip personeli olarak seçilmiş olmak gibi kurallar getirilmiştir.

Bu kuralları biraz incelediğimiz zaman son maddeye özellikle bakarsak daha bir yıl önce 2007 yılında ve 2006 yılında yazılı sınavı kazananlar mülakata tabi tutulmadan hacca görevlendirilmişlerdir. Değişiklikler 2007 yılında olduğu gibi daha sonraki yıllarda da devam etmiştir.

2010 yılında, 07.04.2010 tarih ve 1762 sayılı "2010 Yılı Hacı Personel Seçimine İlişkin Kriterler" başlıklı ve Prof. Dr. Ali Bardakoğlu imzalı yazısı

gereğince hacca görevli gönderme kriterleri yeniden belirlenmiştir. Bu yazı gereğince;

Hacda din görevlisi olarak görev alabilmek için:

- 1- DİB’de imam-hatip veya müezzin-kayyım olarak çalışıyor olmak,
- 2- 16 Nisan 2010 tarihi itibariyle başkanlık teşkilatında fiilen 8 yıl çalışmış olmak,
- 3- Görevli olarak hacca gitmesinde bedeni ve psikolojik olarak herhangi bir engeli bulunmamak,
- 4- 31 Aralık 1950’den sonra doğmuş olmak,
- 5- 24–28 Nisan 2010 tarihleri arasında birimlerinde belirlenecek gün veya günlerde yapılacak değerlendirmeye katılmış olan, vb. maddeler bulunmaktadır.

Bu maddeleri özellikle sonuncusunu kıyaslayacak olursak, 2010 yılında yazılı sınav yapmadan sadece mülakatla din görevlisi seçimi yapılmıştır. Artık din görevlilerinin sınava çalışmalarına gerek yok. Herkesi itham edemeyiz; ancak her sınav komisyonu objektif davranabilecek midir? Acaba bir sınav komisyonu üyesi tanımadığı bir din görevlisine zor olabilecek soru sorabilir mi? Acaba tanıdığı ve sempati duyduğu personele daha basit ve kolay soru sorup sınavı kazanmasını sağlayabilir mi? Bütün bu soruların cevabı: evet mümkündür. Türkiye’de her sınav daha şeffaf ve adaletli hale getirilmeye çalışıldığı teknoloji ve bilimsel imkânların son derece kaliteli bir şekilde kullanılıp sosyal adaletin sağlanmasının beklendiği bir dönemde DİB bu ilerlemeyi yeterince yapamamakta, bunun da din görevlilerinin motivasyonunu kırdığı kanaatindeyiz.

DİB organizasyonu ile umreye giden vatandaşlarımızın sayısı her sene daha da artmaktadır. Bunu daha iyi açıklayabilmek amacı ile aşağıdaki tabloyu görmemiz faydalı olacaktır.²²³

²²³ **DİB Tanıtım Broşürü**, DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 14, Not: Rakamlara yurt dışı personeli dâhil edilmiştir.

(Tablo 33) 2001–2007 Yılları Arasında Umreye Giden Kişi Sayılarını Gösterir

YIL	UMREYE GİDEN KİŞİ SAYISI
2001	786
2002	7.085
2003	2.184
2004	74.714
2005	118.768
2006	123.808
2007	154.763

Kaynak: **DİB Tanıtım Broşürü**, DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 14, Not: Rakamlara yurt dışı personeli dâhil edilmiştir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi hacca gitmeye, adının DİB tarafından çekilen kurada çıkma umudunu yitiren vatandaşların ve artık umrenin daha zahmetsiz ve izdihamsız dönemler rahatlıkla denk gelebilmesi sebebiyle umreye gidişlerde son yıllarda müthiş artışlar meydana gelmiş, adeta umre turlarına yapılan talepler patlama yapmış durumdadır.

2.6.2.4.7 DİB İstatistiklerine Göre 1990 ve Sonrasındaki Yıllarda Din Görevlilerinin Ödül ve Ceza Durumları

Din görevlilerinin ödül ve ceza durumlarını daha iyi değerlendirebilmek, bize daha iyi kıyaslama imkânı vermesi amacıyla 1990 ve 2007 yıllarının İH ve MK kadroları açısından ödül ve ceza durumlarını veren tabloları incelememiz yerinde olacaktır.

(Tablo 34) 1990 Yılında Din Görevlilerinin Ödül-Ceza durumları,
Çeşitleri ve Sayıları

Ceza ve Ödül Türleri		Kadro Unvanı	
		İ-H	M- K
Ceza Türleri	Uyarma	552	219
	Kınama	236	84
	Aylıktan Kesme	175	36
	Kademe İlerlemesinin Durdurulması	37	6
	Devlet Memurluğundan Çıkarma	4	2
	İkaz	61	18
	Toplam	1.065	365
Ödül Türleri	Teşekkür name	98	9
	Takdirname	93	31
	1 Maaş Tutarı İkramiye	-	-
	Toplam	191	40

Kaynak: İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 1990, D.İ.B.
APK. Dairesi Başkanlığı Yayını, s. 45, Not: Rakamlar 1 Ocak 1990 Tarihi
itibariyledir.

(Tablo 35) 2007 Yılı -Ceza Ve Ödül Alan Personel Sayısı

Ceza ve Ödül Türleri		Kadro Unvanı	
		İ-H	M-K
Ceza Türleri	Uyarma	493	132
	Kınama	238	45
	Aylıktan Kesme	68	15
	Kademe İlerlemesinin Durdurulması	23	1
	Kurumdan İhraç (Ortak Niteliğin Sona Ermesi 657/98-b.633/25)	9	2
	Devlet Memurluğundan Çıkarma	7	1
	Toplam	838	196
Ödül Türleri	Teşekkür name	3.404	493
	Takdirname	733	139
	1 Maaş Tutarı İkramiye		
	Toplam	4.137	632

Kaynak: **DİB 2007 Yılı İstatistikleri**, Ankara 2008, DİB Strateji Geliştirme Daire Başk. Yayını, ss. 51-53

Yukarıdaki tabloları incelediğimizde her iki yılda da hiçbir din görevlisinin 1 maaş tutarında ikramiye ile ödüllendirilmediğini, 1990 yılında toplam 1065 İH, 365 MK çalışanın cezalandırıldığını, 2007 yılında ise toplam 838 İH, 196 MK çalışanın cezalandırıldığı görülmektedir. Bu da daha önce de değinildiği gibi 1990'lı yılların sıkıntılı geçtiği ve belirgin baskı ve sıkıntılarının bulunduğunu, göstermektedir. Aynı durum ödül konusunda da hissedilmektedir. 1990 yılında toplam 191 İH ve 40 MK ödül almışken, 2007 yılında bu rakam adeta zirve yapmış 4.137 İH ve 632 MK ödül almıştır. Yine değinildiği gibi son yıllarda siyasal iktidarının izlediği politikaların da etkisiyle din görevlileri açısından da bahar havası kendisini her alanda hissettirmektedir.

2.6.2.4.8 DİB’ de Görev Yapan Din Görevlilerinin Göreve Atanma, Görevden Ayrılma Durumları İle Mevcut Kadro Durumları

Hizmet gereği, idari ihtiyaç ve personel isteği doğrultusunda yapılan kurum içi atamalara ilave olarak;

1- Teşkilatta stajyer vaiz, stajyer KKÖ, imam-hatip ve müezzin-kayyım kadrolarına ilk defa veya naklen atanacaklara yeterlik belgesi verilmek üzere sözlü ve uygulamalı sınavlar yapılmakta, yapılan sınavlar sonucunda yeterlik belgesi verilmektedir.

2- 2004–2007 Yıllarında 600 adet kadroya açıktan atama izni alınmış olup, KPSS sonucuna göre toplam 552 adayın ataması yapılmıştır.

3- 2004–2007 Yıllarında (müktesep hakkı bulunan) sabık görevliler için alınan 755 adet kadroya yeniden atama izni alınmış ve toplam 702 personelin yeniden atanması yapılmıştır.

4- 2004–2007 yıllarında 3500 vekil İH, KPSS puanları ve tercihleri esas alınarak, illerden alınan boş kadro sayılarına göre bilgisayar ortamında atamaları yapılmıştır. Söz konusu görev için 12.080 kişi müracaat etmiştir.

5- 2005–2007 Yıllarında 7.000 KKÖ, 6500 İH olmak üzere toplam 13.500 sözleşmeli personel alınmıştır.

6- Taşra teşkilatında vekil İH olarak görev yapanların asaleten atamalarına dair, 03.05.2005 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 5338 Sayılı Kanun’un 1. maddesi ile 633 Sayılı DİB Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun’a eklenen geçici 11’nci maddesi gereğince yapılan çalışmalar sonuçlandırılmış ve on bin (10.000) dolayında vekil İH’nin asaleten atamaları yapılmıştır.²²⁴

(Tablo 35) 1991 Yılı Din Hizmetleri Sınıfı Dolu- Boş Kadro Sayısı

Kadro Durumları	Din Hizmetleri Sınıfı		
	İmam-Hatip	Müezzin Kayyım	TOPLAM
Dolu Kadro	53.737	9.439	63.176
Boş Kadro	8.830	1.107	9.937
TOPLAM	62.567	10.540	73.107

Kaynak: DİB 1991 Yılı İstatistikleri, Ankara 1992, DİB APK Dairesi Başk. Yayını, s. 60

²²⁴ DİB Tanıtım Broşürü, DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 46

Yukarıdaki tablo ile aradan geçen 16 sene sonunda özellikle İH kadrolarının hızla arttığı, boş kadro sayısının azaldığı gözlenmektedir.

(Tablo 36) 2007 Yılı Din Hizmetleri Sınıfı Dolu- Boş Kadro Sayısı

Kadro Durumları	Din Hizmetleri Sınıfı		
	İmam-Hatip	Müezzin Kayyım	TOPLAM
Dolu Kadro	60.641	10.057	70.698
Boş Kadro	2.325	212	2.537
TOPLAM	62.966	10.269	73.235

Kaynak: **DİB 2007 Yılı İstatistikleri**, Ankara 2008, DİB Strateji Geliştirme Daire Başk. Yayını, s. 94

(Tablo 37) 1997 Yılı - Açıktan ve Naklen Atanan ve Teşkilattan Ayrılan Personel Sayısı

	AYRILMA SEBEBİ	DİN HİZMETLERİ SINIFI
	AYRILAN	Emekli
Vefat		108
Muvafakat		812
İstifa		
Mustafi		
TOPLAM		2.961
ATANAN		Açıktan
	Naklen (K. Dışından)	
	TOPLAM	6.209

Kaynak: **DİB 1997 Yılı İstatistikleri**, Ankara 1998, DİB APK Dairesi Başk. Yayını, s. 50

Yukarıdaki tabloda dikkatimizi çeken husus özellikle muvafakat olarak DİB personeli olmaktan vazgeçen personel sayısının 812'ye ulaşmış olmasıdır. Sıkıntılı dönemin başlangıcı olarak gördüğümüz bu dönemin din görevlileri için artık fırsatını bulanların bir şekilde kurum muvafakatını alarak başka mesleklere atanma eğiliminde olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Burada açıktan atanma

sayısının arttığını da belirtmemiz yerinde olacaktır. Aslında bu yıl içinde emekliliğini isteyen din görevlisi sayısı da 2007 yılına göre yüksek durumdadır. Emeklilik yaşının yükselmiş olmasının etkisinin büyük olduğu düşüncesindeyiz.

**(Tablo 38) 2007 Yılı - Açıktan ve Naklen Atanan ve Teşkilattan Ayrılan
Personel Sayısı**

	AYRILMA SEBEBİ	DİN HİZM. SINIFI
AYRILAN	Emekli	983
	Vefat	85
	Muvafakat	105
	İstifa	
	Mustâfi	
	TOPLAM	1.173
	ATANAN	Açıktan
Naklen (K. Dışından)		27
TOPLAM		3.056

Kaynak: **DİB 2007 Yılı İstatistikleri**, Ankara 2008, DİB Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı Yayını, s. 14

2007 yılında kurum dışından 27 adet personelin DİB içine atanmış olması da bir bakıma anlamlıdır. Artık din görevliliği veya DİB personeli olmak istenmeyecek, kaçılacak bir durum olmaktan çıkmaya başlamaktadır. Son yıllarda din görevliliği kadrolarına atamalardaki artışlar sayesinde de bizim düşüncemize göre artık din görevliliği meslek garantisi olan en gözde mesleklerden birisi haline gelmektedir.

2.6.2.4.9 DİB Personeli ve Özellikle Din Görevlileri İle İlgili Yapılan Mevzuat Çalışmaları

2.6.2.4.9.1 Kanunlar

1- Vekil imam-hatiplerin asıl imam-hatip olarak atanmasına ilişkin 633 Sayılı DİB Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesine Dair 5338 Sayılı Kanun 03.05.2005 tarihli ve 25804 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak

yürürlüğe girmiştir. Yaklaşık on bin (10.000) civarında vekil imam-hatip kadrosunun asaletle geçirilmesi anlamını içeren bu kanun aynen şöyledir:

Kanun No. 5338 **Kabul Tarihi : 27.4.2005**

Diyaret İşleri Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunda değişiklik Yapılmasına Dair Kanun:

Madde 1. — 22.6.1965 tarihli ve 633 sayılı *Diyaret İşleri Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanuna* aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.

Geçici Madde 11. — *İmam-hatip kadrolarına vekâleten atananlardan bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihte görevli olanlar veya askerlik hizmeti nedeniyle söz konusu görevden ayrılmış olanlar Devlet Personel Başkanlığınca açılan kamu personeli seçme sınavlarının herhangi birinden, DİB’ce belirlenecek yeterli puanı almış olmaları koşuluyla aynı göreve aday imam-hatip olarak atanmış sayılırlar. Bu kişilerden asaleti tasdik edilenlerin vekil imam-hatiplikte geçen hizmet süreleri, kazanılmış hak aylıklarında değerlendirilir.*

Madde 2. — *Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.*

Madde 3. — *Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.*

2--22/06/1965 tarihli ve 633 Sayılı DİB Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanuna 18’inci maddesinden sonra gelmek üzere, 06/06/2007 tarihli ve 26544 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 5676 Sayılı Kanunla 18/A maddesi eklenerek DİB Yurt Dışı Teşkilatı’nın Kurulmasına Dair Kanuni düzenleme yapılmıştır.²²⁵

3- 01.07.2010 tarihinde kabul edilen ve 13 Temmuz 2010 tarih ve 27640 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 6002 sayılı “DİB Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” yürürlüğe sokulmuş ve din görevlilerinin ek göstergeleri yükseltilmiş, maaşlarında iyileştirmeler yapılmıştır.

²²⁵ **DİB Tanıtım Broşürü**, DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 48

2.6.2.4.9.2 Bakanlar Kurulu Kararları

1— DİB Kur'an kurslarında okutulacak ders saatleri ile ek ders ücretlerine dair 29/081984 tarihli ve 84/8502 Sayılı BKK eki esaslarda 12.07.2005 tarihli ve 2005/9169 Sayılı BKK ile değişiklik yapılarak yürürlüğe konulmuştur.

2— Bakanlar Kurulu'nun 27/12 2006 tarihli ve 2006/11528sayılı kararı ile (17.01.2007 tarihli ve 26406 sayılı Resmi Gazete'de yayımlandı) 500 kişinin 657 Devlet Memurları Kanunu'nun 4'üncü maddesinin C fıkrasına göre, DİB taşra teşkilatında kısmi zamanlı geçici imam- hatip görevlendirilmesine ilişkin karar yürürlüğe konulmuştur.

3—Bakanlar Kurulu'nun 06.06.1978 tarihli ve7/15754 Sayılı Kararname'sine eklenen 11.06.2007 tarihli ve 2007/12251 Sayılı Kararı eki sözleşmeli personel çalıştırılmasına ilişkin esaslarda değişiklik yapılmasına dair esaslara göre çalıştırılmak üzere 657 Sayılı Kanun'un 4'üncü maddesinin B fıkrasına göre sözleşmeli personel olarak çalıştırılmak üzere 6.000 adet imam-hatip ve 2.500 adet Kur'an kursu öğreticisi çalıştırılmasına vize verilmiştir.²²⁶

4-- "Diyanet İşleri Başkanlığı'nca Düzenlenen Eğitim Faaliyetlerinde uygulanacak Ders ve Ek Ders Saatlerine İlişkin Karar"

Devlet Bakanlığı'nın 16.06.2009 Tarihli ve 1210 Sayılı yazısı üzerine, 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 89. maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 14.07.2009 tarihinde 15215 Sayılı Karar alınmış ve 24 Temmuz 2009 tarih ve 27298 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Alınan bu karar gereğince artık bu yıldan itibaren yaz kurslarında görev yapan din görevlilerine, en az 15 kursiyeri olmak gibi bazı kuralların yerine getirilmesi halinde ek ders verileceği karara bağlanmış ve bu hususta yaşanan mağduriyet bir nebze de olsa giderilmeye çalışılmıştır.

²²⁶ **DİB Tanıtım Broşürü**, DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 49

Bu hususta bazı sıkıntılar da halen yaşanmaktadır: 15 öğrenci şartı aranırken, 14 öğrencisi olan ve öğrencilerine ders veren din görevlileri ek ders ücreti alamamakta ve öğrencileri ile ilgili belgeleri eksiksiz olmak ve hatta 1 tane olsa bile öğrencisine ders vermek zorunda bırakılmaktadırlar. Ders vermesi tabii iken ek ders ücretinin ödenmemesi din görevlileri arasında yadırganmakta ve sıkıntılara sebep olmaktadır. Alınan bu Bakanlar Kurulu Kararı aslında geçmiş yıllara göre din görevlileri açısından haklarının iyileştirilmesi anlamına gelirken bazı ufak tefek aksaklık ve sıkıntıların da giderilmesi beklentisini de beraberinde getirmiştir.

2.6.2.4.9.3 Yönetmelikler

1- DİB yurt dışı teşkilatına atanacak personelin seçim esaslarına dair yönetmelik 13.01.2005 tarihli ve 25699 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

2— DİB aday memurların yetiştirilmesine dair yönetmelikte değişiklik yapılması hakkında yönetmelik 24.12.2005 tarihli ve 26033 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir

3— DİB görevde yükselme yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına dair yönetmelik, 07.06.2006 tarihli ve 26191 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

4—DİB sınav yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına dair yönetmelik, 28.06.2006 tarihli ve 26212 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

5— DİB atama ve yer değiştirme yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına dair yönetmelik, 01.07.2006 tarihli ve 26215 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

6—Yurt dışı teşkilatına atanacak personelin seçim esaslarına dair yönetmeliğin yürürlükten kaldırılmasına dair yönetmelik, 23.01.2007 tarihli ve 05 Sayılı Devlet Başkanlığı onayı ile yürürlüğe konulmuştur.²²⁷

2.6.2.4.9.4 Yönergeler

1-“DİB 2006–2007 Yılı Hac Organizasyonu Yurt Dışı Hac İşleri Yürütme Yönergesi” ile “2006–2007 Yılında Hac Organizasyonu Düzenleyen A Grubu Seyahat Acentelerinde Görevlendirilen Kafile Başkanları, Din Görevlileri ve Acente Görelilerinin Görev ve Yeteneklerine Dair Yönerge”, 10.11.2006 tarihli ve 83 sayılı başkanlık onayı ile yürürlüğe konulmuştur.

2- “DİB Güvenlik Soruşturması ve Arşiv Araştırması Yönergesi” ekinde yer alan güvenlik soruşturması ve arşiv araştırması formu 08.12.2006 tarihli ve 90 sayılı başkanlık onayı ile yürürlüğe girmiştir.

3- “DİB Yurt Dışı Teşkilatı Kuran’ı Kerim ve Dini Bilgiler Kursları Yönergesinin” ek-3’ünde yer alan yurt dışı teşkilatı Kuran’ı Kerim ve dini bilgiler kursu bitirme belgesi 08.12.2006 tarihli ve 92 sayılı başkanlık onayı ile yürürlüğe girmiştir.

4- DİB görev ve çalışma yönergesinde değişiklik yapılmasına dair yönerge 22.12.2006 tarihli ve 100 sayılı başkanlık onayı ile yürürlüğe girmiştir.

5- Hac ve umre komisyonunca hazırlanan “DİB 2007 Yılı Umre Yönergesi” 02.03.2007 tarihli ve 19 sayılı Başkanlık onayı ile yürürlüğe konulmuştur.

6- Hac ve umre komisyonunca hazırlanan “DİB 2007 Yılı Hac Yönergesi” 04.07.2007 tarihli ve 72 sayılı başkanlık onayı ile yürürlüğe konulmuştur.²²⁸

²²⁷ **DİB Tanıtım Broşürü**, DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 50

²²⁸ **DİB Tanıtım Broşürü**, Ankara 2008, ss. 51-53

2.6.2.4.9.5 DİB’de Personel İle İlgili İlke ve Hedefler ve Bunların Din Görevlilerinin Yetiştirilmesinde ve İstihdamındaki Hayati Fonksiyonları

DİB’nda din görevlilerinin ve personelin seçimi ve hizmet ile ilgili değerlendirilmesi aşamalarında uyacağını adeta ilan ettiği bir takım ilke ve hedefler bulunmaktadır. Ben bu aşamada bu ilke ve hedefleri maddeler halinde vermeyi ve bu maddeleri değerlendirmeyi düşünüyorum. Aslında bu maddelere son aşamada yönelmemin sebebi, bu maddelerin esasen bana göre mükemmel maddeler olmasıdır. Bu maddelere gerçekten hiç aksatmadan uyulması halinde, teşkilatın ve din görevlilerinin sıkıntılarının azalacağını düşünüyorum. Ancak pek çok madde uygulamalardaki bazı aksaklıklar yüzünden istenildiği kalitede uygulanamamaktadır. Bu kuralların sözde değil özde uygulanması; din görevlilerinin ve din görevliliği mesleğinin hak ettiği değere ulaşması en büyük temennimdir. Bu maddeler şu şekildedir:

- a- Atama, nakil ve terfilerde dış referans ve talepleri değil; ehliyet, liyakat ve objektif kriterleri esas almak,
- b- Atama, nakil ve terfilerde kurum içinde oluşturulan kurul kararlarını esas almak,
- c- Mülakat dahil sübjektif kriterleri en aza indirip nesnel bilgi ve puanlama sistemini egemen kılmak,
- d- Personelin verimli hizmet yürüteceği ortamı göz önünde bulundurmak,
- e- Personelin atanacak kadro için gerekli niteliklere sahip olmasının imkanlarını oluşturmak,
- f- Personel istihdamında rasyonel davranmak, kadro dağılımında ihtiyaç- imkan dengesini ve nesnel kriterleri gözetmek,
- h- Nakil, tayin ve atamalarda öncelikli olarak personelin isteği, hizmet bölgesinin özelliği, hizmet süresi, puan ve başarı durumlarını esas almak.²²⁹

Aslında bu kurallar tam anlamıyla uygulansa din görevlileri ve teşkilat açısından pek çok sorun hallolabilecektir. Ancak insan faktörünün bulunduğu her

²²⁹ **DİB Tanıtım Broşürü**, DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 45

yerde olduğu gibi DİB teşkilatında da her şey kurallarda yazıldığı gibi işletilememektedir.

Özellikle 2002 ve sonraki yıllarda din görevlilerinin özlük haklarında iyileştirmeler yapılmış ve DİB'e yeni kadrolar açılmak suretiyle de istihdam imkânları genişletilmiştir. Bu dönemi “Din Görevlisi İstihdamında kadro sayılarının arttığı, maaş ve özlük haklarının iyileştirildiği dönem olarak da adlandırabiliriz. 15.07.2010 tarihli yazılı ve görsel basında yer alan bir habere göre din görevlileri Ağustos 2010 maaşlarını ortalama olarak 113 Türk Lirası fazla alacaklardır. Ayrıca bu habere göre; kariyer basamaklarına ayrılan din görevlilerinin hangi miktarlarda maaş alacakları da ayrıntılı olarak verilmiştir.²³⁰

Bütün bu gelişmeler yanında DİB'de yapılanları yeterli bulmak mümkün değildir. MEB'de öğretmenler için uygulanan puan sisteminin DİB'de görev yapan din görevlileri için de uygulaması, nakil, hac, umre ve yurt dışı gibi sınavların daha objektif kriterlere uygun yapılması bize göre, teşkilat ve din görevlileri açısından daha faydalı olacaktır.

2.7 ÖSS, DGS VE KPSS SINAV SİSTEMLERİNİN DİN GÖREVLİLERİNİN YETİŞTİRİLMESİ VE İSTİHDAMINA ETKİLERİ

2.7.1 ÖSS Sınav Sistemleri ve Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi

Bu başlık altında Türkiye'de üniversiteye yerleştirme sisteminin, din görevlisi adayı durumunda olan kişilere etkilerini ve yerleştirme sonuçlarını ayrıntılarıyla değerlendirmeye tabi tutacağım.

2.7.1.1 1999 Yılı ÖSS Kılavuzu ve Yerleştirme Sistemi

1999 ÖSS kılavuzunda verilen bilgilere göre, bu dönemde toplam: 1280 İlahiyat, 640 adet İlköğretim DİKAB Öğretmenliği kontenjanı açılmıştır.²³¹

²³⁰ Zaman Gazetesi, 15 Temmuz 2010 Çarşamba tarihli baskısı, s. 11

²³¹ <http://www.osym.gov.tr/Genel/dg.ashx?DIL=1&BELGEANAH=17539&DOSYASIM=tablo4.pdf> (10.07.2010)

Şimdi İHL tipi okulların mezunlarına 1999 yılında uygulanan katsayı ve puan türlerini inceleyelim.

(Tablo 39)1999 Yılı ÖSS Puan Hesabı Katsayı Tablosu

Anadolu İmam Hatip Lisesi, İmam Hatip Lisesi ve İmam Hatip Okulu mezunları aşağıdaki lisans programlarına yerleştirilirken ilgili ağırlıklı ortaöğretim başarı puanları 0,5 ile çarpılacak; (*) işareti bulunan lisans programlarına yerleştirme yapılırken ayrıca, Y-ÖSS puanlarına ilgili ağırlıklı ortaöğretim başarı puanınının 0,15 ile çarpılmasından elde edilecek ek puanlar da katılacaktır.	
Yükseköğretim Programları	ÖSS Puan Türü
İlahiyat (*)	SÖZEL
İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bil. Öğretmenliği (*)	SÖZEL

Kaynak:<http://www.osym.gov.tr/Genel/dg.ashx?DIL=1&BELGEANAH=17543&DOSYAISIM=tablo6.pdf> (04.07.2010)

Bu tabloya göre 1999 ÖSS’de İHL veya Anadolu İHL mezunu adaylar “İlahiyat” veya “İlköğretim DİKAB Öğretmenliği” bölümlerini seçerlerse, bu okul mezunlarına ek puan verilecektir. Ancak bu okulların dışında kendi puan türü olmasına rağmen sözel türden bile olsa hangi bölümü seçerlerse seçsinler, ortaöğretim başarı puanları 0,5 yerine 0,2 ile çarpılacak, bu da yaklaşık olarak 30 puan eksik hesaplanması demek oluyordu. Lise yıllarında ekstra din eğitimi dersi almamış olmasına rağmen, düz lise mezunu bir aday kendi puan türünden kabul edildiği için “İlahiyat” ve “İlköğretim DİKAB Öğretmenliği” bölümlerini seçmesi halinde bile başarı puanı 0,5 ile çarpılacak ve mağduriyet yaşamayacaktır. Düz lise mezunu bir sözelci, istediği sözel bölümleri seçebilecek ve kendi alanından tercih yapmış muamelesi görecektir.²³²

2.7.1.2 2009 Yılı ÖSYS Sistemi ve ÖSS Kılavuzu

2009 ÖSS kılavuzundaki Tablo 6C’yi incelediğimizde, 2547 Sayılı Kanunun 45. Maddesine 4702 Sayılı Kanunla eklenen e bendi uyarınca; İmam Hatip (İ.H.L. / İmam Hatip Okulu/ İmam Hatip Lisesi (Y. Dil Ağırlıklı) /Anadolu İ. H. L.)

²³² <http://www.osym.gov.tr/Genel/dg.ashx?DIL=1&BELGEANAH=17543&DOSYAISIM=tablo6.pdf> (19.06.2010)Tablo 6, ss. 1–19

mezunları 2 yıllık açık öğretim İlahiyat Önlisans programına sınavsız geçişle geçebilme hakkı verilmiştir.²³³

Açık öğretim İlahiyat Önlisans programının öğrenci kontenjanının sınırlanmamış olması, İHL mezunu olan ve kendi mesleğinde KPSS sonuçlarına göre diğer adaylardan, atanma hususunda daha avantajlı konuma geçmek, kolayca iş sahibi olmak ve mesleğinde kariyer basamaklarını daha çabuk yükselme imkânlarını elde etmek isteyen adaylar için son derece yerinde bir uygulama olmuştur.

2009 ÖSS kılavuzuna göre, Türkiye genelinde 17 adet üniversiteye bağlı bulunan “Eğitim” ve “Eğitim Bilimleri” Fakülteleri’nde toplam 1031 adet DİKAB Öğretmenliği kontenjanı ayrılmıştır.²³⁴

Türkiye’de neredeyse “Arapça” eğitimi alan tek okul mezunu olan İHL’ liyi Arapça Öğretmenliği ve Arap Dili ve Edebiyatı alanlarında ek puan verilmese bile en azından kendi alanında tercih yapmamış kabul etmek de bu sistemin eksikliklerinin bulunduğunu göstermektedir. Bu husustaki düşüncemizin doğruluk payının olduğu 2010 yılı DGS kılavuzunda yapılan yenilikle de kendisini göstermiştir. 2010 yılı DGS kılavuzuna göre İlahiyat ön lisansı bitiren bir öğrenci “Arapça Öğretmenliği” ve “Arap Dili ve Edebiyatı” bölümlerini tercih edebilecek ve lisansını, bu bölümler mezunu olarak bitirebilecektir.²³⁵

²³³ 2009 ÖSYS Yükseköğretim Programları Ve Kontenjanları Kılavuzu, ÖSYM, Ankara 2009, Tablo 6C, s. 186

²³⁴ 2009 ÖSYS Yüksek Öğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu, ÖSYM, Ankara 2009 ss. 61–128

²³⁵ Bu konuyla ilgili olarak 2009 ÖSYS Yüksek Öğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu, ÖSYM, Ankara 2009, s. 248’e bkz.

**(Tablo 40) İHL Mezunlarının Yıllara Göre Kontenjan ve Katsayı Durumları
Tablosu**

Yüksek Öğretim Programının Adı	Puan Türü	2009 Yılı İçin Ayrılan Toplam Kont.	2008 ÖSYS' de Aldığı En Düşük Puan	2008 ÖSYS' de Aldığı En Yüksek Puan	İHL Mezununun Tercih Etmesi Halinde OBP' nin Çarpılacağı Katsayı	İHL Mezununun Tercih Etmesi Halinde OBP' nin Çarpılacağı Ek Puan Katsayısı
İlahiyat Fakültesi İ.Ö.	Söze 1 1	2439	263	339,1	0,8	0,24
İlahiyat Fakültesi	Söze 1 1	3220	299	397,1	0,8	0,24
Hoca Ahmet Yesevi Üni. İlahiyat Fak.	Söze 1 1	4	312,2	318,3	0,8	0,24
Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları	Söze 1 1	72	328,7	364	0,8	0,24
DİKAB Öğretmenliği	Söze 1 1	1031	263,6	349,9	0,8	0,24
Dünya Dinleri	Söze 1 2	31	293,3	307,5	0,3	-
Arap Dili ve Ed.	Dil	100	186,3	336,7	0,3	-
Arap Dili ve Ed. İ.Ö.	Dil	60	186,5	289,5	0,3	-
Arapça Öğretmenliği	Dil	41	276,4	314,2	0,3	-

Kaynak: 2009 ÖSYS Yükseköğretim Programları Ve Kontenjanları Kılavuzu, ÖSYM, Ankara 2009, ss. 15–128

Yukarıdaki tabloda verilen bilgilere göre; İsmi bir bölümünde “İmam Hatip” ibaresi geçen okul mezunları, sözel 1 puan kategorisinde bulunan lisans programlarına yerleştirilirken, ilgili AOBP’ leri 0,8 ile çarpılmış, ayrıca Y-ÖSS

puanlarına ilgili AOBP' nin 0,24 ile çarpılmasından elde edilecek olan ek puanlar katılmıştır.²³⁶

2.7.1.3 2010 Yılı ÖSYS Kılavuzu ve Yerleştirme Sistemi

2010 ÖSYS bazı değişikliklerin yapıldığı ve üniversite kontenjanlarının çok büyük oranlarda arttırıldığı bir dönem olmuştur. 2010 ÖSYS'yi ve 2010 ÖSS Kılavuzunu inceleyerek yapılan bazı değişiklikleri ve din eğitimi alanında eğitim görmek isteyen adaylara etkilerini açıklamaya çalışacağım.

2010-ÖSYS Merkezî Yerleştirmede yükseköğretim programları arasından tercih yapma hakkı olan adaylar üç gruba ayrılabilir:

a) 2010-YGS' ye girip 140 veya daha fazla puan alanlardan sınavsız geçiş hakkı bulunmayanlar,

b) 2010-YGS' ye girip 140 veya daha fazla puan alanlardan aynı zamanda sınavsız geçiş hakkına da sahip olanlar,

c) Sadece sınavsız geçiş hakkı bulunanlar.

2010-YGS' de hiçbir puan türünde 140 veya daha yüksek puan alamayanların sınavsız geçiş hakları yoksa bu adaylar tercih bildiriminde bulunamayacaklardır.²³⁷

²³⁶ 2009 ÖSYS Yüksek Öğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu, ÖSYM, Ankara 2009, Tablo 6A, s. 171

²³⁷ 2010 ÖSYS Yükseköğretim Programları Ve Kontenjanları Kılavuzu, ÖSYM, Ankara 2010, s. 1

(Tablo 41) 2010 ÖSS Kılavuzuna Göre Bazı Bölümlere Ait Öğrenci Kontenjanları

Bölüm Adı	Kontenjan Sayısı	Açıklama	Puan Türü
Açık Öğretim İlahiyat Önlisans	Kontenjan sınırlaması yok	Herhangi bir puan türünden 140.000 ve üzeri puan almış olmak gerekmektedir.	Herhangi Bir Puan Türü
İlahiyat	3370		YGS-4
İlahiyat (İ.Ö.)	3015		YGS-4
İlahiyat İngilizce	110	Ankara, Marmara ve İst.üni.	YGS-4
DİKAB Öğretmenliği	1615		YGS-4
DİKAB Öğretmenliği (İ.Ö.)	1035		YGS-4
Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları	70	Ankara Üniversitesi	YGS-4
Dünya Dinleri	30	Ankara Üniversitesi	TS-1

Kaynak: 2010 ÖSYS Yükseköğretim Programları Ve Kontenjanları Kılavuzu, ÖSYM, Ankara 2010, ss. 19-202

2010 ÖSS Kılavuzundaki veriler doğrultusunda hazırladığım bu tabloya göre; İHL mezununun tercih edebileceği İlahiyat bölümü kontenjanı 6.495, DİKAB Öğretmenliği bölümü kontenjanı 2650, Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları bölümü kontenjanı ise 70 olmuştur. İHL mezununun tercih ederken puan yönünden avantajlı olacağı bütün bölümler toplam kontenjanı ise 9.215 olmuştur. Açılan yeni bölümler ve arttırılan kontenjanlar sayesinde, din eğitimi alanı daha da genişletilmiş ve dini eğitimi almak isteyen kesim için daha umut verici bir hale gelmiştir.

Yukarıda verdiğim bilgiler ışığında 1999, 2009 ve 2010 yıllarında ÖSS’de uygulanan katsayı oranlarını daha iyi değerlendirmek ve karşılaştırma yapabilmek amacıyla aşağıdaki tabloyu hazırladım. Bu tabloya göre adı geçen yıllarda uygulanan

katsayıların özellikle İHL, diğer meslek lisesi mezunlarını ve bütün adayları nasıl etkilediğini daha iyi anlaşılabilceğini düşünmekteyiz.

**(Tablo 42) 1999, 2009 ve 2010 Yıllarında ÖSS’de Uygulanan
Katsayı Oranları Tablosu**

Yıllar	Alan İçi Tercih Eden Adayın AOBP' nin Çarpılacağı Katsayı	Alan Dışı Tercih Eden Adayın AOBP' nin Çarpılacağı Katsayı	Katsayı Uygulaması Dolayısıyla, Alan İçi ve Alan Dışı Tercih Yapan İki Aday Arasında Oluşabilecek En Yüksek Puan Farkı
1999	0,5	0,2	30
2009	0,8	0,3	50
2010	0,15	0,12	3

Not: Bu tablo yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır.

Tablodan da anlaşılacağı gibi alan içi ile alan dışı arasında oluşabilecek katsayı farkı 1999 yılında 30 puan, 2009 yılında 50, 2010 yılında ise 3 puan olabilecek durumdadır. Artık katsayı problemi 2010 yılına gelindiğinde engel ve bahane olmaktan veya birilerine sınav sorularını çözemesi de üniversiteye girmekten, bazılarını da sınav sorularını çözse bile üniversiteye girememekten kurtaracak hale dönüşmüştür diyebiliriz. Sınavda daha çok doğru soru çözen ve yüksek oranda sadece bu sebeple puanının hesaplanacağı sisteme geçiş yapılmıştır.

2.7.2 Dikey Geçiş Sınavı (DGS) Sisteminin İlahiyat Önlisans Mezunlarına veya Din Görevlisi Adaylarına Etkileri

2.7.2.1 2003 Yılı ve Sonraki Yıllarda Yapılan Dikey Geçiş Sınavı (DGS) Sisteminin İlahiyat Önlisans Mezunlarına veya Din Görevlisi Adaylarına Etkileri

2003 yılı DGS kılavuzunu incelediğimizde ilahiyat önlisans bölümünü bitirmiş bir öğrenci için DGS sonucuna göre toplam 18 ilahiyat fakültesinden toplam

26 adet kontenjan ayrılmıştır. Zaten kısıtlı olan tercih imkânlarının İlahiyat önlisans mezunları için iyice azaldığı görülmektedir.²³⁸

2009 DGS kılavuzuna göre İlahiyat Önlisans bölümünü bitiren bir öğrenci için ilahiyat fakültelerinde 132 adet normal öğretim İlahiyat kontenjanı, 13 adet ikinci öğretim ilahiyat kontenjanı ayrılmış olduğu görülmektedir.²³⁹

2009 yılında yapılan DGS (Dikey Geçiş Sınavı)'de, ilahiyat önlisansı bitiren bir öğrenci Türkiye genelindeki lisans bölümlerinin tamamından sadece “İlahiyat Fakültesi”ni tercih edebiliyordu.²⁴⁰

Bu uygulama 2009 ve öncesindeki yıllarda din ve ilahiyat alanına yönelmiş olan çoğunluğu din görevlisi veya din görevlisi adayları olan kesime pek çok sıkıntılar yaşatmış, kamuoyunda tartışılmış ve halen de tartışılmaya devam edilmektedir. Bu durum birkaç yıldan bu yana YÖK tarafından farklı bir bakış açısıyla değerlendirilerek, haksızlık meydana getiren hususlar zamanla değiştirilmeye başlanmıştır.

2010 DGS kılavuzunu incelediğimizde, ilahiyat önlisans mezunu olan bir aday için artık umut dolu ve daha önü açık bir yıl başladı diyebiliriz. İlahiyat Önlisansı bitiren bir öğrenci bundan böyle İlahiyat Fakültesi, Arapça Öğretmenliği, Arap Dili ve Edebiyatı bölümlerini tercih edebilecek ve daha önceki yıllarda karşılaştığı; “sadece ilahiyat alanını seçebilirsin yoksa alan dışı tercih etmiş kabul edilirsin” çıkmazından da kurtulmuş oluyordu. Böylece kendi alanına uygun bölüm tercih etmiş kabul edilecek ve DGS puanı hesaplanırken, puan kaybına uğramayacaktır.²⁴¹

2010 yılı DGS’ de dikkatimi çeken –bizim kanaatimize göre- en önemli gelişme; İlahiyat önlisansı bitiren bir adayın Arapça Öğretmenliği, Arap Dili ve Edebiyatı, İlahiyat Fakültesi ve İlköğretim DİKAB Öğretmenliği bölümlerini DGS’

²³⁸<http://www.osym.gov.tr/Genel/dg.ashx?DIL=1&BELGEANAH=18160&DOSYASIM=TABLO1.pdf> (26.06.2010), Tablo 1, ss. 1–17 (Bununla ilgili olarak ayrıca 2003 DGS Kılavuzuna bkz.)

²³⁹ **2009 DGS Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2009, Tablo 1, ss. 10–49

²⁴⁰ **2009 DGS Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2009, Tablo 3, s. 184

²⁴¹ **2010 Dikey Geçiş Sınavı (DGS) Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2010, s. 248

sonucuna göre tercih etme imkânının verilmiş olmasıdır. Bu uygulama yıllardan bu yana yapılan alan dışı tutma uygulamasının yanlış olduğunu, en azından tartışıldığını, tartışılır olduğunu gösteren açık bir delildir. İlahiyat önlisans mezunları için DGS’ de getirilen tercih kolaylıklarının, ÖSS’de de uygulanmasının, yapılacak tercihlerde “Arapça” öğrenimi görmüş olan İHL mezunları için “Arapça Öğretmenliği” ve “Arap Dili ve Edebiyatı” alanlarını tercih etmeleri durumunda ek puan verilmesinin yerinde olacağını düşünmekteyiz.

2010 DGS kılavuzuna göre, ilahiyat önlisans bölümünü bitiren öğrenciler için Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programı’nda yurt içi öğrencileri için 700 adet, yurt dışı öğrencileri için 50 adet kontenjan ayrılmıştır.²⁴²

2005 yılında ilk defa 500 öğrenciyle Ankara Üniversitesi’nde başlayan ve 2009 yılında Sakarya Üniversitesi’nde ve 2010 yılında da 5 adet üniversiteye açılan İLİTAM bölümleriyle toplam öğrenci kontenjanı 2010 yılı için 2.750’ye çıkarılmıştır. 2005 ve 2010 yılları arasındaki DGS Kılavuzlarını inceleyerek hazırladığım İLİTAM kontenjanlarını, okullara ve yıllara göre gösteren tabloyu inceleyelim:

²⁴² 2010 Dikey Geçiş Sınavı (DGS) Kılavuzu, ÖSYM, Ankara 2010, s. 284

**(Tablo 43) 2005–2010 Üniversitelerin İF'lere Verilen (İLİTAM)
Kontenjanları Tablosu**

İLİTAM (İlahiyat Lisans Tamamlama) Programının Bulunduğu Üniversite	Yıllar						2005–2010 Yılları Arası Üniversitenin Aldığı Toplam İLİTAM Kontenjanı
	2005 (*1)	2006 (*2)	2007 (*3)	2008 (*4)	2009 (*5)	2010 (*6)	
Ankara Üni. İLİTAM (Yurt İçi + Yurt Dışı Kontenjanı)	500	500	700 + 50	700 + 50	700 + 50	700 + 50	3800 + 200
Sakarya Üni. İ. F. Lisans Tamamlama (Uzaktan Eğitim)					500	500	1000
Atatürk Üni. İlitam						500	500
İnönü Üni. Darende İ. F. Lisans Tamaml. (Uzaktan Eğitim)						500	500
İstanbul Üni. İ. Fak. Lisans Tamaml. (Uzaktan Eğitim)						500	500
Yıllara Göre GENEL TOPLAM	500	500	750	750	1250	2750	6500
2005–2010 Yılları arasında Üniversitelere Verilen İLİTAM Kontenjanının GENEL TOPLAMI							

Kaynak: Bu tablodaki veriler sırasıyla; (*1) sütunundaki veriler **2005 DGS Kılavuzu** s. 106, (*2) sütunundaki veriler **2006 DGS Kılavuzu**, s. 111, (*3) sütunundaki veriler **2007 DGS Kılavuzu**, s. 134, (*4) sütunundaki veriler **2008 DGS Kılavuzu**, s. 156, (*5) sütunundaki veriler **2009 DGS Kılavuzu**, s. 14 bilgileri doğrultusunda hazırlanmıştır.

2.7.2.2 Ankara Üniversitesi ve Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programları

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programı kısaca aşağıdaki tarif edildiği gibi yürütülmektedir.

Programa kayıt yaptıracak öğrenciler Bakanlar Kurulunca belirlenen miktarda Cari Hizmet Maliyetine Öğrenci Katkısı (harç) 2009–2010 Öğretim Yılında öğrencilerden alınacak miktar 80 TL'dir. Öğretim gideri ücreti ise yeni kayıt yaptıracak yurtiçi öğrenciler için 1.614, yurtdışı öğrenciler için 1.856; ikinci sınıfta yurtiçi öğrenciler için 1.446, yurtdışı öğrenciler için 1.662 TL'dir. Öğretim gideri ücreti birinci sınıfta sınıf tekrarı yapan yurtiçi öğrenciler için 800, yurtdışı öğrenciler için 928; mezun olabilmek için tek dersi kalanlar dışında, ikinci sınıfta sınıf tekrarı yapan yurtiçi öğrenciler için 720, yurtdışı öğrenciler için 830; mezun olabilmek için tek dersi kalan tüm öğrenciler için ise 250 TL'dir. Öğrenciler Cari Hizmet Maliyetine Öğrenci Katkısı (harç) ve Öğretim gideri ücretlerini kılavuzda belirtilen dönemlerde iki eşit taksit halinde ödeme imkânı verilmiştir.²⁴³

Ankara Üniversitesi İLİTAM bölümünde şu dersler okutulmaktadır. Program iki yıla yayılmış, toplam 15 ders içermektedir. Dersler; Felsefe, İslam Bilimlerinde Yöntem, Fıkıh, İslam Tarihi ve Medeniyeti, Din Bilimleri 1, Sistemik Kelam, Türk Dili, Din ve Ahlak Felsefesi, Kur'an ve Hadis İlimleri, Din Bilimleri 2, İslam Düşünce Ekolleri Tarihi, Türk Dili ve Edebiyatı Tarihi, Arapça Çağdaş Dini Metinler ve Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi'dir.²⁴⁴

Sakarya Üniversitesi İLİTAM Programında ise okutulan dersler ise şu şekildedir: Kur'an Okuma ve Tecvid I, Kur'an Okuma ve Tecvid II, Tefsir Usulü Hadis Usulü, Hadis Tarihi, Tefsir Tarihi, İslam Tarihi III, Kelam I, İlkçağ Felsefesi Tarihi, İslam Felsefesi Tarihi, Din Psikolojisi, Din Eğitimi I, Mantık, Arapça V, Arapça VI, İslam Hukuk Usulü I, İslam Hukuk Usulü II, İslam Mezhepleri Tarihi I, Türk İslam Edebiyatı, Hadis, Tefsir, Din Eğitimi II, Kelam II, Yeniçağ Felsefesi, Tasavvuf I, Din Felsefesi I, İslam Hukuku I, İslam Mezhepleri Tarihi II, Din

²⁴³ <http://ilitam.ankara.edu.tr/home/ucret.aspx> (17.06.2010)

²⁴⁴ <http://ilitam.ankara.edu.tr/home/dersler.aspx> (17.06.2010), s. 1

Sosyolojisi, Dini Danışma ve Rehberlik, Dinler Tarihi II, İslam Ahlak Felsefesi, Kuran Tercüme Teknikleri, Tasavvuf II, İslam Hukuku II, Din Felsefesi II.²⁴⁵

Görüldüğü gibi, aynı eğitimi verdiği kabul edilen ve sonucunda aynı denklikte diploma veren iki üniversitenin bölümleri arasındaki ders isimleri ve içeriklerinin farklılığı da aslında eğitim sisteminde dengeli olmayan uygulama ve yapıların bulunduğunu göstermektedir. Derslerin isimlerinin ve içeriklerinin farklılıkları yanında Ankara Üniversitesi İLİTAM' da toplam 15 ders mevcutken, Sakarya Üniversitesi İLİTAM' da toplam 32 ders bulunmaktadır. Burada şu soruyu sormadan geçemeyeceğim; “Acaba Ankara Üniversitesi İLİTAM' da 15 ders gören bir öğrenci, Sakarya Üniversitesi İLİTAM' da 32 ders gören öğrenci ile aynı denklikte mi eğitilmiş olacaktır?” 32 tane derse ve 32 tane değişik üniversite hocasının vereceği bilgi ve tecrübeye birebir muhatap olan bir öğrencinin daha fazla çalışmak zorunda olduğu ve daha fazla kitabi ve tecrübî bilgiye sahip olacağı büyük bir olasılıktır. Bu hususta da bir dengenin oluşturulması gerekmektedir. YÖK tarafından kontenjanları arttırılan ve yaygınlaştırılmaya çalışılan İLİTAM, din eğitimi ve ilahiyat eğitimi alamamış önlisans mezunu adaylar için bir umut olmuştur. Bu uygulama hangi üniversite veya hangi dersler adı altında olursa olsun, din görevlisi olmak isteyen veya sadece din eğitimi almak isteyen kişilere kolaylıklar sağlamaktadır.

2.7.3 Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS)'nin Din Görevlilerinin İstihdamına Etkileri (1999–2010)

1999 yılında alınan Bakanlar Kurulu Kararı'yla 1999 yılından itibaren devlet memuru ve sözleşmeli statüde çalışmak isteyen personelin seçimi için ÖSYM tarafından yapılacak olan DMS' ye (Devlet Memurluğu Sınavı) girmek zorunlu hale getirilmiştir. 1999 yılında Devlet Memurluğu Sınavı (DMS) ismiyle başlayan bu sınavlar daha sonraki yıllarda sırasıyla; Kamu Memurluk Sınavı (KMS), Kamu Personel Sınavı (KPS) ve Kamu Personel Seçme Sınavı (KPSS) isimleriyle 2010 yılına kadar yapılmaya devam edilmiştir. Bu sınavların yapısını ve genel olarak din görevlilerinin istihdamına etkilerini kısaca açıklamaya çalışacağım:

²⁴⁵ http://www.ilitamport.sakarya.edu.tr/Pages/ili_ders_katalogu.aspx (28.06.2010), s. 1

2.7.3.1 1999 DMS (Devlet Memurluğu Sınavı), 2001 KMS (Kurumlar İçin Merkezi Eleme Sınavı) Kılavuzları

İlk defa devlet memuru olmak veya sözleşmeli personel olmak isteyenler için uygulanmak üzere “İlk Defa Devlet Kamu Hizmeti ve Görevlerine Devlet Memuru Olarak Atanacaklar İçin Mecburi Yeterlilik ve Yarışma Sınavları Genel Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” 22.2.1999 tarih ve 23619 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bu yönetmeliğin sonrasında da 07.05.1999 tarih ve 99/12722 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı alınmış ve uygulamaya konulmuştur. Alınan kararlar gereğince; Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Devlet memuru olmak isteyenler ile Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Bağlı Ortaklıklarına sözleşmeli statüde gireceklerin yazılı sınavlarının ÖSYM tarafından yapılması öngörülmüştür. Devlet memuru olabilmek için DMS (Devlet Memurluk Sınavı)’na girilmesi zorunlu hale getirilirken, DMS’de başarılı olabilmek için ise, 70 veya daha fazla puan almak zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca 1999 DMS’de alınan puanlar sınav tarihinden itibaren iki yıl geçerli sayılmıştır. 1999 DMS (Devlet Memurluk Sınavı)’ye girebilmek için 18 yaşını doldurmuş olmak ve en az ortaokul mezunu olmak şartı aranmıştır. Ortaokul mezunları bu sınav sonuçlarına göre genel olarak yardımcı hizmetler sınıfından kadrolara atanabilmişlerdir.²⁴⁶

Daha önceki yıllarda kamu kurum veya kuruluşunda memur olmak isteyenler, görev almak istediği kurumların yaptığı sınavlara hazırlanıp mezuniyet belgesiyle o sınavlara giriyorlardı. Bu sınavlarda yazılı sınavdan sonraki kısmı mülakat olduğu için, objektif olunmadığı durumlarda “haksızlık yapıldığı” veya “torpili olanlar alındı” gibi iddialar gündeme gelebiliyordu. 1999 yılında Koalisyonu Hükümeti tarafından getirilen bu yeni sistem devlet dairelerine yapılacak alımlarda haksızlığı önlemeyi ve bu alımlara adaletli standart bir sistem getirmeyi amaçlamıştır. Din görevlisi olmak isteyen bir aday, ilahiyat fakültesi mezunu olsa, hatta mesleğine yönelik olarak dünya birincisi bile olsa, ilk defa devlet memuru olmak istiyorsa, bu sınava çok iyi hazırlanması gerekmiştir. Özellikle “Türkçe” ve “Matematik”e çok

²⁴⁶

<http://www.osym.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF8FE9074FF19B00050F315F23E9F77857> (20.05.2010) (bununla ilgili olarak ayrıca; 1999 DMS Kılavuzuna bkz.)

çalışması, bunun yanında “Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılâp Tarihi”, “Türk Kültür ve Medeniyetleri”, “Türkiye Coğrafyası”, “Temel Yurttaşlık Bilgisi” gibi derslere de gereken önemi vermesi gerekmiştir.

2001 yılında yapılan KMS sonucunda din görevlisi alımı yapılmamıştır. Yukarıda da değindiğimiz gibi, bir din görevlisi adayı DİB’ den çok yüksek bir puanla imam-hatiplik veya müezzin-kayyımlık yeterlilik belgesi almış olsa bile 2001 Kurumlar İçin Merkezi Eleme Sınavı (2001 KMS) sonucuna göre din görevlisi alımı yapılmadığı için din görevlisi olarak atanamamışlardır.²⁴⁷

Bu sınavda en dikkat çeken husus “ilköğretim mezunlarının artık sınavlara alınmaması” uygulamasının başlaması olmuştur. Yine bu sınava sadece lisans mezunları alınmış, orta öğretim ve önlisans mezunu adaylar 2001 Kurumlar İçin Merkezi Eleme Sınavı (KMS) Temmuz Dönemine alınmamışlardır. Bu durumdan özellikle din görevlisi olmak isteyen orta öğretim ve önlisans mezunu adaylar olumsuz olarak etkilenmişlerdir.²⁴⁸

2.7.3.2 2002, 2003, 2004 Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) Kılavuzları

2002 yılında KPSS sonuçlarına göre 1.264 adet ilahiyat mezunu İH alımı yapılmış, ilahiyat meslek yüksek okulu, ilahiyat önlisans ve İHL mezunu İH alımı yapılmamıştır.²⁴⁹

2003 yılında MEB’in öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere, ÖSYM tarafından 2003 Kamu Personel Seçme Sınavı-Öğretmenlik (2003 KPSS-Öğretmenlik) adı ile bir sınav yapılmıştır. Bu sınava, öğretmenlik kadrolarına atanma niteliklerine sahip olanlar başvurabilmişlerdir.

²⁴⁷

<http://www.osym.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF8FE9074FF19B000599D9BF4A2BD75D3A> (20.05.2010) (Bununla ilgili olarak ayrıca 2001 KMS Kılavuzuna bkz.)

²⁴⁸

<http://www.osym.gov.tr/Genel/t.ashx?F6E10F8892433CFF8FE9074FF19B00052A944723DA7106C5> (25.06.2010) 20 Nisan 2001 tarihli KMS (ÖSYM Başkanlığı) Basın Duyurusu

²⁴⁹ 2002 Kamu Personel Seçme Sınavı 2002-KPSS Ek Yerleştirme Tercih Kılavuzu, ÖSYM, Ankara 2002, s. 34–48 (Bununla ilgili olarak ayrıca 2002 KPSS Kılavuzuna bkz.)

2003 yılında yapılan KPSS sonuçları sonrasında din görevlisi ataması yapılmamıştır. Zaten tüm lisans mezunları pedagojik formasyon belgesi olmayanlar, sınav sonrası atama dönemleri için baştan uyarılmışlardır. İlahiyat mezunları bu sıkıntıyı yaşarken ilahiyat ön lisans, ilahiyat meslek yüksek okulu ve tüm önlisans mezunları ve tüm orta öğretim ve ilköğretim mezunları 2003 yılında yapılan bu sınava girememişlerdir. ÖSYM aracılığıyla yapılan “KPSS” sınavları uygulaması, lisans seviyesinden düşük olan eğitim mezunları için adeta iki yılda bir yapılı hale gelmiştir. Bu durumda din görevlisi olmak isteyen adayların KPSS sınavları konusunda daha hazırlıklı olması ve daha stratejik davranması zorunlu hale gelmiştir.²⁵⁰

2004 yılı KPSS Yerleştirme döneminde din görevlisi atamaları şu şekilde olmuştur; 400 Adet kadroya İmam-Hatip ataması yapılmıştır. Bu atamalar; İlahiyat Fakültesi mezunu adaylar arasından atanmıştır. 50 adet Müezzin-Kayyım ise; İHL mezunu adaylar arasından atanmışlardır.²⁵¹

Bu Tercih Kılavuzu’nda İHL mezunları ve İF mezunları DİB için açılan kadrolara tercihte bulunup atandılar; ancak İlahiyat Önlisans mezunları için bu atama döneminde DİB teşkilatına alınması için hiçbir kadro açılmadı. Hatta İHL mezunu olup da daha sonra İlahiyat Önlisansı bitirmiş olan adaylar bile tercih yapamadı. Ben 2004 yılı KPSS atamaları dönemini: “2004 yılı DİB’ ce İHL ve İF mezunlarının alınıp, İlahiyat Önlisans mezunlarının alınmadığı sene” olarak hatırlıyorum. Oysa 400 lisans mezunu İH almak yerine 390 alınsaydı, 10 adette önlisans mezunu İH alınsaydı ya da 50 adet İHL mezunu MK alınacağı yerde 40 adet alınsaydı ve 10 adedi de önlisans mezunlarından alınsaydı hiç de sakıncası olmazdı. Küçük bir rakamsal düzenleme ile en azından 10, 20, 50 adet kadro açılsaydı, önlisans mezunu gençlerimiz, bu dönemde atanmasalar bile “ evet ben atanamadım; ama benim okulumu bitiren adaylar içinde kadro açılıyor, gelecek atama sezonu için ümidim var.” diyebilirdilerdi. 2004 yılında DİB din görevlilerinin yerleştirileceği kadrolarda,

²⁵⁰ 2003 Kamu Kurum Ve Kuruluşlarına İlk Defa Atanacaklar İçin Tercih Kılavuzu, ÖSYM, Ankara 2003, ss. 1–90, Tablo 1-A, Tablo 1B, Tablo 2, Tablo 3

²⁵¹ **Kamu Personel Seçme Sınavı (KPSS) 2004-KPSS Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2004, ss. 52–72, Koşullar İçin İse; Tablo 3B, B Grubu Kadrolara Atanacaklarda Aranacak Koşullar, ss. 52–54

din görevlisi adaylarının beklentilerini karşılayabilme açısından bazı eksiklikler ve yanlışlıklar olmuştur diye düşünüyorum.

2.7.3.3 2005/1 Kamu Personel Tercih Kılavuzu ve 2005 KPSS/2 Tercih Kılavuzu

2005/1 KPSS tercih döneminde, ortaöğretim mezunu toplam 700 İH atanmıştır. Ayrıca 2005 KPSS tercih döneminde toplam 250 MK atanmıştır. Bu atamalar; 500 İH kadrosuna, hafızlık belgesi bulunan adaylar arasından, 200 İH kadrosuna, İHL mezunu, adaylar arasından, 176 MK, İHL mezunu adaylar arasından atanmıştır. 49 MK, ortaöğretim kurumlarının herhangi bir alanından mezun olan, D.İ.B. tarafından verilen Hafızlık Belgesi sahibi olan ve DİB tarafından verilen MK Belgesi'ne sahip olan adaylar arasından atanmıştır. 25 MK, İHL mezunu adaylar arasından atanmıştır.²⁵²

Bu atama döneminde, din görevlisi olmak isteyen, İHL dışında başka bir lise bitirse bile “Hafızlık Belgesi” bulunan adaylar DİB teşkilatında rahatlıkla atanma imkânı bulmuşlardır.

Önlisans mezunu olan adaylar arasından toplam 150 İH alınmıştır. Önlisans mezunu olarak sadece 3 MK alınmıştır.

Lisans mezunları arasından ise; toplam 200 Lisans Mezunu İH yerleştirilmiştir. MK kadrolarına ise, sadece 2 MK yerleştirilmesi yapılmıştır.²⁵³

2005 KPSS / 2 Tercih döneminde ortaöğretim mezunu toplam 409 İH alınmıştır. Bunlar arasında toplam 100 adet aynı zamanda hafız olan İHL mezunu İH alınmıştır. Toplam 309 adet İHL mezunu İH alınmıştır. Ortaöğretim mezunu toplam 93 MK alımı yapılmıştır.²⁵⁴

Düz lise veya dengi okul mezunu olup da hafız olan adaylarla ilgili olarak bu yerleştirme dönemi, özellikle İHL orta kısımdan sonra bırakıp diğer liselere geçmiş olan hafız gençlerimize de istihdam sağlaması açısından umut verici olmuştur.

²⁵² **2005-1 KPSS Kamu Personel Tercih Kılavuzu** (ÖSYM, Ankara 2005, ss. 15–18, kadrolar için istenen şartlar ve nitelikler ss. 76– 83

²⁵³ **2005-1 KPSS Kamu Personel Tercih Kılavuzu** (ÖSYM, Ankara 2005, ss. 33–52, kadrolar için istenen şartlar ve nitelikler ss. 76– 83

²⁵⁴ **2005 KPSS / 2 Tercih Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2005, ss. 17–19, kadrolar için istenen şartlar ve nitelikler ss. 50– 55

Ayrıca bu durumda olan gençler, kendi mağduriyetlerini gidermek için İlahiyat önlisans bölümlerini bitirerek KPSS’ de din görevliliği kontenjanlarına tercihte bulunma ve atanabilme imkânları bulabilmişlerdir.

Önlisans Mezunları arasından 7 il için toplam 10 İH alımı yapılmıştır.²⁵⁵

Aynı atama döneminde orta öğretim mezunu toplam 409 İH, 93 MK alımı yapılırken İlahiyat Önlisans mezunlarından sadece 10 İH ataması yapılmıştır. Bu rakamlardan da anlaşılabilceği gibi atanabilme ve tercih çeşitliliği bakımlarından İlahiyat Önlisans mezununa göre yaklaşık % 300 daha avantajlı olduğu görülmektedir. İHL mezunlarının hem İHL’ yi bitirmiş hem de arkasından İlahiyat Önlisansı bitirmiş bir aday “Keşke ben de şu anda sadece İHL mezunu olsaydım.” diye düşünmüş olabilir. Çünkü diğer adaylardan eğitim olarak daha üstün olan üniversite mezunu gence, lise mezunu kadar bile hak tanınmamıştır.

Bu atama döneminde 36 il için 70 İH, İlahiyat veya DİKAB Lisans Bölüm mezunu adaylar arasından atanmıştır.²⁵⁶

2.7.3.4 Kamu Personel Seçme Sınavı 2006-KPSS Tercih Kılavuzu

2006 KPSS tercih ve atama dönemi, tercih imkânlarının çeşitliliği açısından pek çok din görevlisi adayına istihdam sunan bir atama dönemi olmuştur.

Orta öğretim mezunu adaylar arasından, toplam 1862 İHL mezunu İH alımı yapılmış, bunlardan 874’i sadece İHL mezunları arasından, 988’i ise hem İHL mezunu hem de Hafızlık Belgesi bulunan adaylar yerleştirme yapılmıştır. Bu dönemde 252 MK alınmıştır. Bu 252 MK’nın 160’ı; İHL mezunu, hafız, İH yeterlilik belgesi bulunan adaylar arasından, 58’i; herhangi bir düz lise veya dengi okul mezunu, Hafız olan adaylar arasından, 30’i ise; İHL mezunu ve İH yeterlilik belgesi bulunan adaylar arasından atanmışlardır.²⁵⁷

²⁵⁵ **2005 KPSS / 2 Tercih Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2005, s. 25, kadrolar için istenen şartlar ve nitelikler ss. 50–55

²⁵⁶ **2005 KPSS / 2 Tercih Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2005, ss. 43–44, kadrolar için istenen şartlar ve nitelikler ss. 50–55

²⁵⁷ **2006-KPSS Tercih Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2006, ss. 18–24, kadrolar için istenen şartlar ve nitelikler ss. 124–131

Burada özellikle MK alımlarında, tercih tablosu İHL diploması olan adaylardan İH yeterlilik belgesini mutlaka isterken, herhangi bir düz lise veya dengi bir liseyi bitiren adaylardan İH veya MK yeterlilik belgesi şartı aramadan tercihini kabul etmiştir. Yani düz lise mezunu hafızdan istemezken adı üstünde İHL' sini bitiren adaydan istemiş oluyor. Ayrıca 2004 yılındaki atamalarda bile atayacağı müezzin-kayımlar için MK Yeterlilik Belgesi isterken, 2006 yılındaki bu atama döneminde atayacağı MK adaylarından İH yeterlilik belgesi istenmiştir. Bu da; önceki alımlara bakıldığında MK olarak atanabilmek için zaten çok az açılan MK kadroları İH yeterlilik belgesi olan adaylara açılmak suretiyle, elinde sadece MK belgesi bulunan ve MK kadroları için böyle bir değişiklik olacağını önceden düşünemeyen adaylar mağdur olmuşlardır. Elinde MK Yeterlilik Belgesi olan adaylar MK kadrosuna başvuramamışlardır. Tabî ki bazı kusurları olmasına rağmen 2006 yılı KPSS yerleştirmeleri DİB kadrolarının fazlalığı ve tercih tablolarında adaylara en geniş tercih seçeneklerinin sunulduğu mükemmele yakın bir tercih dönemi olmuştur.

77 il için toplam 445 Önlisans mezunu İH alımı yapılmıştır. Bu atamaların 135'i; Hafızlık belgesi bulunan İlahiyat önlisans mezunu adaylar arasından, 10 İH; herhangi bir meslek yüksek okulu mezunu olup ta, İH Yeterlilik Belgesi ve Hafızlık Belgesi bulunan adaylar arasından, 45 İH; herhangi bir meslek yüksekokulunda mezun olan adaylar atanmıştır. 255 İH ise; ilahiyat Önlisans mezunları arasından seçilmiştir.²⁵⁸

Bu atamalarda, İlahiyat Önlisans bölümü de bir MYO olduğuna göre bu bölüm mezunları da tercih yapabilmişler ve kendilerinden hafızlık belgesi istenmemiştir. Bu 45 adetlik atamada dikkatimi çeken husus, herhangi bir sebeple ilahiyat alanı dışında bir MYO bitirmiş olan ancak İH yeterlilik belgesi bulunan adaylara istihdam sağlanmış ve memurluğa atanmaları sağlanarak mağduriyetleri giderilmeye çalışılmış olmasıdır.

79 il için 945 lisans mezunu imam-hatip alımı yapılmıştır. Bu kadroların 710'i, İlahiyat Fakültesi veya DİKAB mezunu adaylar arasından atanmışlardır.

²⁵⁸ 2006-KPSS Tercih Kılavuzu, ÖSYM, Ankara 2006, ss. 49–52, kadrolar için istenen şartlar ve nitelikler ss. 124– 131

200'ü; İlahiyat Fakültesi veya DİKAB mezunu, hafızlık belgesi bulunan adaylar arasından atanmışlardır. 10'u; herhangi bir lisans mezunu, hafızlık belgesi bulunan adaylar arasından atanmıştır. 25'i; herhangi bir lisans mezunu adaylar arasından atanmıştır.²⁵⁹

Bu tercih tablosunun, gerçekten çok çalışılarak ve titizlikle hazırlanmış bir tercih tablosu olduğunu düşünüyorum. Çünkü İH olmak isteyen ve sonuçta İH Yeterlilik Belgesi'ne sahip, nitelikleri birbirinden farklı pek çok din görevlisi adayı istihdam edilmiştir.

2.7.3.5 2006- KPSS Tercih /2 Kılavuzu

Bu atama döneminde orta öğretim mezunu 516 İH alımı yapılmıştır. Bu alımların 400'ü; İHL mezunu, Hafızlık Belgesi bulunan adaylar arasından atanmıştır. 116'sı ise; İHL mezunu adaylar arasından atanmıştır. Bu atama döneminde ortaöğretim mezunları arasından MK alımı yapılmamıştır.²⁶⁰

Önlisans mezunları arasından 101 İH alımı yapılmıştır. Bu alımlarda 101 kadronun tamamı; İlahiyat önlisans mezunu adaylar arasından atanmıştır. Bu atama döneminde önlisans mezunu MK ataması yapılmamıştır.²⁶¹

Lisans mezunları arasından 300 İH alımı yapılmıştır. Bu alımların 250'si; İlahiyat Fakültesi mezunu adaylar arasından atanmıştır. 50'si ise; İlahiyat Fakültesi mezunu, Hafızlık Belgesi bulunan adaylar arasından atanmıştır. Bu atama döneminde lisans mezunu MK ataması yapılmamıştır.²⁶²

2.7.3.6 KPSS 2007 / 5 Tercih Kılavuzu

Bu atama döneminde orta öğretim mezunu 3100 İH alımı yapılmıştır. Bu alımların 2600'ü; İHL mezunu, hafızlık belgesi bulunan adaylar arasından yapılmıştır. 500'ü ise; İHL mezunu adaylar arasından yapılmıştır.

²⁵⁹ **2006-KPSS Tercih Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2006, s. 79–82, kadrolar için istenen şartlar ve nitelikler ss. 124–131

²⁶⁰ ftp://dokuman.osym.gov.tr/2006KPSSTERCIIH2/kadrolar_ort.pdf (13.10.2009)

²⁶¹ ftp://dokuman.osym.gov.tr/2006KPSSTERCIIH2/kadrolar_onl.pdf (13.10.2009)

²⁶² ftp://dokuman.osym.gov.tr/2006KPSSTERCIIH2/kadrolar_lisans.pdf (13.10.2009)

61 il için 230 adet MK atanmıştır. Bu atamaların 210'u; Orta öğretim kurumlarının herhangi bir alanından mezun olan, hafızlık belgesi sahibi olan, MK belgesine sahip olan adaylar arasından atanmıştır. 20'si ise; İHL mezunu, MK Belgesine sahip olan adaylar arasından atanmıştır.²⁶³

Bu atama döneminde önlisans mezunları arasından toplam 180 İH atanmıştır. Bunların 150'si; İlahiyat önlisans mezunu adaylar arasından atanmışlardır. Bunların 30'u; MYO' ların herhangi bir programından mezun olan adaylar arasından atanmışlardır. Bu atama döneminde önlisans mezunları için DİB'e herhangi başka bir kadro açılmamıştır.²⁶⁴

Bu atamada en çok dikkat çeken husus, yapılan atamalarda 30 adet MYO mezununun alınmasıdır. Tabi ki ilahiyat önlisans mezunları da herhangi bir MYO grubuna da dâhil sayıldığı için, bu kadroları tercih edebilmişler, bu da tercih adaylara sunulan tercih imkânlarının çeşitliliği açısından yerinde bir uygulama olmuştur. .

Bu atama döneminde lisans mezunları arasından 120 İH alımı yapılmıştır. Bunların 100'ü; ilahiyat Fakültesi veya İlköğretim DİKAB Öğretmenliği, DİKAB Öğretmenliği lisans programından mezun olan adaylar arasından atanmıştır. 20'si ise; Herhangi bir lisans programından mezun olan adaylar arasından atanmıştır.²⁶⁵

2.7.3.7 KPSS–2007 / 7 Tercih Kılavuzu

Ortaöğretim Mezunları arasından 71 adet il için toplam 1215 adet İH alımı yapılmıştır. Bu alımların 615'i; İHL mezunu adaylar arasından yapılmıştır. 600'ü ise; İHL mezunu, hafızlık belgesi bulunan adaylar arasından yapılmıştır.²⁶⁶

²⁶³<http://www.osym.gov.tr/dosyagoster.aspx?DIL=1&BELGEANAH=24990&DOSYAISIM=KADR O-ORT.pdf> (20.10.2009) (Bununla ilgili olarak ayrıca; KPSS 2007 / 5 Tercih Kılavuzu, ÖSYM, Ankara 2007 bkz.)

²⁶⁴<http://www.osym.gov.tr/dosyagoster.aspx?DIL=1&BELGEANAH=24990&DOSYAISIM=KADR O-ONL.pdf> (22.10.2009) (Bununla ilgili olarak ayrıca; KPSS 2007 / 5 Tercih Kılavuzu, ÖSYM, Ankara 2007 bkz.)

²⁶⁵<http://www.osym.gov.tr/dosyagoster.aspx?DIL=1&BELGEANAH=24990&DOSYAISIM=KADR O-LISANS.pdf> (24.10.2009) (bu konuda ayrıca; (KPSS 2007/5 TERCİH KILAVUZU Sayfa – 13/ 54-14 / 54) (Şartlar— Sayfa—1/6-6/6) bkz.

²⁶⁶<http://www.osym.gov.tr/dosyagoster.aspx?DIL=1&BELGEANAH=24992&DOSYAISIM=kadrolar 7-ortaogretim.pdf> (24.10.2009)

Bu atamalarda özellikle dikkat çeken en önemli husus, oldukça çok miktarda atama yapılmasıdır. Ayrıca, hafız olan ve olmayan adayların ataması sayı olarak birbirine yakın olmuştur. En çok atama yapılan iller; Kastamonu 104, Sivas 92, Erzurum 74 ve Sinop 45 adettir.

Önlisans mezunları arasından toplam 85 adet İH alımı yapılmıştır. Bu alımların 60'ı; İlahiyat önlisans mezunu adaylar arasından atanmışlardır. 15'i ise; meslek yüksekokullarının herhangi bir programından mezun olan, adaylar arasından atanmışlardır.²⁶⁷

Lisans mezunları arasından toplam 110 adet İH alımı yapılmıştır, bu alımların 100'ü; İF veya İlköğretim DİKAB Öğretmenliği, DİKAB Öğretmenliği lisans programından mezun olan adaylar arasından atanmıştır. 10'u ise; Herhangi bir lisans programından mezun olan adaylar arasından atanmıştır.²⁶⁸

Bu atamalarda dikkat çeken önemli husus; farklı lisans mezunlarına da 10 kadro açılmış olmasıdır. Aslında bu kadrolara İlahiyat mezunları da başvurabilmişlerdir. Ayrıca bu atama döneminde Kastamonu ili için orta öğretim mezunu 104, önlisans mezunu 4 ve lisans mezunu 5 olmak üzere toplam 113 adet İH alımı yapılmıştır. Sivas ili için 100, Erzurum ili için 83, Sinop ili için toplam 50 İH alımı yapılmıştır.²⁶⁹

2.7.3.8 KPSS–2008/4 Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) Tercih Kılavuzu

Bu atama döneminde orta öğretim mezunları arasından toplam 1940 adet İH alımı yapılmıştır. Bu alımların 1840'ı; İHL mezunu, hafızlık belgesi bulunan adaylar arasından yapılmıştır. 100'ü ise; İHL mezunu adaylar arasından yapılmıştır. Bu atama döneminde önlisans mezunları arasından toplam 180 İH alınmıştır. Bu atamaların tamamı İlahiyat önlisans mezunu adaylar arasından atanmışlardır.²⁷⁰

²⁶⁷<http://www.osym.gov.tr/dosyagoster.aspx?DIL=1&BELGEANAH=24992&DOSYASIM=kadrolar7-onlisans.pdf> (20.10.2009)

²⁶⁸<http://www.osym.gov.tr/dosyagoster.aspx?DIL=1&BELGEANAH=24992&DOSYASIM=kadrolar7-lisans.pdf> (20.11.2009)

²⁶⁹<http://www.osym.gov.tr/dosyagoster.aspx?DIL=1&BELGEANAH=24992&DOSYASIM=nitelikle7.pdf> (23.10.2009)

²⁷⁰ ftp://dokuman.osym.gov.tr/KPSS_2008_4_YER_KLVZ/kadrolar84_ort.pdf (25.09.2010)

Bu atama döneminde lisans mezunları arasından toplam 200 İH alımı yapılmıştır. Bu alımların hepsi de İlahiyat Fakültesi veya İlköğretim DİKAB Öğretmenliği, DİKAB Öğretmenliği lisans programlarının herhangi birinden mezun olan adaylar arasından atanmıştır.²⁷¹

2.7.3.9 KPSS-2009/6 Tercih Kılavuzu

Bu atama döneminde orta öğretim mezunları arasından toplam 1.387 İH alımı yapılmış, bunların 1.050'si İHL mezunu ve hafız olan adaylar arasından seçilmiş, 337'si ise İHL mezunları arasından seçilmişlerdir. Ayrıca 100 MK alımı yapılmış, bunların 30'u İHL mezunu, 70'i ise herhangi bir ortaöğretim mezunu olan ve İHL dışındaki ortaöğretim mezunları arasından ve DİB tarafından verilen hafızlık belgesine sahip olan adaylar arasından atanmışlardır.²⁷²

Önlisans mezunları arasından ise 550 İH alınmış, bunların 500'ü İlahiyat önlisans mezunu, 50'si önlisans mezunu adaylar arasından yerleştirme yapılmıştır.²⁷³

Bu atama döneminde lisans mezunları arasından toplam 250 lisans mezunu İH ataması yapılmış, bunların 50'si; herhangi bir lisans mezunu adaylar arasından atanmıştır. 200'ü ise; İlahiyat Fakültesi veya İlköğretim DİKAB Öğretmenliği mezunu adaylar arasından yapılmıştır.²⁷⁴

²⁷¹ ftp://dokuman.osym.gov.tr/KPSS_2008_4_YER_KLVZ/kadrolar84_lisans.pdf (26.09.2010)

²⁷² http://www.osym.gov.tr/Genel/dg.ashx?DIL=1&BELGEANAH=34605&DOSYASIM=kadrolar296_ORL.pdf (19.11.2009)

²⁷³ http://www.osym.gov.tr/Genel/dg.ashx?DIL=1&BELGEANAH=34605&DOSYASIM=kadrolar296_ONL.pdf (19.11.2009)

²⁷⁴ http://www.osym.gov.tr/Genel/dg.ashx?DIL=1&BELGEANAH=34605&DOSYASIM=kadrolar296_LISANS.pdf (19.11.2009)

2.7.3.10 Kamu Personel Seçme Sınavı Sonuçlarına Göre Yapılan Din Görevlisi Yerleştirmelerinde Atanan Din Görevlilerinin Yıllara Göre Öğrenim Durumları ve İstihdam Sayıları

(Tablo 44) 2002, 2004, 2005–1, 2005–1, ve 2006–1 KPSS Tercih

Dönemlerinde Yerleştirilen İH Kadrolarının Nitelikleri ve Sayıları Tablosu²⁷⁵

Atanan İmam-Hatiplerin Eğitim Durumları ve Nitelikleri		Yıllara göre KPSS Tercih Dönemleri ve Atanan İmam-Hatip Kadro Sayıları					
		2002	2004	2005 1	2005 2	2006 1	Toplam
Orta Öğr.	İHL Mezunu			200	309	874	1.383
	İHL Mezunu ve Hafız			500	100	988	1.588
Ön Lisans	İlahiyat Önlisans Mezunu			150	10	255	415
	İlahiyat Önlisans Mezunu ve Hafız					135	135
	Herhangi Bir Önlisans Mezunu					45	45
	Herhangi Bir Önlisans Mezunu ve Hafız					10	10
Lisans	İ.F. Mezunu	1.264	400				1.664
	İ.F. veya İlköğretim DİKAB Öğretmenliği Mezunu			200	70	710	980
	İ.F. veya İlköğretim DİKAB Öğretmenliği Mezunu ve Hafız					200	200
	Herhangi Bir Lisans Mezunu					25	25
	Herhangi Bir Lisans Mezunu ve Hafız					10	10
Atama Dönemi Toplamı		1.264	400	1.050	489	3.252	6.455

Not: Bu tablo yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır.

²⁷⁵ Bu tabloda gösterilen İH kadrolarına yerleştirilen adaylarda, tabloda gösterilen niteliklerin yanında; erkek olmak, imam-hatiplik yeterlilik belgesi bulunan, imam-hatiplik yapmasına engel bir özrü bulunmamak, askerliğini yapmış veya askerliğini erteleme yönünden herhangi bir problemi olmamak gibi nitelikler de genel olarak aranmıştır.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı ve daha önce de belirttiğimiz gibi 2006 yılı atama dönemleri istihdamın arttığı ve adaylara atama seçeneklerinin çeşitliliği ile dikkati çekmektedir. Kısacası din görevlisi olmak isteyen adaylar hangi kriterlere sahip iseler o kriterlere göre atanma imkanı 2006 yılından itibaren verilmeye başlanmıştır.

(Tablo 45) 2006-2, 2007-5, 2007-7, 2008-4, ve 2009-6 KPSS Tercih Dönemlerinde Yerleştirilen İH Kadrolarının Nitelikleri ve Sayıları Tablosu²⁷⁶

Atanan İmam-Hatip Kadrolarının Eğitim Durumları ve Nitelikleri		Yıllara göre KPSS Tercih Dönemleri ve Atanan İmam-Hatip Kadro Sayıları					
		2006 2	2007 5	2007 7	2008 4	2009 6	Toplam
Orta Öğr.	İHL Mezunu	116	500	615	100	337	1.668
	İHL Mezunu ve Hafız	400	2.600	600	1840	1050	6.490
Ön Lisans	İlahiyat Önlisans Mezunu	101	150	60	180	500	991
	Herhangi Bir Önlisans Mezunu		30	25		50	105
Lisans	İ.F. Mezunu	250					250
	İ.F. Mezunu ve Hafız	50					50
	İ.F. veya İlköğretim DİKAB Öğretmenliği Mezunu		100	100	200	200	600
	Herhangi Bir Lisans Mezunu		20	10		50	80
Atama Dönemi Genel Toplamı		917	3.400	1.410	2.320	2.187	10.234

Not: Bu tablo yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır.

²⁷⁶ Bu tabloda gösterilen İH kadrolarına yerleştirilen adaylarda, tabloda gösterilen niteliklerin yanında; erkek olmak, İH yeterlilik belgesi bulunan, İH yapmasına engel bir özrü bulunmamak, askerliğini yapmış veya askerliğini erteleme yönünden herhangi bir problemi olmamak gibi nitelikler de genel olarak aranmıştır.

Özellikle 2007 yılı 5. atama ve tercih dönemi başta olmak üzere 2006 ve sonrasındaki yıllarda istihdam artmış ve artık atamalar din eğitimini çeşitli kademe ve niteliklerde bitirme imkânı bulan her kesime atanma ve tercihte bulunma imkânları sunmuştur. Bu atama tablolarının tercih kılavuzlarının gerçekten çok titiz çalışmalarla hazırlandığı kanaatindeyiz.

(Tablo 46) 2004, 2005-1-, 2005-2-, 2006-1-, 2007-5-, 2009-6- KPSS Tercih Dönemlerinde Yerleştirilen MK Kadrolarının Nitelikleri ve Sayıları Tablosu²⁷⁷

Atanan Müezzin-Kayyım Kadrolarının Eğitim Durumları ve Nitelikleri		Yıllara göre KPSS Tercih Dönemleri ve Atanan Müezzin-Kayyım Kadro Sayıları						
		2004	2005 1	2005 2	2006 1	2007 5	2009 6	Toplam
Orta Öğretim	İHL Mezunu	50	25	37	30	20	30	192
	İHL Mezunu ve Hafız		176	50	160			386
	Düz Lise veya Dengi Okul Mezunu ve Hafız		49	6	58	210	70	393
Ön Lisans	İlahiyat Önlisans Mezunu		3					3
	İlahiyat Önlisans Mezunu ve Hafız				135			135
	Herhangi Bir Önlisans Mezunu				45			45
	Herhangi Bir Önlisans Mezunu ve Hafız				10			10
Atama Dönemi Genel Toplamı		50	253	93	438	230	100	1.164

Not: Bu tablo yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır.

²⁷⁷ Bu tabloda gösterilen Müezzin-Kayyım kadrolarına yerleştirilen adaylar için tabloda verilen niteliklerin yanında; erkek olmak, müezzin-kayyımlık yeterlilik belgesi bulunan (bazılarında imam-hatip yeterlilik belgesi bulunma şartı aranmıştır), askerliğini yapmış olmak, askerlikten muaf olmak veya askerliğini erteleme konusunda problemi olmamak gibi nitelikler de genel olarak aranmıştır.

Çok az atama yapılıyor eleştirilerine maruz kalan MK kadrolarına özellikle 2005/1, 2006/2 ve 2007/5 atama dönemlerinde çok sayıda atama yapılmış, MK olmak isteyen adaylara da tercih çeşitliliği sunacak şekilde tercih tabloları hazırlanmış ve mağduriyetler giderilmeye çalışılmıştır. Özellikle hafız olan adayların atamalarda kesinlikle tercih edildiği açıkça görülmektedir. Özellikle 2006 ve sonrasındaki atama DİB teşkilatına da kaliteli din görevlisi kazandırma amacına uygun bir strateji ile hazırlanmış olduğu kanaatindeyiz.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de tüm din görevlileri “*Ben öğretici olarak gönderildim.*” diyen ve aynı zamanda ilk imam-hatip olan Hazreti Muhammed (s.a.v.)’in meslektaşı konumundadır. Bir din görevlisinin piri ve en doğal örneği de Hazreti Muhammed (s.a.v.)’dir. Din görevlisi veya cami görevlisi olmak başlangıcından günümüze kadar çok onurlu ve itibarlı bir görev olarak kabul edilmiş ve her Müslüman topluluk cami görevlilerine gereken değeri vermiştir.

Camiler için resmi görevliler atama ve bunu bir meslek dalı olarak kabul etme geleneği ilk defa Abbasiler zamanında uygulanmıştır. Osmanlılar zamanında da imamlar devlet tarafından adeta özel temsilci gibi itibar görmüşlerdir. Camiler, o camiyi yaptıranların kurduğu vakıflar, müteveli heyetleri tarafından yönetilmiştir. Camilerde imamlık ve müezzinlik gibi görevlere daha çok Dârul-Kurrâ mezunları getirilirken, bazen de medrese mensuplarının bu görevlere getirildiği olmuştur. Özellikle hatiplik ve vaizlik görevleri medrese eğitimi görmüş olanlara verilmiştir. Cami hizmetlerinde imamdan başka bir de hatip görevlendirme durumu Osmanlı Döneminde de olmuştur. Osmanlı’nın son döneminde din hizmetlerini yürütmek üzere TBMM tarafından 3 Mayıs 1920’de Şer’iye ve Evkaf Vekâleti (Um□r-ı Şer’iye ve Evkaf Vekâleti) kurulmuş ve bu vekâlet (bakanlık) 3 Mart 1924 tarihine kadar hükümetteki en önemli bakanlıklardan birisi olarak hizmet yapmıştır. Cumhuriyet’in ilanından kısa bir süre sonra 3 Mart 1924’de DİR kurulmuş ve din hizmetleri, camilerin kontrolü, denetlenmesi, imamlarla ilgili yetkiler DİR’e verilmiştir.

18 Mart 1924’te kabul edilen 402 Sayılı Köy Kanunu “Din Görevlilerinin” köy veya mahalle camilerine atanmasını, din görevlisinin bilmesi gerekli olan ders ve bilgilerin neler olduğunu, alacakları ücretleri, köy içerisindeki vazifeleri gibi hususları belirlemiş ve bu kurallar yıllarca uygulanmıştır. Fakat köylerde görev yapan din görevlilerinin bilgi eksikliği hiç bir zaman nazarı itibara alınmamıştır.

Osmanlı’dan sonra TBMM döneminde Medreselerin kapatılması ile birlikte dini hizmetlerin yürütülmesinde zaman zaman eski medrese mezunlarından

yararlanıldığı olmuştur. İlk yıllarında (1924–1925) yaklaşık 4.500 civarında olan cami görevlileri günümüzde (2010) yaklaşık olarak 90.000 civarında büyük bir kitleye ulaşmıştır.

8 Haziran 1931 tarihinde “Türkiye Cumhuriyeti dâhilindeki cami ve mescitlerin yönetimi ve buralarda görevli olan hayrat hademesi (cami görevlileri) Evkaf Umum Müdürlüğü (Vakıflar Genel Müdürlüğü)’ne devredilmiştir. Bu uygulama 1950’ye kadar sürmüştür. Bu durum DİR’ in yetki ve fonksiyonlarını daraltmıştır. Başkanlık ve müftülüklerin bu alandaki görevleri ise, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile koordineli olarak cami hizmetlerinin dini yönünü takip, vaizlere vaizlik vesikası vermek ve yapılan vaazları denetlemekle sınırlı kalmıştır.

1930’lu yıllarda din eğitimi alanında da olumsuz politikaların yürütüldüğü dönem olmuştur. Bu yılların başında şehir ilkokullarının ve ilk öğretmen okullarının programlarından, 1939’da köy ilkokullarının programlarından din dersleri kaldırılmıştır. 3 Mart 1924’te DİR ile aynı gün çıkarılan kanunlardan birisi olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu’na dayanılarak açılan Dârul Fünûn İF ve İmam-Hatip Okullarına ayakta durma imkânı verilmemiş ve kısa süre sonra kapatılmıştır. Anayasanın din ve vicdan özgürlüğü ile ilgili açık hükmüne rağmen din eğitime son verilmesine yönelik alınan keyfi kararlar eleştiri konusu bile yapılamamıştır.

1930’lu yıllarda din eğitimi yapan kurumların kapatılması DİB’in nitelikli din görevlisi bulma imkânlarını yok etmiştir. Bu dönemde, vatandaşın dini hayatı tamamen devletin kontrol ve denetimine girmiştir. Devlet, DİB teşkilatı dışında kendi resmi kuruluşları arasında dine yer vermemiştir. Ayrıca devlet, dini eğitimi yapacak okullar açmamış, DİB’ e de kendi elemanlarını yetiştirme izni vermemiştir. 1931 yılında din görevlilerinin kadrolarının Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne devredilmesi, İHO ve İF’nin kapatılmış olması, köylere kadro verilmemesi dolayısıyla din görevlilerinin kalitesi oldukça düşmüş, din hizmetleri her alanda aksamıştır. Bu dönemde vatandaşa din eğitimi ihtiyacını kendi imkânlarıyla karşılama fırsatı bile verilmemiştir. Dolayısıyla Türk toplumunun dini ve ahlaki bilgi düzeyi oldukça düşmüş, hatta bu boşluk bazı illegal dini cemaatlerin güçlenmesine zemin hazırlamıştır.

Bu dönemde bestekâr-hafızlardan oluşan 10 kişilik bir komisyon tarafından yapılan çalışmalar sonunda 1931 yılı Ramazan'ının 15'inden itibaren Şubat 1932'de ezan, kamet ve tekbir Türkçe olarak okutturulmuştur. Halkın ve din görevlilerinin şiddetli tepkisini çeken bu uygulama, 18 yıl boyunca devam etmiştir. Türkçe ezan okumayan cami görevlilerine, Türk Ceza Kanunu'nun 526. maddesine göre; 3 ay ile 6 ay arası hapis, "bin" liradan" üç bin" liraya kadar da para cezası uygulanmıştır.

1924'de M. Kemal Paşa'nın direktifleri ve DİB'e konan ödenek ile Kur'an-ı Kerim Tefsiri ve Hadis kitabı hazırlanması gibi bazı olumlu çalışmalar yapılmasına rağmen 1940'lı yıllarda yaşanan baskılar sebebiyle dini yayınlara izin verilmemiş, nitelikli dini yayınlar çıkarılamamıştır. 1940'yıllarda yapılan müdahalelerle ders kitaplarının müfredatlarından ve konularından "Allah'ın varlığını, birliğini çağrıştıracak" kavramlar bile çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca dini kitap dergi vb. yayınlar da yasaklanmış, yayımlananlar ise toplattırılmıştır. "*Dini bir atmosfer yaratılmasına ve gençlik için dini bir zihniyet fideiği vücuda getirilmesine taraftar değiliz.*" şeklindeki cevaplar toplatma sebebi olarak öne sürülmüştür. O yıllarda din görevlisi yetiştirecek eğitim kurumlarının bulunmadığı, hatta vefat eden kişiye o toplumun en son vazifesi olan cenazesini kaldırma işini yapacak din görevlilerinin bile bulunamadığı bilinen bir gerçektir. Bu dönemde din görevlisi istihdamında ne gibi sıkıntıların çekildiği açıkça kendini göstermektedir.

Çok partili demokrasiye geçişin yaşandığı 1945 yılından itibaren örgün ve yaygın din eğitiminin sorunları yeniden tartışılmaya ve çıkış noktaları aranmaya başlanmıştır. Yeni kurulan partilerin parti tüzüklerinde ve programlarında din eğitimi ile ilgili çalışmalara ve açılımlara yer verilmeye başlanmıştır. İlk defa 1946 da çok partili siyasi seçimler yapılmış, CHP tekrar iktidar olmuştur. Bu yıllarda hükümet ilkokullara din bilgisi dersleri konmuştur. Ankara Üni'ye bağlı olarak 1949 yılında bir İF açılması kararlaştırılırken, sembolik de olsa İH yetiştirme kurslarının açılması benimsenmiştir. 15 Ocak 1949'da Ankara ve İstanbul'da on aylık İH Kursları eğitime başlamıştır.

14 Mayıs 1950’de yapılan seçimlerde Demokrat Parti (DP) iktidara gelmiş ezanı yeniden Arapça okutmak için kanun teklifi verdiğinde muhalefette bulunan CHP milletvekilleri de olumlu oy kullanmışlar, 1950’de “Arapça ezan yasağı” kaldırılmıştır. Bu dönemde genel olarak, Cumhuriyet’in ilk 20-25 yıllık katı uygulamaları artık terk edilmiştir. Ülkede eğitim faaliyetlerine devam eden hızlandırılmış İH kurslarının din görevlisi yetiştirmede yetersiz kaldığı görülerek 1951’de yedi yerde birer İHO açılmıştır. 1956’da Ortaokullara Din Dersleri konmuş, 1959’da İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü açılmıştır. Bu yıllarda 6465 Sayılı Kanun Eki Cetvel’e göre İHO mezunlarının maaşlı memur olarak tayin olması için 1.000 adet İH kadrosu da tahsis edilmiştir.

1924 yılında kurulan çok önemli bir teşkilat olmasına rağmen, zaman içinde kısır, ideolojik tartışmalar sebebiyle DİB’in teşkilat kanununun çıkarılmaması yıllar boyunca din hizmetlerinin yürütülmesinde sıkıntıya sebep olmuş, hizmetler yönetmelikler veya BKK ile yürütülmeye çalışılmıştır. 1965 yılında kabul edilen 633 Sayılı Kanunla DİB bir teşkilat kanununa kavuşmuştur. Bu kanunla DİB’in bugünkü teşkilat yapısı oluşturulmuş, imam-hatipler, “cami görevlileri” olarak nitelendirilmiş, atamalarda il ve ilçe müftülerinin yetkileri arttırılmıştır. Kanunun getirdiği en önemli yenilik ise; ilk defa bucak ve köylerdeki camilere, ihtiyaçlar karşılancaya kadar her yıl 2.000 kadro verilmiş olmasıdır.

İmam, hatip, müezzin-kayyım gibi cami görevlilerini ifade etmek üzere kullandığımız “din görevlisi” kavramı, 1960’lı yıllardan sonra kullanılmaya başlanmıştır. Bu yıllara kadar din ve cami hizmetlerini ifade etmek üzere “hademe-i hayrat” kavramı kullanılmıştır. Kavram içerisinde geçen “hademe” kelimesinin günümüzde “hizmetli” olarak algılandığından bu tabir artık din görevlileri için kullanılmamaktadır.

24.03.1977 tarih ve 2088 Sayılı Kanunla, yeterli sayıda İHL mezunu talipli bulunmadığı için, halen görevde olan vekâleten bu görevi yürüten yaklaşık 12.000 ilkokul mezunu İH asalete geçirilmiştir. Bu yıllarda vekil İH’lerin kadroya geçirilmesi ve İHL mezunlarıyla yenilenen personel sayesinde DİB’e bağlı din görevlilerinin sayılarında önemli artışlar gözlemlenmiştir.

633 Sayılı DİB'in Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun Bazı Maddeleri'nin Değiştirilmesi için 1982 Sayılı Kanun kabul edilmiş; ancak dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından Anayasa Mahkemesi'ne dava açılmış, 18 Aralık 1979 tarih ve 1946 sayılı kararı ile kanun iptal edilmiştir. Bu durum ciddi bir kanun boşluğu doğurmuş, DİB eli kolu bağlı bir konuma gelmiş, doğan boşluk yönetmeliklerle doldurulmaya çalışılmıştır.

“Dış Hizmetler Müdürlüğü” (1971), 1978 yılında, BKK ile “Din Hizmetleri Dairesi” ve “Olgunlaştırma Dairesi” ve “Yurtdışı Teşkilatı” kurulmuştur. Başkanlığın ilk Eğitim Merkezi 1973'de Bolu'da açılmış sonra sırasıyla Ankara, İstanbul (Haseki), Elazığ/Harput, Antalya, Kastamonu, Manisa, Konya ve Bolu/Akçakoca eğitim merkezleri hizmete girmiştir. Bunlardan İstanbul (Haseki) ve Konya Selçuk eğitim merkezlerinde uzun süreli ihtisas eğitimi yapılmaktadır. DİB elemanlarının daha nitelikli olması için bazı hizmet içi eğitim faaliyetlerini de yürütmektedir. Hizmet içi eğitim etkinlikleri, doğrudan başkanlığa bağlı 5'i ihtisas eğitimi veren 17 eğitim merkezinde yapılmaktadır. DİB, din eğitimi çerçevesinde yürütülen hizmetlerin etkinlik ve verimliliğini arttırmak amacıyla 17 eğitim merkezi ve il müftülüklerinin yönetimindeki mahalli eğitim merkezlerinde hizmet içi eğitim etkinlikleri düzenlenmektedir. Bu kurslar çoğaldıkça hizmet içi kurslara katılan personelin sayısı da her geçen gün artmaktadır.

DİB'in nitelikli din görevlisi ihtiyacını karşılamak üzere 1949'da açılan Ankara Üni. İ.F.'ye İHO mezunları 1971–1972 öğretim yılına kadar öğrenci olarak kabul etmemiştir. İHO 1957–1958 yılında mezunlar vermeye başlamıştır. İHO ilk mezunlarını verdikten bir süre sonra İHO mezunlarına üniversite imkânı sağlamak amacıyla 1959'da İstanbul YİE açılmıştır. O yıllardaki mevzuat gereği, bu yüksek öğretim kurumlarına başka okul mezunları giremedikleri gibi, İHO mezunları da başka yüksek öğretim kurumlarına giremediler. YİE'ler 1982 yılında İF'lere dönüştürülmüştür.

İMYO'lar ilk olarak 1989–1990 öğretim yılında, YÖK ve DİB arasında ortak bir düzenleme sonunda İstanbul ve İzmir'de İlahiyat Fakülteleri bünyesinde açılmıştır. Bu okula girecek olanlarda; İHL mezunu olmak ve DİB'de en az iki yıl

görev yapmış olma şartı aranmıştır. 1996 yılında bu okullarda okuyabilmek için, mesleğinde iki yıl çalışmış olma şartı kaldırılmıştır. 1995 yılından sonra İHL ve İF'lere verilen kontenjanlardaki azalmalar bu okulları da olumsuz etkilemiştir. Bu okullara YÖK tarafından 1999–2000 öğretim yılından itibaren öğrenci kontenjanı tanınmadığı için yeni kayıtlar yapılamamıştır. İÖP mezunu din görevlilerine bir derece ve iki kademe verilmiş, özlük hakları iyileştirilmiş, ayrıca bu bölüm mezunları dini yükseköğrenim mezunu statüsünde oldukları için yurt dışı sınavlarına girebilmiş ve yurt dışına din görevlisi olarak görevlendirilebilmişlerdir.

2005 yılında ise AÜ İF ve Uzaktan eğitim Merkezi'ne bağlı olarak İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programı açılmış ve 500 kontenjanla eğitim-öğretime başlamıştır. Günümüzde YÖK tarafından toplam beş adet üniversitede İLİTAM bölümleri açılmış ve din görevlilerinin beklentileri doğrultusunda kontenjanlar büyük oranda arttırılmıştır. 2010 yılında İLİTAM programı 2010 yılında beş üniversitede toplam 2.750, başlangıcından itibaren ise, toplam 6.500 İLİTAM kontenjanı ayrılmış durumdadır. Çalışmamızın içinde de değindiğimiz gibi AÜ. İLİTAM'da iki senede toplam 15 ders verilmekte iken, Sakarya Ü. İLİTAM'da ise iki senede toplam 32 ders verilmektedir. Bu da aynı denklikte kabul edilen iki eğitim kurumunun aslında denk sayılamayacak kadar farklı bir eğitim vermekte olduğunu göstermektedir. Bu konunun da ayrıca değerlendirilmesi, denklik standartlarının oluşturulmasının yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Yıllardan bu yana İÖP mezunları için alan dışı tutulan Arapça Öğretmenliği ve Arap Dili-Edebiyatı bölümleri de 2010 yılı DGS kılavuzunda alan içi olarak kabul edilmiştir. Bu okul mezunlarının dil eğitimi hac mevsiminde Arapça tercümanlık görevi alabilen din görevlileri açısından son derece önemli bir uygulamadır. İÖP bölümü İHL mezunu için alan içi sayılırken, Arap Dili-Edebiyatı ve Arapça Öğretmenliği bölümleri de İÖP için alan içi sayılmaya başlamışken, halen İHL için Arap Dili-Edebiyatı ve Arapça Öğretmenliği bölümlerinin ÖSS'de alan dışı kabul edilmesi uygulaması anlaşılır bir durum değildir.

Din görevlilerine yönelik olarak yeni dönemde İngilizce eğitim yapan İF'ler açılmış bu da din görevlisi adaylarının niteliklerinin yükseltilmesine katkıda

bulunacak bir uygulamadır. Taşrada 1990 yılında 590 olan 4 yıllık üniversite mezunu İH sayısı, 2007 yılına gelindiğinde yaklaşık % 1.000 artmış ve 5.168'e ulaşmıştır. Bu da her geçen gün DİB personeli ve özellikle de din görevlilerinin eğitim seviyelerinin arttığını göstermektedir.

Ülkemizde yapılan yeni uygulamalardan birisi de 657 Sayılı Devlet memurları kanununun 78, 79 ve 80. maddelerine göre yurt dışına yetiştirilmek ve lisansüstü eğitim yapmak üzere personel gönderilmesidir. Bu güne kadar 46 personel gönderilmiş ve başarılı bir eğitim alarak görevlerine dönmüşlerdir. Kültürel ilişkiler çerçevesinde yabancı hükümetlerin Türkiye Hükümeti emrine verdiği burslarla ilgili olarak MEB'ce açılan sınavları kazanan bu güne kadar 53 görevli, Ortadoğu ülkelerine gönderilmiştir. Bu uygulamanın da gönderilen personel sayılarını arttırılarak devam ettirilmesinin yerinde olacağını düşünüyoruz.

DİB'ce 1978 yılında yurt dışındaki vatandaşlarımız, soydaş ve dindaşlarımıza dini konularda hizmet sunmak, rehberlik etmek, dini ve milli bütünlüklerinin korunmasını sağlamak amacıyla yurt dışı teşkilatı kurulmuş daha sonraki yıllarda yurt dışında sürekli din hizmeti sunmaya başlamıştır. DİB'in açtığı "Din Görevliliği Seçme Sınavı'na" 2004 Mart ayında 1.072 kişi müracaat etmiştir. Ancak bu sınavlara Türkiye içinde din görevliliğini devam ettirmeyen DİB çalışanları da girmekte ve merkez teşkilatta masa başı görevlerinde çalışan personelin bu sınavları kazanmakta sıkıntı çekmedikleri, onlara özel muamele yapıldığı bazı din görevlileri tarafından dile getirilmektedir. Ekonomik ve sosyal çeşitli imkânlar sunan yurt dışı din görevliliği sınavına, ülke içerisinde din görevliliği mesleğini yürüten personelden başkası alınmamalıdır.

Bazı Avrupa Birliği ülkelerinde görev alan din görevlileri bile ilahiyat meslek yüksek okulları mezunu, Türkiye'de ise lise mezunudur. Ancak Türkiye'de her geçen gün din görevlilerinin eğitim düzeyi hızla yükselmektedir. 1994 yılında uygulanan İMYO uygulamasında kayıt yaptıran tüm din görevlilerinin eğitim yerlerine tayinleri yapılabilmiş ve eğitim ömrü dolayısıyla nakilleri kolaylaştırılmıştır. DİB yönetmeliklerini zaman zaman değiştirmekte ve artık günümüzde İF öğrencisi, hatta yüksek lisans ve doktora öğrencilerine bile naklen tayinlerde "eğitim ömrü"

sebebiyle tayin hakkı ve önceliği verilmemektedir. Bu durumun da olumlu bir yaklaşımla düzeltilmesi gerekmektedir.

DİB tarafından 1991 yılında hacda din görevliliği için 471 din görevlisi gönderilmişken, 2001 yılında 2.209 din görevlisi gönderilmiştir. Bu rakam aradan geçen 10 yıl içinde yaklaşık % 400 artış göstermiş durumdadır. Umre için ise, 1991 yılında 6 olan din görevlisi gönderme sayısının yaklaşık % 1.100 oranında arttığı görülmektedir. DİB hacda görevlendireceği din görevlilerini seçerken neredeyse her sene yeni kurallar belirleyerek, görevli seçimini tam bir standarda ulaştıramamıştır. Her sene daha şeffaf yapılması din görevlileri ve kamuoyu tarafından beklenen DİB hac, umre ve yurt dışı sınavları adeta her sene daha subjektif hale getirilmektedir. Bu konuda verilmiş olan mahkeme kararlarına rağmen kamera kayıtsız mülakatlar ısrarla devam ettirilmektedir. Yaklaşık 100.000 civarındaki çalışanının sınav ve tayinleri konusunda DİB yönetici kademesinin şeffaf olma konusunda gereken objektif kararları alması, teşkilatın saygınlığını koruması ve din görevlilerinin objektif muamele görmesi açısından da son derece önemli olacaktır.

1990 ve 2007 yıllarına ait istatistikleri incelediğimizde hiçbir din görevlisinin 1 maaş tutarında ikramiye ile ödüllendirilmediği, 1990 yılında toplam 1.065 İH, 365 MK çalışanının cezalandırıldığı, 2007 yılında ise toplam 838 İH, 196 MK çalışanının cezalandırıldığı görülmektedir. DİB din görevlisi personeline ödüllendirme hususunda “birazcık cimri”, cezalandırma hususunda ise “oldukça cömert” davranıldığı dikkat çekmektedir.

Cami sayılarının artması, din görevliliği kadrolarının yeterli olmaması nedeniyle bazı görevliler kadroları olmadığı halde göreve asaleten atanmış, daha sonra verilen kadrolar sayesinde de teşkilatın kadro sayıları hızla artmıştır. Bu doğrultuda 2005 yılında yaklaşık on bin civarında vekil İH kadrosu asalete geçirilmiştir. Ancak vekillikten atanan bu personelin kriterlerinin uygunluğunun yeteri kadar göz önüne alındığı söylenemez. İHL ve İF mezunlarının artması, yeni camilerin yapılması nedeniyle A tipi kadrolar yeterli olmamış, B ve C tipi kadrolarla personel sayısı arttırılmıştır. 2007 yılında BKK ile 500 kişi 657 sayılı DMK'nın 4-C maddesine göre, DİB taşra teşkilatında kısmi zamanlı geçici İH, 4-B maddesine göre

sözleşmeli personel olarak çalıştırılmak üzere 6.000 İH ve 2.500 KKÖ çalıştırılmasına vize verilmiştir.

1986 yılında itibaren Ekim ayının ilk haftası “Camiler Haftası” olarak kutlanırken 2003 yılından itibaren “Camiler ve Din Görevlileri Haftası” olarak kutlanmaya başlanmıştır. Kutlanan bu haftada her yıl cami ve mescitlerin genel bakım ve temizliği yapılmakta, başarılı görevliler ödüllendirilmektedir. Ayrıca ülke genelinde Hazreti Muhammed’in doğum günü “Kutlu Doğum Haftası” etkinlikleri çerçevesinde çeşitli faaliyetlerle yürütülmektedir.

1999 yılından itibaren uygulanmaya başlayan DMS, KMS, KPS, KPSS gibi sınavlarla “Kamu Görevlisi” alma uygulaması günümüzde de devam etmektedir. Bu uygulama din görevlisi adaylarını da yakından ilgilendirmektedir. Özellikle 2006 yılından itibaren hazırlanan tercih ve atama kılavuzlarının çok titiz bir çalışma ile hazırlandığı, çeşitli eğitim kademelerinden mezun her adaya atanma ve tercih imkânı sunduğu dikkat çekmektedir. Özellikle hafızlığını bitirmiş olan din görevlisi adayları 2006 yılından itibaren daha çok tercih olanağı bulmuş, dolayısıyla hafızlık müessesesi teşvik edilmiştir. Bazı küçük eksiklikleri yanında KPSS sınavlarında din görevlisi olmak isteyen adaylara meslekleri paralelinde soruların sorulacağı bir sınav sistemi üzerinde çalışma başlatılmasının da yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Uzun yıllar yaz Kur’an Kurslarında ek ders ücreti alamayan din görevlilerinin emeklerinin hakkını vermek amacıyla BKK’nın 14.07.2009 tarihinde 15215 Sayılı Karar gereğince bazı kriterlerin yerine getirilmesi halinde ek ders ücreti verilmesi sağlanmıştır.

DİB’de 1970 yılından 2008 yılı arasındaki personelin tamamının toplam 28 senede personel sayısı yaklaşık % 333 artış göstermiş ve DİB çok büyük bir teşkilat haline gelmiştir. Özellikle 1985 ve 2005 yıllarında personel sayıları daha da dikkat çekici bir şekilde artış göstermiştir. 2005 yılındaki artışta vekil İH’lik görevi yapanların asalete geçirilmesi sebebiyle yaklaşık 10.000 kişinin kadroya dâhil edilmesinin etkisi büyüktür. 01.07.2010 tarihinde kabul edilen 6002 sayılı Kanun ile din görevlilerinin ek göstergeleri yükseltilmiş, ek göstergeleri arttırılmış ve maaşlarında iyileştirmeler yapılmıştır. Bu yeni teşkilat kanunu ile DİB personelinin

tamamının yaklaşık 116.000 olması beklenmektedir. Bu kanunla dini yüksek öğrenim teşvik edilmekte, bu okullardan mezun olanlar adeta ödüllendirilmektedir.

DİB'in 1924-1980 yılları arasındaki gelişmeleri yayınlanmış istatistik verilerle izlemek oldukça güçtür. DİB' de istatistik çalışmaları; başkanlığın 1990 yılı çalışma programında yer alan "İstatistik Kitabı" hazırlanması kararı ile başlamıştır. 1990 yılından itibaren bu bir gelenek haline getirilmiş ve her sene bir istatistik kitabı bastırılmıştır. Ancak 2008 ve 2009 yılına ait istatistikler pek çok il müftülüklerine ulaştırılmamış, yetkililere sorduğumuz soruların cevabında DİB'in artık istatistikleri internette yayınlacağı yönünde olmuştur. DİB, istatistik kitabçıklarının her sene yayınlanması geleneğini devam ettirmelidir.

Sonuç olarak; İHL mezunlarına ÖSS, İÖP mezunlarına DGS sınavlarında kontenjanlar arttırılmalıdır. İLİTAM bölümleri her üniversiteye yaygınlaştırılmalı, bu bölümlerdeki ders sayıları ve diploma denklikleri bir standarda ulaştırılmalıdır. Üniversiteler ve DİB nitelikli din görevlisi yetiştirme konusunda uygulanabilir ortak çalışmalar yapmalıdır. DİB, boş kadrolara atama yaparken öncelikle hizmete yıllarını vermiş önceki personeline mazeretlerini de göz önünde bulundurarak naklen atama kolaylığı tanınmalı, daha sonra boş kalan kadrolara merkezi sistemle yeni personel atama yoluna gitmelidir. Hac ve umre görevlendirmelerinde artık objektif ve uzun süre değiştirilmesine gerek duyulmayacak kriterlerin getirilmesi sağlanmalıdır. DİB, yurt dışına din görevlisi seçimi yaparken, yurt içinde din görevlisi olarak çalışmayanların başvurusunu kabul etmemelidir. Ayrıca DİB her türlü sınavda yapacağı mülakatlarda kamera kayıt sistemlerinin kullanılmasını ve objektif davranılacağını garanti altına almalıdır. DİB kaliteli din görevlisi ihtiyacını karşılamak amacıyla, naklen tayinlerde "eğitim özrü" maddesinden yararlanmalarına imkân tanınmalıdır. DİB, istatistik kitabı yayınlama geleneğini devam ettirmelidir. KPSS sınavlarında din görevlisi adaylarına kendi meslekleri ile ilgili sorular sorulması dönemi başlamalıdır. Yaptığımız değerlendirmelerin yetkili mercilerce dikkate alınması, çok özel bir görevi, özverili çalışmalarla yerine getiren din görevlilerinin imkânlarının yükseltilmesi, kaliteli din hizmetinin yapılması en büyük temennimizdir.

BİBLİYOGRAFYA

AKSOY, Mehmet. **Şeyhülislamlıktan Bu Güne-Şeyhülislamlıktan Diyanet İşleri Başkanlığı'na Geçiş**, Önel Yayınevi, Köln 1998.

AY, Mehmet Emin. **Problemleri ve Beklentileriyle Türkiye'de Kur'an Kursları**, Düşünce Kitabevi Yayın-Dağıtım, Bursa 2005.

AYDEMİR, Hasan Hüseyin. **DİB'in Yurt Dışı Din Hizmetleri Ve Din Eğitimi Faaliyetleri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üni. SBE, İzmir 2004.

AYDIN, Muhammed Şevki. **Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu**, DİB Yayınları, Ankara 2008.

AYHAN, Halis. **Türkiye'de Din Eğitimi**, Marmara Üni. İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul 1999.

BAYRAKTAR, Mehmet Faruk. **Türkiye'de Vaizlik (Tarihçesi Ve Problemleri)**, Marmara Üni. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1997.

BİLGİN, Beyza. **Eğitim Bilimi Ve Din Eğitimi**, Gün Yayıncılık, Ankara 2001.

BULUT, Mehmet. **DİB'in Yaygın Din Eğitimindeki Yeri**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1997.

BUYRUKÇU, Ramazan. **Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2005.

ÇELEBİ, Ahmet. (Tercüme: Prof. Dr. Ali Yardım), **İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi**, Damla Yayınevi, İstanbul 1998.

ÇETİN, Abdurrahman. **Hitabet Ve İrşat (Güzel Konuşma Ve İnsanları Etkileme Yolları)**, Aksa Yayınları, Bursa 1998.

DEVELİOĞLU, Ferit. **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi Yayınları, 11. Baskı, Ankara 1993.

DİB 1991 Yılı İstatistikleri, DİB APK Daire Başkanlığı, Ankara 1992.

DİB 1992 Yılı İstatistikleri, DİB APK Daire Başkanlığı, Ankara 1993.

DİB 1993 Yılı İstatistikleri, DİB APK Daire Başkanlığı, Ankara 1994.

DİB 1994 Yılı İstatistikleri, DİB APK Daire Başkanlığı, Ankara 1995.

DİB 1995 Yılı İstatistikleri, DİB APK Daire Başkanlığı, Ankara 1996.

DİB 1997 Yılı İstatistikleri, DİB APK Daire Başkanlığı, Ankara 1998.

DİB 1998 Yılı İstatistikleri, DİB APK Daire Başkanlığı, Ankara 1999.

DİB 1999 Yılı İstatistikleri, DİB APK Daire Başkanlığı, Ankara 2000.

DİB 2000 Yılı İstatistikleri, DİB APK Daire Başkanlığı, Ankara 2001.

DİB 2001 Yılı İstatistikleri, DİB APK Daire Başkanlığı, Ankara 2002.

DİB 2002 Yılı İstatistikleri, DİB APK Daire Başkanlığı, Ankara 2003.

DİB 2003 Yılı İstatistikleri, DİB APK Daire Başkanlığı, Ankara 2004.

DİB 2004 Yılı İstatistikleri, DİB APK Daire Başkanlığı, Ankara 2005.

DİB 2005 Yılı İstatistikleri, DİB APK Daire Başkanlığı, Ankara 2006.

DİB 2006 Yılı İstatistikleri, DİB Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Ankara 2007.

DİB İstatistikleri 2007, DİB Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Ankara 2008.

DİB Tanıtım Broşürü, (Anayasal ve Yasal Görevler, Temel İlke ve Hedefler, Hizmet ve Faaliyetler), DİB Yayınları, Ankara 2008.

Din Görevlilerinin Okuma Motivasyonlarını Ve Genel Kültürel Düzeylerini Ölçme Ve Değerlendirme, TDV Yayınları, Ankara, trz.

Din Eğitimi Raporu, AnkaraMerkez İHL Öğrencileri ve Mezunları Vakfı, trz.

Diyanet İlmî Dergi, DİB Dini Yayınlar Daire Başkanlığı, Cilt 41, Sayı 3, Temmuz Ağustos Eylül 2005, Ankara 2005.

EV, Halit. **Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi Kurumları Ve Öğretmen Yetiştirme**, Tibyan Yayıncılık, İzmir 2003.

İstatistiklerle DİB, DİB APK Daire Başkanlığı, Ankara 1990.

KAHRAMAN, Hakan. **Sosyolojik Açıdan Diyanet İşleri Başkanlığı Üzerine Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (İstanbul Üni. SBE Sosyal Yapı Ve Sosyal Değişme ABD) İstanbul 1993.

KEYİFLİ, Şükrü. **Urfa ve Yöresinde Yaygın Din Eğitimi (İmamların Mesleki İmkânları ve problemleriyle ilgili Alan Araştırması)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üni. SBE, Ankara 1997.

KPSS 2007 / 5 Tercih Kılavuzu, ÖSYM, Ankara 2007.

Kuruluşundan Günümüze DİB (Tarihçe, Teşkilat, Hizmet Ve Faaliyetler) (1924–1997), DİB APK Daire Başkanlığı, Ankara 1999.

YILDIZ, M. Cengiz, **Din Görevlilerinin Sorunları Ve Beklentileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ Uygulaması** (Doktora Tezi), Fırat Üni. SBE, Sosyoloji Anabilim Dalı, Elazığ 1999.

Dini Terimler Sözlüğü, MEB, Ankara 2009.

Meydan Larousse Ansiklopedisi, Meydan Gazetecilik ve Neşriyat Ltd. Şti. Yayını, İstanbul 1998, Cilt 3.

Meydan Larousse Ansiklopedisi, Meydan Yayınevi, 1988 İstanbul, Cilt 8.

ÖCAL, Mustafa. **İlköğretim Okulları Ve İmam-Hatip Liseleri**, Ensar Neşriyat, İstanbul 1994.

ÖZDEMİR, Şuayip. **Müftülerin Gözüyle Din Hizmetleri**, DEM Yayınları, İstanbul 2007.

ÖZTÜRK, Şükrü. **Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye’de Din Eğitimi Ve Sorunları Sempozyumu (Din Eğitiminde DİB’in Görevleri Ve Sorunları)**, Değişim Yayınları, Sakarya 2002.

ÖZTÜRK, Veli. Makale (**H. Suphi Tanrıöver’in Din Eğitimine İlişkin Görüşleri**)
Dokuz Eylül Üni. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Dokuz Eylül Üni. Yayınları, İzmir 2003, Cilt XVIII.

PARLADIR, Selahattin. **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, İzmir 1996.

Resmi Gazete: 13 Temmuz 2010 Salı günü 27640 sayılı nüsha.

ŞAHİN, Süreyya, **Türkiye’de 1. Din Eğitimi Semineri, (23-25 Nisan 1981)**, İlahiyat Vakfı Yayınları, Yozgat 1981.

TOSUN, Cemal. **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, Pagem AYayıncılık, Ankara 2002.

YAVUZER, Hasan. **Çağdaş Din Hizmeti Ve Diyanet İşleri Başkanlığı-Dini Otorite Ve Teşkilatların Sosyolojik Analizi**, Lâçin Yayınları, Kayseri 2006.

Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu (28–29 Mayıs 2002), İlahiyat Bilimleri Vakfı (İBAV) Yayınları, Kayseri 2003.

Zaman Gazetesi, 15 Temmuz 2010 Çarşamba tarihli baskısı.

1999 DMS (Dikey Geçiş Sınavı) Kılavuzu, ÖSYM, Ankara 1999.

2001 KMS (Kurumlar İçin Merkezi Eleme Sınavı) Kılavuzu, ÖSYM, Ankara 2001.

- 2002 KPSS (Kamu Personeli Seçme Sınavı) Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2002.
- 2002-KPSS Ek Yerleştirme Tercih Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2002.
- 2003 DGS (Dikey Geçiş Sınavı) Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2003.
- 2003 Kamu Kurum ve Kuruluşlarına İlk Defa Atanacaklar İçin Tercih Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2003.
- 2004-KPSS Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2004.
- 2005 DGS (Dikey Geçiş Sınavı) Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2005.
- 2005 KPSS / 2 Tercih Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2005.
- 2005–1 KPSS Kamu Personel Tercih Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara, 2005.
- 2006 DGS (Dikey Geçiş Sınavı) Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2006.
- 2006-KPSS Tercih / 2 Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2006.
- 2006-KPSS Tercih Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2006.
- 2007 DGS (Dikey Geçiş Sınavı) Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2007.
- 2008 DGS (Dikey Geçiş Sınavı) Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2008.
- 2009 DGS (Dikey Geçiş Sınavı) Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2009.
- 2009 Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2009.
- 2010 DGS (Dikey Geçiş Sınavı) Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2010.
- 2010 Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu**, ÖSYM, Ankara 2010.

ftp://dokuman.osym.gov.tr/2006KPSSTERCIH2/kadrolar_ort.pdf (13.10.2009).

ftp://dokuman.osym.gov.tr/2006KPSSTERCIH2/kadrolar_onl.pdf (13.10.2009).

ftp://dokuman.osym.gov.tr/2006KPSSTERCIH2/kadrolar_lisans.pdf (13.10.2009).

ftp://dokuman.osym.gov.tr/KPSS_2008_4_YER_KLVZ/kadrolar84_lisans.pdf
(26.09.2010).

ftp://dokuman.osym.gov.tr/KPSS_2008_4_YER_KLVZ/kadrolar84_ort.pdf
(25.09.2010).

<http://ilitam.ankara.edu.tr/home/dersler.aspx> (17.06.2010).

<http://ilitam.ankara.edu.tr/home/ucret.aspx> (17.06.2010).

<http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dy/Diyamet-Isleri-Baskanligi-AnaMenu-kurulus-ve-tarihi-gelisim-53.aspx> (02.05.2010).

<http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dy/Diyamet-Isleri-Baskanligi-AnaMenu-merkez-teskilati-56.aspx> (02.05.2010).

<http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dy/Diyamet-Isleri-Baskanligi-AnaMenu-tasra-teskilati-57.aspx> (02.05.2010).

<http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dy/Diyamet-Isleri-Baskanligi-AnaMenu-yurtdisi-teskilati-58.aspx> (02.05.2010).

http://www.ilitamport.sakarya.edu.tr/Pages/ili_ders_katalogu.aspx (28.06.2010).

<http://www.osym.gov.tr/dosyagoster.aspx?DIL=1&BELGEANAH=24990&DOSYA ISIM=KADRO-ORT.pdf> (20.10.2010).

<http://www.osym.gov.tr/dosyagoster.aspx?DIL=1&BELGEANAH=24990&DOSYA ISIM=KADRO-ONL.pdf> (22.10.2010).

<http://www.osym.gov.tr/dosyagoster.aspx?DIL=1&BELGEANAH=24990&DOSYAISIM=KADRO-LISANS.pdf> (24.10.2010).

<http://www.osym.gov.tr/dosyagoster.aspx?DIL=1&BELGEANAH=24992&DOSYAISIM=kadrolar7-lisans.pdf> (20.11.2009).

<http://www.osym.gov.tr/dosyagoster.aspx?DIL=1&BELGEANAH=24992&DOSYAISIM=nitelikler7.pdf> (23.10.2009).

<http://www.osym.gov.tr/dosyagoster.aspx?DIL=1&BELGEANAH=24992&DOSYAISIM=kadrolar7-ortaogretim.pdf> (24.10.2009).

<http://www.osym.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF8FE9074FF19B00050F315F23E9F77857> (20.05.2010).

<http://www.osym.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF8FE9074FF19B000599D9BF4A2BD75D3A> (20.05.2010).

<http://www.osym.gov.tr/Genel/t.ashx?F6E10F8892433CFF8FE9074FF19B00052A944723DA7106C5> (25.06.2010) 20 Nisan 2001 tarihli KMS (ÖSYM Başkanlığı) **Basın Duyurusu.**

<http://www.osym.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF8FE9074FF19B00050F315F23E9F77857> (20.05.2010).

<http://www.osym.gov.tr/Genel/dg.ashx?DIL=1&BELGEANAH=17539&DOSYAISIM=tablo4.pdf> (10.07.2010)

<http://www.osym.gov.tr/Genel/dg.ashx?DIL=1&BELGEANAH=17543&DOSYAISIM=tablo6.pdf> (19.06.2010)

<http://www.osym.gov.tr/Genel/dg.ashx?DIL=1&BELGEANAH=18160&DOSYAISIM=TABLO1.pdf> (26.06.2010)

http://www.osym.gov.tr/Genel/dg.ashx?DIL=1&BELGEANAH=34605&DOSYAISIM=kadrolar296_ONL.pdf (19.11.2009)

http://www.osym.gov.tr/Genel/dg.ashx?DIL=1&BELGEANAH=34605&DOSYAISSM=kadrolar296_LISANS.pdf (19.11.2009)

http://www.osym.gov.tr/Genel/dg.ashx?DIL=1&BELGEANAH=34605&DOSYAISSM=kadrolar296_ORT.pdf (19.11.2009)